

**TASAVVUF EDEBİYATINDA MÜNÂCÂT VE HALİS
EMEK'İN MÜNÂCÂT-I MEVLİD-İ NEBÎSİ**

Abdullah Mesut ÇINAR

Yüksek Lisans Tezi

Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı

Doç. Dr. Ahmet ÖZKAN

2022

(Her Hakkı Saklıdır)

T.C.
BAYBURT ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

**TASAVVUF EDEBİYATINDA MÜNÂCÂT VE HALİS EMEK'İN MÜNÂCÂT-I
MEVLİD-İ NEBÎSİ**

(Münâcât in Sufi Literature and The Example of Halis Emek's Münâcât-ı Mevlid-i Nebî)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Abdullah Mesut ÇINAR

Danışman: Doç. Dr. Ahmet ÖZKAN

Bayburt
Ağustos, 2022

KABUL VE ONAY TUTANAĞI

Doç. Dr. Ahmet ÖZKAN danışmanlığında, 182108057 numaralı Abdullah Mesut ÇINAR tarafından hazırlanan “*Tasavvuf Edebiyatında Münâcât ve Halis Emek’in Münâcât-ı Mevlid-i Nebîsi*” adlı bu çalışma 29.08.2022 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Tasavvuf Programında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Selami ŞİMŞEK

İmza:

Jüri Üyesi : Doç . Dr. Ahmet ÖZKAN

İmza:

Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi Resul ERTUĞRUL

İmza:

Bu tezin Bayburt Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği'nin ilgili maddelerinde belirtilen şartları yerine getirdiğini onaylarım.

...../...../.....

Doç. Dr. Murat KUL

Enstitü Müdürü

ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “*Tasavvuf Edebiyatında Münâcât ve Halis Emek’in Münâcât-ı Mevlid-i Nebîsi*” başlıklı çalışmanın tarafımdan bilimsel etik ilkelere uyularak yazıldığını ve yararlandığım eserleri kaynakçada gösterdiğimi beyan ederim.

.../.../.....

İmza

Abdullah Mesut ÇINAR

TEŞEKKÜR

Çalışmamızın bu seviyeye gelmesinde engin bilgi ve birikimi ile desteğini ve katkılarını esirgemeyip hatalarımıza tahammül gösteren danışman hocam Doç. Dr. Ahmet Özkan’a, hususi desteği ve tavsiyesi ile bu konuyu çalışmama vesile olan Dr. Zeki Koçak hocam’a, akademik alanda icap eden teknik ve teorik bilgilerini esirgemeyip bana her zaman maddi ve manevi desteği ile yardımcı olan arkadaşım Murathan Atay’a minnzt ve teşekkürlerimi sunuyorum.

ÖZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TASAVVUF EDEBİYATINDA MÜNÂCÂT VE HALİS EMEK'İN MÜNÂCÂT-I
MEVLİD-İ NEBÎSİ

Abdullah Mesut ÇINAR

Ağustos 2022, 79 sayfa

Tasavvufun “Kulu Allah’a, Allah’ı da kula sevdirmek” hedefi göz önüne alındığında mutasavvıfların gerek mensur gerekse manzum olarak yapmış oldukları münacaatları da yukarıda ifade ettiğimiz amaca götüren metodlardan bir tanesi olarak ele alınabilir. Bu metod doğrultusunda münacaatın maksadını Allah’ın rızasını ve hoşnutluğunu kazanma ve kulun yaratana karşı sevimli görünme arzusu olarak değerlendirebiliriz. Bu doğrultuda münâcât, mutasavvıfın yaratana tanıdığı nispette ve kendi aciziyet ve mahviyetini hissettiği derinlikte gerek manzum ve gerek mensur olarak Rabbine olan dua ve niyazı olarak anlaşılabilir. Tasavvuf (tekke) edebiyatında münâcâtın anlamı, yeri, önemi, mensur ve manzum başlıca örnekleri, âlim ve mutasavvıf bir şahsiyet olan Erzurumlu Halis Emek’in hayatı, kişiliği, ilmî birikimi çalışmanın genel şemasını teşkil etmektedir. Halis Emek’in kaleme aldığı türkçe manzum münâcâtı, Hz. Ebubekir’e atfedilen “جود بلطفك يا الهي” münâcât kasidesine yazdığı tahmisi ve *Münâcât-ı Mevlîd-i Nebî* metninin aslı verilip çeviri ve incelemesi yapılarak çalışmanın ana gövdesi oluşturulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Tasavvuf, münâcât, Mevlîd-i Nebî, Hz. Peygamber.

ABSTRACT

MASTER THESIS

THE EXAMPLE OF MÜNÂCÂT AND HALİS EMEK'S MÜNÂCÂT-I MEVLİD-İ NEBÎ IN TASAVVUF LITERATURE

Abdullah Mesut ÇINAR

August 2022, page 79

Considering that one of the main purposes of Sufism is "to make the servant of Allah love Allah to the servant", we can evaluate the mysticism of the Sufis as the desire to gain the consent of Allah. In this respect, mubarak can be understood as a prayer and prayer to his Lord, both in verse and prose, to the extent that the sufist recognizes his creator and in the depth he feels his own weakness and destruction. In this study, which consists of two main chapters and conclusions, the meaning, place, importance and prose and verse examples of mubarak in Sufism (dervish lodge) literature are mentioned and information about the life, personality and scientific accumulation of Halis Emek, who is a scholar and mystic person, is given. Later, Halis Emek teacher Hz. The original text of Münâcât-ı Mevlîdî'n-Prophet was given with his prediction in the ode of "جود بلطفك يا الهي" attributed to Abu Bakr, translation and analysis was made.

Keywords: Sufism, münâcât, Mevlid-i Nebî, Prophet.

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	vii
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	8
MÜNÂCÂTIN MAHİYETİ VE TASAVVUF (TEKKE) EDEBİYATINDAKİ YERİ, ÖNEMİ VE ÖRNEKLERİ.....	8
1. Münâcâtın Mahiyeti	8
1.1. Münâcâtın Tasavvuf Edebiyatında Yeri ve Önemi.....	12
1.2. Tasavvuf (Tekke) Edebiyatındaki Münâcât Örnekleri	14
1.2.1. Arapça kaleme alınan tasavvuf (tekke) edebiyatı münâcât örnekleri.	14
1.2.2. Farsça kaleme alınan tasavvuf (tekke) edebiyatı münâcât örnekleri.	37
1.2.3. Türkçe kaleme alınan tasavvuf (tekke) edebiyatı münâcât örnekleri.	43
İKİNCİ BÖLÜM.....	49
2. Halis Emek'in Hayatı ve İlmi Şahsiyeti.....	49
2.1. Hocaları	51
2.2. Talebeleri.....	52
3. Halis Emek'in İrşadı ve Tasavvufî Yönü	52
4. Halis Emek'in Münâcâtları	54
4.1. Halis Emek'in Kendi Kaleminden Manzum Münâcâtı.....	54
4.2. Tahmîs-i Münâcât-ı Hz. Ebubekir.....	56
4.3. Halis Emek'in Münâcât-ı Mevlîd-i Şerîfi.....	62
SONUÇ.....	71
KAYNAKÇA.....	75
ÖZ GEÇMİŞ.....	79

KISALTMALAR

ar.	: Arapça
a.s.	: Aleyhisselâm
byt.	: Beyit
bkz	: Bakınız
bs.	: Baskı, basım
çev.	: Çeviren
DİA	: Diyânet İslam Ansiklopedisi
Ed.	: Edisyon
f.	: Farsça
haz.	: Hazırlayan
Hz.	: Hazret
nr.	: Numara
ö.	: Ölüm tarihi
r.a.	: Radıyallâhu Anh
S.	: Sayı
s.a.s.	: Sallallâhu Aleyhi ve Sellem
t.	: Türkçe
thk.	: Tahikik Eden
vr.	: Varak
Yay.	:Yayını,yayınları

GİRİŞ

İnsan yaratılışı itibariyle, kendisinde bir araya getirilen akıl, ruh, kalp gibi özellikleriyle, Allah'ın (c.c.) insanı seçmesi ve yeryüzünün hilafetini ona yüklemesi sebebiyle mümeyyez bir varlıktır. Yaratılış sürecinin, sebebinin ve onu yaratanın kim olduğu bilgisinin, vahiy aracılığı ile ulaşması, insanı kendi mevcudiyetini kavrayıp yaratanını bilmeye ve O'nun (c.c.) rızası doğrultusunda yaşamaya sevk eder. Bu açıdan insan müstesna bir varlık olduğu gibi bir o kadar da mesul bir varlıktır. Üzerine yüklenen bu mesuliyet; insana, seçenin ve seçilmişliğin kadrince bir hayat yaşama gerekliliğini gösterir. İşte “Kim için ve ne için yaşamak” idrak ve bilincinin kavrandığı bir hayat, tasavvufun insan üzerindeki gayesini, böyle bir hayatı elde etmek için alınan tedbirler ise tasavvufun hasılasını oluşturmaktadır.

İnsanoğlu varlık sahnesine çıktığı ilk günden beri kimi zaman yaratılışındaki gayeyi unutsa da yaratıcıyla olan ilişkisini ve temasını sürekli sıcak tutma çabası içerisinde. Tasavvuf mektebinin temel hedeflerinden birisi de insanı yaratıcıya yaratıcıyı da insana sevdirecek, Rab ve kul arasındaki bağı güçlendirmektir. Bu açıdan kulun Allah'ın sevgisini elde etmesi için O'nun razı olduğu filleri bilmesi ve o filler gereğince amel yapması gerekmektedir.

Yüz yıllardır peygamberlerin ve ilahî öğretilerin gönderilmesinin en önemli sebeplerinden bir tanesi de kul ve Allah arasındaki yakınlığın ve sıcak temasın kaybedilmemesidir. İşte İslam bu sıcak temasın en yoğun şekilde ve içtenlikle yaşandığı kulluk sahasıdır. Asr-ı saâdet devrinden günümüze kadar Müslümanların ilahî kelama muhatap olmaları, onu derinlemesine inceleyip anlamaya çalışmaları, onların kullukta kaliteli bir seviyeye çıkmalarını sağlamıştır.

Kur'an ve nebevî hayatın muhataplığı neticesinde büyük bir gayret serdetmelerinin yanında nefis, şeytan ve günahın kendilerini bu muhataplık ve yakınlıktan uzaklaştıracığı korkusuyla büyük bir acziyet ve sürekli bir tevbe hali elde etmişlerdir. Elde ettikleri bu acziyet ve tevbe hali onları Kur'an'ın ifadesiyle “تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً أَدْعُوا رَبَّكُمْ” “*Rabbimize gönülden ve gizlice yalvarın.*”¹ ifadesi yakarışa ve münâcâta sevk etmiştir.

Esasen münâcâtın ilk örneğini insanlığın atası Hz. Âdem ve Havva'nın cennette yaptıkları zelle sebebiyle oradan çıkarılmaları neticesinde Yüce Allah'tan af ve necât dilemelerinde görmek mümkündür. Nitekim Kur'an-ı Kerîmde onların bu münâcâtı şöyle

¹ el-'Arâf 7/55

ifade edilmiştir; “*Dediler ki: Ey Rabbimiz! Biz kendimize zulmettik, eğer bizi bağışlamaz ve bize rahmetinle muamele etmezsen muhakkak ziyana uğrayacaklardan oluruz!*”²

Tasavvuf yaratıcının insana olan yakınlığını dikkate alarak “Allah (c.c.) ile birlikte yaşama” anlayışı ile kesintisiz bir birliktelik hedeflemektedir. Bu anlayış mutasavvıfları zühd, uzlet, aşk, vecd, takva, yakarış, yöneliş ve münâcâta sevk etmiştir.

Türk edebiyatında ve tasavvuf edebiyatında müstakil bir tür olarak değerlendirilen münâcât; Allah’a yalvarmak, yakarmak, niyâz ve dua etmek gayesiyle edebiyatımızın gazel, murabba, mesnevi, rubâ’i, kaside, müseddes, müfred, terci-i bend, kıt’a, müsemmen, terki-i bend, kıt’a-i mutavvel, ahad-i m’uşşerat gibi hemen hemen bütün nazım şekilleriyle nazmedilen, konusu Allah’a yakarış olan bir şiir türü³ olarak tanımlanmaktadır.

Tasavvuf tarihinde kimi yüce şahsiyetler; içerisinde bulundukları duygusal coşkunluğu, yaratıcıya karşı hissettikleri yakınlığı o’nun yakınlığı karşısındaki mahcubiyetlerini ve *zenb-i vücud* idrakini Allah Teâlâ’nın affına, lütfuna, rahmetine sığınarak yaptıkları münâcâtları, meşrepleri ve edebi kişilikleri gereği gerek manzum gerek nesir şeklinde kaleme almışlardır.

Manzum şeklinde nakledilen rivayetlerin ilkleri, İslamın daha ilk yıllarında Hz. Ebubekir, Hz. Ömer ve Hz. Ali gibi sahabenin önde gelenleri tarafından günümüze kadar ulaşmıştır. Hz. Ebubekir’in manzum münâcâtı⁴ meşhur “جود بـلطفك يا الهي” mısralarıyla başlayan, *Kaside-i Bürde*’nin başına tek sayfa halinde dercedilmiş ve Osmanlı medreselerinde yüz yıllardır okutulup ezberletile gelmiştir.

İslam’ın şekillenmesi ve yayılmasında çok büyük emekleri geçen bu yüce şahsiyetlerden nakledilen bu münâcât beyitlerini örneklik teşkil etmesi bakımından burada nakletmeyi uygun gördük.

Çalışmamızın bir kısmını oluşturan, Halis Emek’in de *Tahmis-i cûd bi lutfik yâ İlahî* şiirini kaleme aldığı ve aşağıda nakledilecek olan Hz. Ebubekir’in (r.a.) münâcâtı bu alanın ilk yazılı örneklerindendir:

جُودٌ بِلُطْفِكَ يَا إِلَهِي مَنْ لَهُ زَادٌ قَلِيلٌ مُفْلِسٌ بِالصِّدْقِ يَأْتِي عِنْدَ بَابِكَ يَا جَلِيلٌ

² el-‘Arâf 7/23

³ Abdülhakim Koçin, *Türk edebiyatında münâcât* (Yenimahalle, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı), 20.

⁴ Muhsin Macit, “Münâcât”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2006), 31/563.

دَثْبُهُ دَثْبٌ عَظِيمٌ فَاعْفِرِ الذَّنْبَ الْعَظِيمُ إِنَّهُ شَخْصٌ غَرِيبٌ مُذْنِبٌ عَبْدٌ ذَلِيلٌ
 مِنْهُ عَصِيَانٌ وَ نِسْيَانٌ وَ سَهْوٌ بَعْدَ سَهْوٍ مِنْكَ إِحْسَانٌ وَ فَضْلٌ بَعْدَ إِعْطَاءِ الْجَزِيلِ
 قَالَ يَا رَبِّي ذُنُوبِي مِثْلَ رَمْلِ لَا تُعَدُّ قَاعْفُو عَنِّي كُلَّ ذَنْبٍ وَ اصْفَحِ الصَّفْحَ الْجَمِيلِ
 قُلْ لِنَارِي ابْرُدِي فِي حَقِّي كَمَا قُلْتَ قُلْ يَا تَارُكُوْنِي أَنْتَ فِي حَقِّ الْخَلِيلِ
 كَيْفَ حَالِي يَا إِلَهِي لَيْسَ لِي خَيْرُ الْعَمَلِ سُوءُ أَعْمَالِي كَثِيرٌ زَادُ طَاعَتِي قَلِيلِ
 أَنْتَ شَافِي أَنْتَ كَافِي فِي مُهِمَّاتِ الْأُمُورِ أَنْتَ حَسْبِي أَنْتَ رَبِّي أَنْتَ لِي نِعَمَ الْوَكِيلِ
 عَافِنِي مِنْ كُلِّ دَاءٍ وَ اقْضِ عَنِّي حَاجَتِي إِنَّ لِي قَلْبًا سَقِيمًا أَنْتَ مَنْ يَشْفِي الْعَلِيلِ
 هَبْ لَنَا مُلْكًا كَبِيرًا تَجْنَأُ مِنَّا تَخَافُ رَبَّنَا إِذْ أَنْتَ قَاضٍ وَ الْمُتَادِي جِبْرَائِيلُ
 رَبِّ هَبْ لِي كُنْزَ فَضْلٍ أَنْتَ وَهَّابٌ كَرِيمٌ اعْطِنِي مَا فِي ضَمِيرِي ذُنُوبِي خَيْرَ الدَّلِيلِ
 أَبْنُ مُوسَى أَيْنَ عَيْسَى أَيْنَ يَحْيَى أَيْنَ نُوحٌ أَنْتَ يَا صَدِيقُ (أَكْبَرُ) ثَبَّ إِلَى الْمُؤَلَّى الْجَلِيلِ⁵

Yâ İlâhî! Azığı azca olan kuluna lütfunla ihsan buyur

Müflis olan bu kulun kapına geldi ey Yüce Allah'ım!

Kulunun günahı çok büyüktür. Sen bu büyük günahı affet Allah'ım!

Ki bu kulun kimsesiz, günahkâr ve zelil bir kuldur

Unutmak ve isyan, hata üstüne hata ondan

İhsan ve atâ çokça lütuf üstüne lütuf, Senden Allah'ım!

Dedi; Ya Rabbi! Günahım sayısız kum taneleri gibidir

Bütün günahımı affet güzelce bu kulunun hatasından geç

Hayırlı hiçbir amelim yokken benim halim nice olur ey Allah'ım!

Kötü amelim çoktur itaat azığım ne de azdır

Beni bütün hastalıklardan kurtar ve ihtiyacımı gider

⁵ Abdülhay es-Sâlimî, *Eş'ârü Ebî Bekri'sh-Şiddîk* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Nâfiz Paşa, nr. 443), 32-52.

Ben kalbi hasta bir kulum. Sen ise hastaya şifa verensin

Beni yakan bu ateşe “Serin ol!” diye emir buyur Allah’ım!

Dostun (İbrahim’in) ateşine “Ey ateş! İbrahim’e serin ve selametli ol” dediğin gibi

Sen şifa verensin, Kulunun bütün önemli işlerinde ona yetecek olansın

Sen bana yetensin, sen benim Rabbimsin, bana en güzel vekil sensin

Yâ Rabbi! Bana lütfunun hazinesininden ver ki karşılıksız veren ve kerem sahibisin sen

Sırrımdakini bana ihsan buyur ve bana hayırlı yolu göster

Yâ Rabbi! Bizi korktuğumuz şeyden kurtarıp bize büyük bir mülk ver

Rabbimiz! Çünkü o gün hüküm verici sensin, çağırıcın da Cebrail’dir

Musa nerede, İsa nerede, Yahya ve Nuh nerede?

Sen ey Sıddık-ı âsî (Ekber) gel şimdi Celîl olan Mevlâ’ya tevbe et

Nakledildiği üzere Hz. Ebubekir’in münâcâtı toplam on bir beyitten oluşmaktadır. Kasidenin Türkçe tecümesi ikinci bölümde tahmîs tercümesi ile verilmiştir.

Toplamda beş beyitten oluşan Hz. Ömer’e nispet edilen münâcât örneği ise şu şekildedir:

يا من يحب أين العبد في الندم يا من لديه دواء الداء و السقم

نام العيون وعين العبد ساهرة تبكي على بابك وسط الليل في الظلم

اذنبت كل ذنوب فاعترفت بها لكن عرفتك بالتوحيد والشميم

لا اقطعن رجائي منك يا سيدي يا غافر الذنب للراجلين بالكرم

ارحم بفضلك لا تنظر إلى ذللي إن الكريم كثير العفو عن خدم⁶

Ey pişmanlık esnasında kulunun ah çekmesini seven Allah’ım!

Ey her türlü derdin ve hastalığın dermanına sahip olan Allah’ım!

Bütün gözler uyurken bu kulun uyanıktır

⁶ El-Mecmûatu 'l-Kübrâ?, H.1314, 53.

Karanlık gecenin ortasında senin huzurunda ağlamaktadır

Her türlü günahı işledim ve bunu itiraf ettim

Ancak senin birliğini ve adetullahını bildim

Umudumu senden asla kesmeyeceğim. Ey benim tek dayanağım

Ey ümitvar olanların günahını bağlayıcı Allah'ım!

Zilletime bakmayıp lütfunla merhamet buyur

Kerem sahibi kimse hizmetkarlarını çokça affeder.

Münâcât üzerine yapılan ve kapsamlı çalışmalardan birisi olan “*Türk Edebiyatında Münâcât*” isimli eserde Hz. Ali’ye nisbet edilen münâcâtın *el-Mecmûatu’l-Kübrâ*’da *Münâcâtı Ali kerremallahu vechehû radiyallahû Teâlâ anhu* başlığı altında iki beyit olarak nakledildiği ifade edilerek münâcâtın tercümesi aktarılmıştır.⁷ Ancak biz burada dipnotta atıf yaptığımız üzere başka bir kaynaktan on beyit olarak Arapça metnini aktarmayı uygun gördük:

وَإِيَّ ذُو خَطَايَا فَاعْفُ عَنِّي	إِلَهِي أَنْتَ ذُو فَضْلٍ وَمِنَّ
فَحَقِّقْ يَا إِلَهِي حُسْنَ ظَنِّي	وَوَظَنِّي فِيكَ يَا رَبِّي جَمِيلًا
مُقِرٌّ بِالَّذِي قَدْ كَانَ مِنِّي	إِلَهِي لَا تُعَذِّبْنِي فَإِنِّي
بِعَفْوِكَ إِن عَفَوْتَ وَحُسْنِ ظَنِّي	فَمَا لِي حِيلَةٌ إِلَّا رَجَائِي
عَضَضْتُ أَنَامِلِي وَقَرَعْتُ سِنِّي	فَكَمْ مِنْ زَلَّةٍ لِي فِي الْخَطَايَا
لَشَرِّ الْخَلْقِ إِن لَمْ تَعْفُ عَنِّي	يَظُنُّ النَّاسُ بِي خَيْرًا وَإِنِّي
كَأَنِّي قَدْ دُعِيتُ لَهُ كَأَنِّي	وَبَيْنَ يَدَيَّ مُحْتَبَسٌ طَوِيلٌ
وَأَفْنِي الْعُمَرَ مِنْهَا بِالتَّمَنِّي	أَجْنُ بِزَهْرَةِ الدُّنْيَا جُنُونًا
قَلْبْتُ لَهَا حَقًّا ظَهَرَ الْمَجَنِّ	فَلَوْ أَنِّي صَدَقْتُ الزَّهْدَ فِيهَا

⁷ Koçin, *Türk edebiyatında münâcât*, 24.

⁸ Şemseddin Sâmî, *Ali bin Ebî Tâlib Kerremallahu Vechehû ve Radiyallahu Anh Efendimizin Eş'âr-ı Muntahabeleri ve Şerh ve Tercümesi*, (İstanbul: Kütübhanê-i Muntahabât, 1318), 115.

Ey Rabbim! Sen lütuf ve ihsan sahibisin
Ben ise günahkârım, beni affeyle
Ey Rabbim! Sana olan inancım güzeldir
Ey Rabbim! Benim bu güzel zannımı hakikate eriştir
Ey Rabbim! Bana azab etme
Çünkü ben yapmış olduğum bütün günahları ikrar ediyorum
Ümidimden başka hiçbir çıkış yolum yok
Eğer lütfunla affedersen ki inancım bu yöndedir
Nice hata ve günahlarım var
Parmaklarımı ısıtırıp dişlerimi sıktım (pişman oldum)
İnsanlar beni hayır sahibi zannediyor
Oysa ben eğer sen beni affetmezsen insanların en şerlisiyim
Önümde uzunca bir sabır ve tahammül var kapana kısılışım
Sanki ben ona çağırılmışım
Dünyanın güzelliğine meftun olmuşum
Ömrüm onu arzulamakla bitip tükenmiş
Dünyadan el etek çekmeyi samimice isteseydim
Ona hakikatle kalkanımın tersini çevirirdim

Yukarıda nakledildiği üzere gerek Hz. Ebubekir'e nispet edilen münâcâtın muhtevası, gerekse Hz. Ömer ve Hz. Ali'ye nisbet edilen münâcâtların içerikleri yaratıcının yüce lütfunu, affını, mağfiretini, kullarına olan merhametini ön plana çıkarmaktadır. Kulun nefsinin zilletinden, günahından, affa ve mağfirete muhtaçlığından bahsetmesi açısından bizlere İslamda münâcât geleneğinin daha ilk dönemlerde tam anlamıyla teşekkül ettiğini göstermektedir.

Asr-ı saadet devrinden sonra sufiler tarafından kaleme alınan özellikle manzum münâcât örneklerini incelediğimizde yazılan münâcâtların ekserisinin sahabeden nakledilen münâcât örnekleri ile benzerlik arzettiğini görmekteyiz. Bu benzerlik ise bizlere tasavvuftaki münâcât geleneğinin sahabelere nispet edilen münâcât örneklerinin etkisi altında şekillendiğini göstermektedir.

Bu çalışmamızda Tasavvuf edebiyatında münâcât konusuna değinerek ilmi, ahlakı, mücadelesi, yetiştirdiği talebeleri ve tasavvuf anlayışı ile Erzurum’da derin izler bırakan asıl adı Muhammed Halis Emek olan ancak halk arasında *Halis Hoca* diye meşhur olan Halis Emek’in *Mevlid-i Nebî Münâcâtı*’nı ele aldık. Yakın dönemde yaşamış olması hasebi ile Halis Emek ve aşağıda sunulan eserleri hakkındaki bilgiler ve elde edilen kaynaklar birebir talebelerinden temin edilerek aktarılmıştır.

Çalışmamız giriş, iki ana bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Giriş bölümünde araştırmanın konusu, yöntemi, amacı, münâcât kavramının muhtevası ve Halis Emek’in münâcâtının çalışmamızdaki yeri ve önemine değinilmiştir.

Birinci bölümde, müellifleri hakkında kısa bilgiler verildikten sonra tasavvuf edebiyatında münâcât örnekleri kronolojik olarak Arapça, Farsça ve Türkçe metinler başlıkları altında örneklendirilerek münâcât geleneğinin tasavvuftaki yeri ve önemine dikkat çekilmesi hedeflenmiştir.

İkinci bölümde, Halis Emek’in hayatı, ilmi şahsiyeti, tasavvufla ilişkisine değinilerek *Münâcât-ı Mevlid-i Nebî*’sinin Osmanlı Türkçesi metni tahkik edilip Latinize edilmiş daha sonra ise günümüz Türkçesine çevirisi yapılarak değerlendirilmiştir. Akabinde Hz. Ebubekire nisbet edilen kasideye yazdığı Arapça tahmîs’i ve günümüz Türkçesi ile yazmış olduğu kendi münâcâtı aktarıldıktan sonra Halis Emek’in nakledilen eserlerinden elde edilen çıkarımlar sonuç kısmında değerlendirilmiştir.

Tasavvuf edebiyatında münâcâtın yeri ve öneminin, mutasavvıflarca bir niyaz ve yakarış olarak kaleme alınan ya da söylenilen münâcâtların ruhsal ve psikolojik boyutunun göz önünde bulundurularak istifade edilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Bu geleneğin Halis Emek gibi mutasavvıflarca günümüze kadar devam ettirildiğine vurgu yaparak Tasavvuf kültürüne bir nebze olsun katkı sağlamak çalışmamızın amaçları arasında yer almaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

MÜNÂCÂTIN MAHİYETİ VE TASAVVUF (TEKKE) EDEBİYATINDAKİ YERİ, ÖNEMİ VE ÖRNEKLERİ

1. Münâcâtın Mahiyeti

Münâcât (مناجاة) Arapça bir kelime olup نجا -نجا -نجا kökünden türetilmektedir. Sözlükte gizli konuşmak, sırrını açmak, yalvarmak ve yakarmak gibi anlamlara gelmektedir.⁹ Istilahta ise; klasik Şark edebiyatlarında konusu Allah'a yakarış olan manzumelerle bunların bestelenmiş şekillerine verilen ad olarak tanımlanmaktadır.¹⁰

Lügât-ı Nacî'de münâcât kavramı; “*Bârgâh-ı ulûhiyyetde yalvarmak, niyâz etmek. Bârgâh-ı ulûhiyyetde edilen niyâz*” şeklinde tanımlanmıştır.¹¹ Edebî bir terim olarak münâcât, *Kâmus-u Türkî*'de; “*Cenâb-ı Hakka hitâben dua ve niyâzı mutazammin şiir*”¹² şeklinde tarif edilmiştir. Dinî literatürde münâcât; Allah'a dua ve niyazda bulunmak, bir kimsenin ellerini açarak gizlice Allahtan dilekte bulunması, yalvarıp yakarması demektir.¹³ Abdülhakim Koçin *Türk Edebiyatında Münâcât* adlı eserinde bu kavramı genişleterek şöyle tanımlar: “*Münâcât, Allah'a yalvarmak, yakarmak, niyâz ve dua etmek gayesiyle edebiyatımızın gazel, murabba, mesnevi, rubâ'i, mesnevi, kaside, müseddes, müfred, terc-i-bend, kıt'a, müsemmen, terkib-i bend, kıt'a-i mutavvel, ahad-i muşşerat gibi hemen hemen bütün nazım şekilleriyle nazmedilen, konusu Allah'a yakarış olan nazım türüdür.*”¹⁴

Ne durum var ne durağım

Hiç yerde yoktur kararım

Hakk'a münâcât etmeğe

*Belli yerim olmaz benim*¹⁵

Edebiyata dökülmüş münâcât örnekleri, ortaya sadece edebi bir metin koyma uğraşısı değil, kulun nedametinin, yaptığı hatalara karşı pişmanlığının, Cenâb-ı Hakkın rızasını,

⁹ Mustafa Hicâzî, “Münâcât”, *el-M'ucemu'l-vecîz*, (Kahire: Mecm'au'l-lugati'l-'Arabiyye, 1980), 605.

¹⁰ Muhsin Macit, “Münâcât”, 31/562.

¹¹ Muallim Nâcî, “Münâcât”, *Lügât-ı Nâcî*, (İstanbul: Asr Matbaası, h.1322), 740.

¹² Şemseddin Sâmî, “Münâcât”, *Kâmus-u Türkî*, nşr. Ahmed Cevdet (İstanbul: Dersaadet, 1899), 1407.

¹³ Mehmet Gökteş vd., *Türk-İslam Edebiyatı*, (Erzurum: Zafer Medya, 2014), 84.

¹⁴ Koçin, *Türk edebiyatında münâcât*, 20.

¹⁵ Selim Yağmur (ed.), *Yunus Emre Divanı* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2012), 247.

lütfunu, affını, merhamet ve mağfiretini kazanma isteğinin ve O'na karşı hissedilen birlikteliğin bir ürünü olarak algılanması, belki de en tutarlı yaklaşım şeklidir. Bu sebeple, münâcât denildiğinde akla ilk gelen anlamın, 'kulun Allah Teâla'ya yakarması ve ondan af dilemesi' şeklinde olması, münâcât metinlerini yazarların maksatlarını anlamada bizlere büyük kolaylık sağlayacaktır.

Münâcât kavramının gerek sözlük gerek ıstılahî gerekse dini anlamlarını da göz önünde bulunduracak olursak bu türün İslam ile beraber şekillenip kendine özgü bir tür haline geldiğini anlamak mümkündür.

İslam'ın doğduğu ortam ve o ortamın insanları olan Arap kavimleri şiirle derin ve ciddi bir bağ içerisindeydiler. Arapların şiirle olan kültürel bağı İslamiyete geçişle beraber yeni bir ivme kazanarak İslam kültürü ile şekillenmiştir. “*Şu ‘arâu’n-Nebî*”¹⁶ olarak bilinen Hassan b. Sâbit, K‘ab b. Mâlik, K‘ab b. Züheyr, Abdullah bin Revâhâ gibi şairler Hz. Peygamber tarafından teşvik edilip O'nun takdirini kazanmışlardır. Başta dört büyük sahabe olmak üzere Hz. Peygamberin ileri gelen sahabelerinin birçoğunun şiir okuduğu nakledilmektedir.

Arapların şiire olan ilgi ve yakınlıkları malumdur. İslam'ın yeryüzüne yayılması ile beraber Arapçanın Müslüman olan milletler tarafından din dili olarak kabul görmesi, Kur'an-ı Kerimi ve Hz. Peygamberin sünnetini daha iyi anlayabilmeleri için bu milletleri, Arap dili ve o dilin edebiyat ve belagatini öğrenmeye sevk etmişti.

Hız. Ömer'in hilafeti esnasında Kâdisiye (15/636) ve Nihâvend (21/642) Savaşları ile Müslümanların Sâsânî İmparatorluğunu yenilgiye uğratarak İran'ı fethetmeleriyle beraber Horasan ve Maveraünnehr bölgeleri kısa süre içerisinde İslam'ı kabul etmeye başladı.¹⁷ İran'ın İslamiyet'i kabulü, beraberinde Fars edebiyatının İslam kültürü ile iç içe girmesini sağladı. Böylece zamanla Farsça, Gazneliler, Harzemşahlar, Selçuklular ve Osmanlılar gibi büyük devletlerin bünyesinde gerek resmi gerek edebî dil olarak uzun yıllar canlılığını koruyup gelişimini sürdürdü. Fars edebiyatı İslam sentezi ile beraber daha hicri III. asrın ortalarında ilk mahsullerini vermeye başladı. Rûdekî (ö. 329/941), Firdevsî (ö. 411/1020), Ebû Hayyân et-Tevhîdî (ö. 414/1023), Herevî (ö. 481/1089) gibi kendilerinden sonraki şairler üzerinde çok büyük etki bırakacak olan birçok Fars-İslam edebiyatı şairleri ortaya çıkmaya başladı.¹⁸ Fars edebiyatı ve İslam kültürünün sentezi neticesinde ortaya çıkan ve dönemin

¹⁶ Maroun Abboud, *Edebu'l-Arab*, (Kahire: Müessesetü Hindâvî li't-T'alîm ve's-sekâfe, 2012), 103.

¹⁷ Esko Naskali, “Sâsânîler”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 2009), 36/174-176.

¹⁸ Mürsel Öztürk, “Rûdekî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 2008), 35/185.

büyük sufi ve şairlerinden birisi olan Hâce Abdullah Ensârî el-Herevî'nin (ö. 481/1089) Farsça kaleme aldığı *Münâcâtnâme* eserinin baş kısmında münâcâtını şöyle ifade etmiştir:

المهی ای خالق بی مدد و ای واحد بی عدد. ای اول بی بدایت و ای آخر بی نہایت. ای ظاهر بی صورت و ای باطن بی سیرت. ای حیّ بی ذلت! ای معطی بی فکرت و ای بخشنده ی بی منت. ای داننده ی رازها ای شنونده ی آوازا. ای بیننده ی نمازها! ای پذیرنده ی نیازها. ای شناسنده ی نام ها و ای رساننده ی گام ها. ای مبر از عوایق، ای مطلع بر حقایق! ای مهربان بر خلائق. عذرهای ما بپذیر که تو غنی و ما فقیریم و بر عیب های ما مگیر که تو قوی و ما حقیریم، از بنده خطا آید و ذلّت و از تو عطا آید و رحمت¹⁹.

“İlahi! Ey yardıma muhtaç olmaksızın yaratan ve ey hiçbir sayıya sığmayıp tek olan! Ey bidâyetsiz Evvel ve ey nihâyetsiz Ahîr! Ey surete ihtiyaç duymadan Zahir olan ve ey sirete ihtiyaç duymayıp Batın olan! Ey zilletten münezzeh Hây olan! Ey sırlara Agâh olup avazları duyan! Ey namazları görüp niyazları kabul eden! Ey isimleri tanıyan ve adımları attıran! Ey işlerin hakikatlerinden haberdar ve ey kullarına mehriban (merhametli) olan! Bizim hatalarımızı affet ki sen Ganîsin biz fakiriz. Bizim günahlarımızdan geç ki sen Kavîsin (Güçlüsün) biz hakiriz. Kuldan gelir zillet ve hata ve senden gelir rahmet ve atâ!”

İranlılardan sonra Orta Asya'ya ve Anadolu'ya yayılan İslam, Türklerin kabulü ile kısa sürede yeni bir kültür sentezine dâhil oldu. Din dili olarak algılanan Arap dili ve kendilerinden önce İslam'la tanışan Fars edebiyatı yakın tarihe kadar Türk edebiyatı üzerinde etkisini sürdürdü. Türk edebiyatının ilk mahsullerinden olan Yusuf Has Hacib'in (ö. 407/1017) *Kutadgu Bilig* 'inde, Kaşgarlı Mahmud'un (ö. 496/1102) *Dîvân-u lügâtu't-Türk* 'ünde, Edip Ahmed Yükneki'nin *Atabetü'l-Hakâyık* 'ında ve Hâce Ahmed Yesevî'nin *Dîvân-ı Hikmet* isimli eserinde bu etkiyi açık bir şekilde görmekteyiz. Söz konusu *Kutadgu Bilig* eserinin “teñri ‘azze ve celleniñ ögdisin ayur” adlı birinci babında Yusuf Has Hacib şöyle münâcât etmektedir:

ay sırka yakın ay köñülke ediz

tanuk ol saña barça sûret bediz

*Ey sırra yakın, ey gönülde yüce

¹⁹ Hâce Abdullah Ensârî, *Münâcâtnâme*, (Tahran: Müsseyse-i Ferhenfî ve Ittıl'a-ı Resânî Tebyân, 2001), 4.

Bütün suretler tanıktır sana

törüttüñ tümen miñ bu sansız tirig

yazı tağ teñiz kötki oprı yirig

*Yarattın on binlerce, sayısız canlıyı

Ova, dağ, deniz, tepe ve çukurları

yaşıl kök bezediñ tümen yulduzun

kara tün yaruttuñ yaruk kündüzün

*Mavi göğü bezedin on binlerce yıldızla

Kara geceyi aydınlattın gündüzle

uçuglı yoriğli tınığlı neçe

tirilgü seniñdin bulup yér içe

*Uçan, yürüyen ve duran her canlı

Senin verdiklerinle yedi içti

ediz 'arşta altın serâka tegi

tüzü barça muñluğ saña ay idi

*Yüce arştan altındaki toprağa kadar

Ey Rabbim büyük küçük sana muhtaçtır²⁰

²⁰ Has Hacib, Yusuf, *Kutadgu Bilig*, çev. Muzaffer Tunçel. (Ankara: Gençlik Spor Yayınları, 2019), 35.

Münâcâtın terimsel ve ıstılahi mahiyetini açıkladıktan sonra edebiyatın İslam’la beraber nasıl şekillendiği vurguladık. Arap, Fars ve Türk edebiyatı üzerindeki etkilerine değinmeye ve örnekler naklederek ifade etmeye çalıştık. İslam’ın kültürümüze ne derece tesir ettiği ilk dönem İslam-Türk edebiyatı mahsullerinden olan manzum münâcât türünde, geçmişten günümüze kadar net bir şekilde görülmektedir.

1.1. Münâcâtın Tasavvuf Edebiyatındaki Yeri ve Önemi

Esasen tasavvuf kişiyi daima Hakk’a karşı münâcât halinde tutmaktadır. Sûfilere atfedilen, onların ser levhası haline gelen, meşhur “الهـي انت مقصودي ورضاك مطلوبـي” sözü, yaratılış gayesinin unutulmaması için seyr-u sülûkte daimî uyanıklığı ve münâcât halini sağlamaktadır. Bu açıdan münâcât kulun Allah’ın rahmetine, lütfuna ve affına samimiyet ve içtenlikle yönelmesi, sığınması ve Allah’ın razı olduğu şeyleri vesile ederek yakarmasıdır.

Mutasavvıflar münâcâtı kendi anlayışlarınca kavramsal açıdan biraz daha derine çekerek şöyle tanımlamışlardır; “Münâcât Malik ve Cebbâr olan Allah’ın zikrinin safâsında sırlara muhatab olmaktır.”²¹ Fudayl b. İyâz (ö. 187/803) münâcâtın kendisi üzerindeki tesirini ifade ederken şöyle diyor; “Gece Rabbime münâcât ettiğim esnada duyduğum huzur ve mutluluğu, gündüz insanlar arasındayken duyamıyorum.”²²

Kaleme alınan münâcât metinleri daha sonra her ne kadar sanatsal açıdan ele alınıp değerlendirilse de bu metinleri yazan şahsiyetlerin kişilikleri ve yaşantılarına bakıldığında anlaşılıyor ki bu edebî şahsiyetler bu metinleri kaleme alırken bütün edebî kaygıları bir tarafa bırakıp Yüce Yaratıcı’nın azameti karşısında yoğun bir acziyet, mahviyet, duygu seli ve içtenlikle niyaz ederek bu eserleri ortaya çıkarmışlardır. Büyük şair Bâkî’nin münâcât etmekten amacın ne olduğunu ifade ettiği şu mısrası durumu daha net şekilde ifade etmektedir;

Dilâ âhuñla yakduñ milket-i Rûmı nedür derduñ

Gedâ-yı kûy-ı yâr olmak dilerseñ Mısra sultân ol

İrişdükçe sehergâha münâcât eyle dergâha

*Devâm-ı devlet-i şâha du’â-gûy u senâ-hvân ol*²³

Edebiyatta “münâcât” müstakil bir tür olabilecek kadar ciddi bir öneme sahip olduğu gibi tasavvuf edebiyatında da kayda değer bir yere ve öneme sahiptir. İslam geleneğinde te’lif

²¹ Ibn Fûrak, *El- İbâne an turuki’l- kâsîdîn: tasavvuf ıstılahları (eleştirmeli metin-çeviri)*, ed. Abdülgaffar Aslan, çev. Ahmet Yıldırım (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2014), 344.

²² Ebu’l-Ferec İbnu’l-Cevzî, *el-Müdhiş*, (Beyrut: Dâru’l-Kütübü’l-İlmiyye, 2005), 455.

²³ Sebahattin Küçük, *Bâkî Divânı*, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2011), 23.

edilen mensur eserlere ekseriyetle nasıl besmele, hamdele ve salvele ile başlanıyorsa nazım türü eserlere de aynı metot dikkate alınarak hamdele ve salvele yerine tevhîd, münâcât, n‘at ve m‘irâciye ile başlanmıştır.²⁴

Arap, Türk ve Fars edebiyatı başta olmak üzere İslam‘ın ulaştığı toplum ve kültürlerin birçoğunda manzum ve mensur şeklide yazılmış birçok münâcât örneklerine rastlanmaktadır. Münâcât Arap edebiyatındaki yerini Asr-ı Saadetten günümüze kadar korumuştur. Fars-İslam edebiyatında ise yukarıda bir kısmını naklettığımız gibi ilk tasavvufî münâcât örneğini Hâce Abdullah Herevî kaleme almıştır.²⁵ Bunun yanında Hâce Abdullah el-Ensârî, Hâkim Senâî, Feriduddîn Attâr, Mevlânâ Celaleddin er-Rûmî, Sâdi Şirâzî ve Molla Câmî gibi edip ve mutasavvıf şahsiyetlerin kaleme aldıkları eserlerdeki münâcât örnekleri de Fars-İslam münâcât örnekleri arasında değerlendirilebilir.²⁶

Hiç kuşkusuz Türklerin İslâmî ilimlere ve İslam edebiyatına sağladığı katkının büyüklüğü ve önemi hesaplanamayacak kadar çoktur. Bu açıdan Türkçe kaleme alınmış edebî metinlerde manzum ve mensur münâcât örnekler azımsanmayacak kadar fazladır. Türklerin İslam‘la şereflenmeleriyle birlikte Türk-İslam edebiyatının daha ilk dönemlerinde münâcât örnekleriyle karşılaşmak mümkündür. Türk İslam edebiyatının ilk mahsullerinden olan Hâce Ahmed Yesevî‘nin *Divanı Hikmet*‘inde münâcât ifade eden beyitlere rastlanmaktadır.²⁷

“Münâcât eyledi Kul Hoca Ahmed

İlahi kıl bendeñge rahmet

Garib Ahmed sözi hergiz karımaz

Eger yer astığa kirse çirimez ”²⁸

En güçlü ve en nadide eserlerin kaleme alındığı tasavvuf-tekke edebiyatında münâcât örnekleri gerek müstakil olsun gerekse beyit halinde tasavvufi eserlere dercedilmiş olsun azımsanmayacak kadar çoktur. Tasavvuf edebiyatında münâcât yazan sûfilere birkaç tane örnek verecek olursak; Ahmed-i Dâî, Şeyhî, Sultan Veled, Ali Şîr Nevâî, Adlî, Fuzûlî, Muhibbî, Bahtî, Azmîzâde Haletî, Nef‘î, İsmetî, Nâilî, Necîb, Esrar Dede, Nevres, Yunus

²⁴ Muhsin Macit, “Münâcât”, 31/563.

²⁵ Âdem Çalışkan, “Bir Tür Olarak Münâcât ve İbrahim işnâsî Efendi‘nin ‘Münâcât‘ının Tahlili”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9/43 (2016), 94.

²⁶ Abdülhakim Koçin, *Türk Edebiyatında Münâcât*, (Ankara: TDV Yayınları, 2011), 30.

²⁷ Muhsin Macit, “Münâcât”, 31/565.

²⁸ Hoca Ahmed Yesevî, *Dîvân-ı Hikmet*, thk. Hayati Bice (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2018), 513.

Emre, Ömer Rûşenî, Eşrefoğlu Rûmî, Kemal Ümmî, Seyyid Nizamoğlu, Niyazî Mısırî, Sezâî-yi Gülşenî, Kuddûsî, Hulûsî gibi şahsiyetleri sayabiliriz.²⁹

1.2. Tasavvuf (Tekke) Edebiyatındaki Münâcât Örnekleri

Her ne kadar münâcât kavramını tanımlayıp örneklerle açıklasak da tekke edebiyatının üslubunu daha iyi anlayıp kavraya bilmemiz için isimlerini zikrettiğimiz mutasavvıf şahsiyetlerin mensur veya manzum münâcâtlarından örnekler vererek mevzuu somutlaştırmak gerekmektedir. Tasavvuf edebiyatında münâcât örneklerini Arapça, Farsça ve Türkçe olarak üç başlık altında kronolojik olarak tasnif etmeyi uygun gördük.

1.2.1. Arapça Kaleme Alınan Tasavvuf (Tekke) Edebiyatı Münâcât Örnekleri

Arapça olarak kaleme alınan manzum ve mensur münâcâtlar, zühd döneminden itibaren gerek *Kitâbu'z-Zühd* eserlerinde gerekse tabakât, müstakil tasavvuf kitapları veya işârî tefsirler gibi ilk dönem tasavvuf kaynaklarında müellifler tarafından kayda geçirilmiştir. Klasik kaynaklarda kayda geçirilen Arapça münâcât örneklerinden birkaç tanesi aşağıda kronolojik olarak aktarılmıştır.

1. Tâbiûn döneminin en belirgin şahsiyetleri arasında yer alan Üveys el-Karânî'yi (ö. 37/657) Hucvirî, (ö. 440/1049) *Keşfu'l-Mahcûb* isimli eserinin “*Sufilerin Tâbiûn'dan Olan İmamları*” babında ilk sırada anlatır. Üveys el-Karânî'ye nisbet edilen münâcât'ını tasavvuf tarihinin ilk münâcâtları arasında saymak mümkündür.³⁰ Osmanlıdan günümüze kadar dua olarak sıklıkla okunan bu münâcâtın birçok yazma nüshası mevcuttur. Bizim burada naklettiğimiz nüsha İBB Atatürk Kitaplığı Yazma Eserler koleksiyonu 297.822-1 numaralı kayıta geçmektedir.

Üveys el-Karânî'nin münâcâtı hakkında Said Nursî Külliyyatında şöyle der ve duayı nakleder: “*Yâ Rab! Nasıl büyük bir sarayın kapısını çalan bir adam, açılmadığı vakit, o sarayın kapısını, diğer makbul bir zâtın sarayca me'nûs sadâsıyla çalar, tâ ona açılsın. Öyle de: Biçare ben dahi, senin dergâh-ı rahmetini, mahbub abdin olan Üveysü'l-Karânî'nin nidâsıyla ve münâcâtıyla şöyle çalışıyorum. O dergâhını ona açtığın gibi, rahmetinle bana da aç.*”

إلهي أنت ربِّي وَأَنَا الْعَبْدُ وَأَنْتَ الْخَالِقُ وَأَنَا الْمَخْلُوقُ

²⁹ Muhsin Macit, “Münâcât”, 31/565.

³⁰ “*Et-Te'arruf*”, 63.

وَأَنْتَ الرَّزَّاقُ وَأَنَا الْمَرْزُوقُ وَأَنْتَ الْمَالِكُ وَأَنَا الْمَمْلُوكُ
وَأَنْتَ الْعَزِيزُ وَأَنَا الدَّلِيلُ وَأَنْتَ الْغَنِيُّ وَأَنَا الْفَقِيرُ
وَأَنْتَ الْحَيُّ وَأَنَا الْمَيِّتُ وَأَنْتَ الْبَاقِي وَأَنَا الْفَانِي
وَأَنْتَ الْكَرِيمُ وَأَنَا اللَّئِيمُ وَأَنْتَ الْمُحْسِنُ وَأَنَا الْمُسِيءُ
وَأَنْتَ الْغَفُورُ وَأَنَا الْمَذْنِبُ وَأَنْتَ الْعَظِيمُ وَأَنَا الْحَقِيرُ
وَأَنْتَ الْقَوِيُّ وَأَنَا الضَّعِيفُ وَأَنْتَ الْمُعْطِي وَأَنَا السَّائِلُ
وَأَنْتَ الْأَمِينُ وَأَنَا الْخَائِفُ وَأَنْتَ الْجَوَادُ وَأَنَا الْمُسْكِينُ
وَأَنْتَ الْمُجِيبُ وَأَنَا الدَّاعِي وَأَنْتَ الشَّافِي وَأَنَا الْمَرِضُ

فَاغْفِرْ لِي ذُنُوبِي وَتَجَاوَزْ عَنِّي وَاشْفِ أَمْرَاضِي يَا اللَّهَ يَا كَافِي . يَا رَبُّ يَا وَافِي . يَا رَحِيمُ يَا شَافِي . يَا كَرِيمُ يَا مُعَافِي .
فَاعْفُ عَنِّي مِنْ كُلِّ ذَنْبٍ وَعَافِنِي مِنْ كُلِّ دَاءٍ وَارْضَ عَنِّي أَبَدًا بِرَحْمَتِكَ يَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ . وَآخِرُ دَعْوَاهُمْ أَنِ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ
الْعَالَمِينَ³¹“

Ey Allah'ım! Sen Rabbimsin, ben kulum

Sen yaratansın, ben yaratılmışım

Sen rızık verensin, ben rızıklananım

Sen efendisin, ben köleyim

Sen azizsin, ben zelilim

Sen zenginsin, ben fakirim

Sen dirisin, ben ölüyüm

Sen ebedi kalıcısın, ben yok olucuyum

Sen kerem sahibisin, ben cimriyim

Sen ihsan edersin, ben kötülük ederim

³¹ Said Nursî, *Sözler*, (İstanbul: Sözler Neşriyat, 2004), 633.

Sen affedicisin, ben günahkârım

Sen yücesin, ben alçağım

Sen güçlüsün, ben zayıfım

Sen verensin, ben dilenciyim

Sen güvenilirsin, ben korkağım

Sen ikram edicisin, ben yoksulum

Sen icabet edensin, ben dua ediciyim

Sen şifa verensin, ben hastayım

Günahımı bağışla ve benim hatalarımdan geç. Hastalıklarına şifa ver ey Allah 'ım! Ey her şeye yeten Rabbim! Ey kullarının isteklerini yerine getiren, ey merhamet sahibi, ey şifa veren, ey kerem sahibi olan, ey affedici olan Allah 'ım! Benim bütün günahımı bağışla ve bana bütün sıkıntılara karşı afiyet ver. Ey merhametlilerin en merhametlisi, rahmetinle benden ebediyyen razı ol. Onların dualarının sonu şudur: "Hamd âlemlerin rabbi Allah'a mahsustur."

2. Kelâbâzî Ta'arruf isimli eserinde zühd döneminin büyük sûfilerini sıralarken Hz. Hüseyin oğlu Zeynelâbidîn'i de (ö. 94/712) sayar.³² Hz. Peygamberin soyu Hz. Hüseyin'den sonra Zeynelâbidîn ile devâm ettiği için kendisi *Ebû Muhammed*, *Seyyidü's-Sâcidîn*, *Îmâmu's-Seccâd*, *Zü's-Sefenât* gibi isimlerle anıldığı gibi *Âdem-i Âl-i Abâ* ve *Ebu'l-Eimme* gibi isimlerle de anılmıştır.³³ Kendisine *Dîvân-ı Îmâmu's-Seccâd* isimli bir dîvân ile *el-Münâcât*, *Münâcât-ı Hamsete 'Aşar*, *Münâcâtü'l-Mürîdîn* isimleri ile bilinen müstakil bir dua kitabı da nisbet edilmektedir.³⁴ *Dîvân-ı Îmâmu's-Seccâd* isimli kitapta beş beyitten oluşan bir münâcâtı vardır.

يا من يجيب المضطر في الظلم يا كاشف الضر و البلوى مع السقم

قد نام وفدك حول البيت قاطبة وأنت وحدك يا قيوم لم تنم

³² Ebubekir Kelâbâzî, *Et-Te'arruf li mezhebi Ehli't-Tasavvuf*, (Kahire: Mektebetü's-Sekafeti'd-Dîniyye Yayınları, 2009), 63.

³³ Ahmet Saim Klavuz "Zeynelâbidîn", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 44/365.

³⁴ Fuat Sezgin, *Geschichte des arabischen Schrifttums*, (Leiden: Brill, 1967), 1/262.

أدعوك رب دعاء قد امرت به فارحم بكائي بحق البيت والحرم
إن كان عفوك لا يرجوه ذو سرف فمن يجود على العصاة بالنعم

هب لي بجودك فضل العفو عن جرمي يا من اثار اليه في الخلق والحرم³⁵

Ey zorda kalanın imdadına yetişen

Ey sıkıntı ve hastalıkları bertaraf eden

Senin bütün ziyaretçilerin evinin etrafında uyuya kaldılar

Sen ise ey Kayyum teksin asla uyumazsın

Senden istiyorum ey duaları kabul eden Rab! Ki sen bunu emrettin

Beytinin ve haremın hakkı için ağlamama merhamet buyur

Haddi aşanlar senin affına talib olmasaydı

Asilere bolca ihsanı kim verebilirdi?

Günahımdan dolayı bana lütfunla affını ver

Yarattıklarının içerisinde ve bu haremde kendisine işaret eden kimse!

Yukarıda nakledilen münâcât hakkında Basra dil ekolünün önde gelen simalarından Ebû Said el-Asma'î (ö. 216/831) bahsi geçen münâcât için yaşadıklarını şöyle anlatır: “Bir gece Kâbe’yi tavaf ediyordum. Bir de baktım ki saçlarını iki yana atmış zayıf bir delikanlı Kâbe’nin örtüsüne yapışmış şöyle dua ediyor: “*Gözler kapandı, yıldızlar savrulup parladı, Ey her şeyin sahibi Hayy ve Kayyûm olan Allah’ım! Krallar insanlara kapılarını kapatıp önüne muhafızlarını diktiler. Ey Allah’ım senin kapın ise muhtaç olanlara her zaman açıktır. Ey merhametlilerin en merhametlisi! Beni rahmetine mazhar kılman için kapına geldim*” daha sonra bir şiir okuyup onu Zeynelâbidîn’den öğrendiğini söyledi”.³⁶

3. Tâbi‘ûn döneminde yaşamış olan Hasan-ı Basrî (ö. 110/728) bir mezhep imamı olduğu gibi aynı zamanda Basra mektebinin öncüsü ve tasavvufi yaşantıda da müstesna bir yere sahipti.³⁷ Yaşadığı asır itibariyle çok sancılı süreçlerden geçmiştir. Emevî valisi Haccâc’ın zulmüne karşı Rabbine yaptığı şu münâcâtı kaynaklarda nakledile gelmiştir:

³⁵ Zeynelâbidîn Ali b. Hüseyin, *Dîvân-ı İmâmu’s-Seccâd*, thk. Mâcid b. Ahmed el-‘Atiyye (Beyrut: Müessesetü’l-‘Ealemi li’l-Matbu‘ât, 2002), 68.

³⁶ Ali b. Şehrâşûb et-Tabersî, *Menâkıb-ı Âl-i Ebî Tâlib*, (Beyrut: Dâru’l-Edvâ 1991), 3/291.

³⁷ Ahmet Ögke, *Tasavvuf: el kitabı*, ed. Kadir Özköse (Ankara: Grafiker Yayınları, 2015), 121.

”يا غياثي عند دعوتي، ويا عدتي في مملتي، ويا ربي عند كربتي ويا صاحبي في شدتي، ويا وليي في نعمتي، ويا إلهي، وإله إبراهيم، وإسماعيل، وإسحاق، ويعقوب، والأسباط، وموسى، وعيسى، ويا رب النبيين كلهم أجمعين، ويا رب كهيعص، وطه، وطس، ويس، ورب القرآن الحكيم يا كافي موسى فرعون، ويا كافي محمد الأحزاب، صل على محمد وآله الطيبين الطاهرين الأخيار، وارزقني مودة عبدك الحجاج، وخيره، ومعروفه، واصرف عني أذاه، وشره، ومكروهه، ومعرته.³⁸“

”*Ey dua ettiğimde imdadıma yetişen! Ey felaket anımdaki v ‘adim (mükafat)! Ey sıkıntı anındaki Rabbim ve zorda kaldığımda sahibim! Ey beni nimetler içerisinde şark eden dostum. Ey İlahım! İbrahimin, İsmailin, İshakın, Yakubun ve torunlarının, Musanın ve İsanın İlahı! Ey bütün nebilerin Rabbi! Ey Kâf hâ yâ ‘ayn sâd ve Tâhâ ve Tâsîn ve Yâsîn’in Rabbi! Ey Kur ‘an-ı Hakîm’in Rabbi! Ey Firavuna karşı Musaya yetişen ve ey müşriklere karşı Hz. Muhammed’in yardımına yetişen Rab! Sen Hz. Muhammed’e ve onun temiz, güzel ve en hayırlı ailesine salat et! Bizi kulun Haccâc’ın iyiliği, güzelliği ve hayrı ile rızıklandır ve bizi onun ezasından, şerrinden, kötülüğünden ve belasından sakındır.*”

4. Hucvirî *Keşfu’l-Mahcûb* isimli eserinin *Sufilerin Ehl-i Beyt’ten Olan İmamları* babında Câfer Sâdık’a da (ö. 148/765) yer vermiştir. *İsfehânî Hilvetü’l-Evliyâ*’da onu sufilerin büyüklerinden sayarken Feridüddîn Attâr *Tezkiretü’l-Evliyâsına* ilk onunla başlar. Ebû C‘afer el-Kummî Mu‘âviye b. Vehb’den naklettiği bir rivayetle İmam C‘afer-i Sâdık’ın namazdan sonra Rabbine şöyle münâcât ettiğini aktarır:

”يا من خصّنا بالكرامة، ووعدنا الشّفاة، وحملنا الرسالة، وجعلنا ورثة الأنبياء، وختم بنا الأمم السالفة، وخصّنا بالوصيّة، وأعطانا علم ما مضى، وعلم ما بقي، وجعل أفئدة من الناس تهوي إلينا، اغفر لي وإخواني وزوّار قبر أبي الحسين بن عليّ صلوات الله عليهم، الذين أنفقوا أموالهم، وأشخصوا أبدانهم، رغبة في برّنا، ورجاء لما عندك في صلتنا، وسروراً أدخلوه على نبيّك محمّد صلّى الله عليه وآله، وإجابة منهم لأمرنا، وغيظاً أدخلوه على عدوّنا، أرادوا بذلك رضوانك، فكافهم عتاً بالرضوان، واكلأهم بالليل والنهار، واخلف على أهاليهم وأولادهم الذين خلفوا بأحسن الخلف، واصحبهم، واكفهم شرّ كلّ جبار عنيد، وكلّ ضعيف من خلقك أو شديد، وشرّ شياطين الإنس والجن، وأعطهم أفضل ما أمّلوا منك في غربتهم عن أوطانهم، وما آثرونا على أبنائهم وأهاليهم وقرباتهم. اللهمّ إنّ أعداءنا عابوا عليهم خروجهم،

³⁸ Ebû Alî el-Kâdî et-Tenûhî, *el-Ferec b ‘ade ‘ş-Şidde*, (Beyrut: Dâr-u Sâdir, 1968), 1/197.

فلم ينههم ذلك عن النهوض والشخوص إلين، خلافاً عليهم، فارحم تلك الوجوه التي غيّرَها الشمس، وارحم تلك الحدود التي تقلّبت على قبر أبي عبد الله عليه السلام، وارحم تلك الأعين التي جرت دموعه، رحمة لنا، وارحم تلك القلوب التي جزعت واحتترقت لنا، وارحم تلك الصرخة التي كانت لنا. اللهم إني أستودعك تلك الأنفس وتلك الأبدان حتّى ترويهن من الحوض يوم العطش³⁹،

“Ey bize kerametini veren, şefaati nimeti ile nimetlendiren, risaletini ulaştırıp bizi nebilere varis kılan, son ümmeti bizimle hitama erdiren ve bize vasiyyet eden, geçmiş ve geleceğin bilgisini bize lütfeden ve insanların gönüllerini bize ısıdıran Allah’ım! Beni, kardeşlerimi ve Ali bin Hüseyinin kabrini ziyaret edenleri bağışla. Onlar, senin katındaki değerimizi umarak ve bizim iyiliğimizi isteyerek mallarını ve canlarını bu yolda infak ettiler ve mutlulukla Nebin Hz. Muhammed’e (sav) tabi olup şiddetle düşmanlarına karşı oldular ve bununla senin rızanı talep ettiler. Biz onlardan razıyız. Sen de onları gece gündüz himaye et ve onların ailelerini ve evlatlarını muhafaza et, ki onlar ne güzel bir nesil geride bıraktılar ve ne güzel arkadaşlık yaptılar. Onları zorba zalimlerin, şeytanların ve cinlerin şerrinden koru. Onlara vatanlarından uzakta kaldıklarında Senden neyi dilemişlerse onlara onu ihsan et. Geride bıraktıkları ailelerine, çocuklarına ve akrabalarına da neyi diliyorlarsa ver. Allah’ım düşmanlarımız senin için savaşa çıkanları ayıpladılar. Onların ilerlemesini kimse engellemedi. Güneşi tutatın hürmetine merhamet et. Ebu Abdillah’ın kabrini öpen yanakların hürmetine, ağlayan gözlerin hürmetine, ürperip tutuşan kalplere ve bizim için feryad edenlere ve bize merhamet et. Allah’ım bu nefisleri ve bedenleri o susuz günde havuzunda rahatlayıncaya kadar sana emanet ediyorum.”

5. İmam Kuşeyrî’nin *er-Risâle*’sinde ilk sırada yer verdiği zühed dönemi Horasan mektebi öncülerinden muhaddis, zahid ve sûfî bir zat olan İbrahim b. Edhem’in (ö. 161/778) Kâbe’yi ziyaret ederken yaptığı münâcât klasik tasavvuf kitaplarında nakledile gelmiştir. Çeşitli yazma nüshalarında kaydedilen münâcâtı altı beyitten oluşmaktadır.

هَجَرْتُ الْخَلْقَ طَرّاً فِي هَوَاكَ وَأَيَّمْتُ الْعِيَالِ لَكِي أَرَاكَ

فَلَوْ قَطَعْتَنِي فِي الْحَبِّ أَرَاكَ لَمَّا سَكَنَ الْفَوَادُ إِلَى سَوَاكَ⁴⁰

تَجَاوَزَ عَنْ ضَعِيفٍ قَدْ أَتَاكَ وَجَاءَ رَاجِئاً يَرْجُو نَدَاكَ

³⁹ Ebû C’âfer Muhammed el-Kummî, *Kâmilü’z-Ziyârât*, (Kum: Neşru’l-Fekâha, 1996), 228-229.

⁴⁰ İsmail Hakkı Bursevî, *Rûhu’l-Beyân*, (İstanbul: Matba’ayı Dersaâder, h. 1330), 3/133.

وان يك يا مهيمن قد عصاكا
فلم يسجد لمعبود سواكا
الهي عبدك العصي أتاكا
مقرا بالذنوب وقد دعاكا
فان تغفر فأنت أهل لداك
وان تطرد فمن يرحم سواكا⁴¹

Senin aşkın için her şeyi terk ettim
Seni görmek için ailemi yetim bıraktım
Bu sevgi beni paramparça etse de
Yine de kalp senden başkasıyla teskin olmaz
Sana gelen bu zayıf kulun günahından geç
Bu kul senin davetini umarak geldi
Ey her şeyi gözetleyen bu kul sana isyan etse de
Senden başka hiçbir şeye secde etmedi
İlahi! Asi kulun sana geldi
Günahlarını ikrar edip sana dua ediyor
Eğer affedersen ki Senin işin affetmektir
Eğer kapından kovarsan Senden başka kim merhamet edebilir

6. Kadın sûfilerin en meşhurlarından Râbi‘atu’l-Adeviyye (ö. 185/801) yaşadığı asır itibariyle zühd, takva ve verâ’da ayrıcalıklı bir yere sahiptir. Sevgi, recâ, muhabetullah temelli anlayışı ile zühd döneminden Tasavvuf dönemine geçişte etkili bir rol oynamıştır.⁴² Kendisinden Allah’a (c.c.) olan aşkını, sevgi ve muhabbetini dile getirdiği, altı beyitten oluşan bir şiir nakledilir.

وَأَعْلَقْتُ قَلْبِي عَلَى مَنْ عَادَاكَ
عَرَفْتُ الْهَوَىٰ مُذْ عَرَفْتُ هَوَاكَ
خَفَايَا الْقُلُوبِ وَلَسْنَا نَرَاكَ
وَقُتْمْتُ أَنَا جِيكَ يَا مَنْ تَرَى

⁴¹ Halime Gül, *İbrahim bin Edhem ve Tasavvuf Tarihindeki Yeri* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008), 91.

⁴² Hülya Küçük, Semih Ceyhan, “Râbi‘atu’l-Adeviyye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 34/380.

أَحِبُّكَ حُبِّينِ حُبِّ الْهَوَىٰ وَحُبًّا لِّأَنْتَ أَهْلٌ لِّذَاكَ
فَأَمَّا الَّذِي هُوَ حُبُّ الْهَوَىٰ فَشُغْلِي بِذِكْرِكَ عَمَّنْ سِوَاكَ
وَأَمَّا الَّذِي أَنْتَ أَهْلٌ لَهُ فَلَسْتُ أَرَى الْكَوْنَ حَتَّى أَرَكَ
فَلَا الْحَمْدُ فِي ذَا وَلَا ذَاكَ لِي وَلَكِنْ لَكَ الْحَمْدُ فِي ذَا وَذَاكَ⁴³

Senin aşkını gördüğümünden beri aşkın ne olduğunu anladım

Ve kalbimi senden başka her şeye kapattım

Sana münâcât etmek için kalktım

Ey bizim göremeyip kalplerin gizlediğini gören Rabbim

İki açıdan da seni seviyorum aşkını sevmeyi

Ve sevgini seviyorum ki senin işin sevgidir

Aşkını sevmeye gelince

Bütün işim herşeyi bırakıp seni zikretmek

Senin sevgine gelince ki senin işin sevgidir

Seni görünceye kadar hiçbir şeyi gözüüm görmez

Bu hususta sen 'den bir övgüye layık değilim

Senin sevgin ve seni sevmede övgü ancak Sanadır

Feridüddîn Attâr kendisinden birçok mensur münâcât nakleder. Örneklik teşkil etmesi için münâcâtlarından bir tanesini burada naklettik.

”الهي ما قسمت لي من الدنيا فاعطه الاعداء وما قدرت لي من الآخرة اعطه للاولياء فانك انت تكفيني لا

حاجة لي اليهما“⁴⁴

“Ya Rabbi! Dünyalık olarak bana ne taksim etmişsen onu düşmanlara ver. Ahiret nimeti olarak ne taksim etmişsen onu dostlarına ver. Bana sadece sen yetersin benim ne dünyalığa ne de ahiret nimetlerine ihtiyacım yok.”

⁴³ Abdurrahmân el-Bedevî, *Şehîdetü'l-Işk-ı İlâhî Râbi'atü'l-Adeviyye*, (Kahire: Mektebetü'n-Nahdatü'l-Misriyye, 1962),64.

⁴⁴ Feridüddin Attâr, *Tezkiretü'l-Evliyâ*, thk. Muhammed Edîb el-Câdir (Şam: Dâru'l-Mektebetî, 2016), 112.

7. Ebû'l-Mahfûz M'arûf b. Firûzân el-Kerhî (ö. 200/815) fütüvvet, verâ ve inâbe ile meşhur olmuş tasavvuf büyüklerindendir.⁴⁵ İmam Kuşeyrî'nin ifade ettiğine göre M'arûf-u Kerhî on iki imamdan birisi olan Ali b. Mûsâ Kâzım'ın azatlı kölesidir.⁴⁶ M'arûf-u Kerhî'ye nisbet edilen münâcât şu şekilde kayda geçmiştir:

”سَيِّدِي إِلَيْكَ تَقَرَّبَ الْمُتَقَرَّبُونَ فِي الْخُلُوتِ، أَنْتَ الَّذِي سَجَدَ لَكَ اللَّيْلُ وَالنَّهَارُ، وَالْفَلَكَ الدَّوَّارُ، وَالْبَحْرُ الزَّخَّارُ،

وَكُلُّ شَيْءٍ عِنْدَكَ بِمَقْدَارٍ، وَأَنْتَ الْعَلِيِّ الْقَهَّارِ“⁴⁷

“Efendim halvette yakınlaşmak isteyenlerin yakınlığı sanadır. Gece ve gündüzün, yıldızların ve gezegenlerin, taşkın denizlerin secdeleri sanadır. Her şey senin katında miktarıncadır. En yüce ve muzaffer olan sensin.”

8. Hucvirîye göre melâmet meşreb bir mutasavvıf olan, zühd dönemi sufilerinden Zunnûn Mısrî (ö. 245/859) ömrünü mücahede ve mücadele ile geçirmiştir. Kendisine bir adet manzum ve bir adet mensur münâcât nisbet edilir. Manzum münâcâtı dört beyitten oluşmaktadır.

إذا ارتحل الكرام إليك يوماً
ليلتمسوك حالا بعد حال

فإن رحالنا حطت رضاء
بحكمك عن حلول وارتحال

أنحنا في فنائك يا إلهي
إليك مفوضين بلا اعتلال

فسنا كيف شئت ولا تكلنا
إلى تديرنا يا ذا المعالي⁴⁸

Bir gün cömert insanlar göçerlerse sana

Bir halden başka bir hale girip sana yaklaşmak için

Bizim bu göçümüz rızan içindir senin

Hükmüne nail olmak ve elde etmek için

Ya İlahi! Toplanıp huzurunda diz çöküyoruz

Mazeretsiz bir şekilde kendimizi sana sunuyoruz

⁴⁵ Hücvirî Ali b. Osman Cüllâbî, *Hakikat bilgisi = Keşfu'l-mahcûb* çev. Süleyman Uludağ, (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2014), 179.

⁴⁶ Ebû'l-Kâsım Abdülkerîm el-Kuşeyrî, *Risâletü'l-Kuşeyrî*, (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2001), 26.

⁴⁷ Muhammed Abdulmun'im el-Haffâcî, *el-Edeb fi't-Turâsi's-Sûfi*, (Kahire: Mektebetü Karîb, ?), 114.

⁴⁸ Ebû Nasr Abdullah b. Ali b. Muhammed es-Serrâc, *el-Lum'a fi Târîhi't-Tasavvufi'l-İslâmî*, thk. Abdulhalîm Mahmud-Tâhâ Abdalbâkî Surûr, (Kahire: Dâru'l-Kütübü'l-Hadîsiyye, 1920), 318.

Bizi sür ve yönlendir dilediğin şekilde

Ey yücelik sahibi! Bırakma bizi bize

9. Büyük mutasavvıf Serî es-Sekatî'nin (ö. 251/865) müridi ve kız kardeşinin oğlu, Hucvirî'nin ifadesi ile Şeyhu'ş-Şüyûh (Şeyhlerin Şeyhi), zahiri ve batını ilimlerde yaşadığı asrın en yetkin isimleri arasında anılan Ebû Kâsım Cüneyd b. Muhammed b. Cüneyd El-Kavarîrî el Bağdâdî (ö. 297/909). Cüneyd-i Bağdâdî'nin münâcâtını Ebû Nu'aym el-İsfahânî *Hilyetü'l-Evliyâ ve Tabakâtü'l-Asfiyâ* eserinde nakletmektedir. Bazı kaynaklarda kendisine mensur münâcât veya beyitler nisbet edilmektedir.

مفترق والصبر مجتمع والكرب مستبِق والدمع محترق القلب

والقلق والشوق الهوى جناه مما له قرار لا من على القرار كيف

رمق بي دام ما به علي فامنن فرج لي فيه شيء كان إن رب يا ⁴⁹

Kalp yanıyor, yaşlar akıyor

Dertler toplanmış sabrın eşiğine gelinmiş

Sürekli âşık olduğunun ve sevdiğinin peşinde koşanın

Endişesi içinde olanın ve kararı olmayanın hali nice olur?

Ey Rabbim! Kurtuluşuma bir yol varsa

Hayatta olduğum sürece onu bana lütfet.

10. Seyr-ü sülûk makamlarından ilk defa bahseden Ebû Zekerîyya Yahyâ b. Mu'âz'ın (ö. 285/872) tasavvuf tarihinin seyrinde zühd döneminden tasavvuf dönemine geçişte büyük etkisi olmuştur ⁵⁰. Yahyâ b. Mu'âz'dan beyitleri klasik tasavvuf kitaplarında sıkça nakledilmiştir. Kendisinden nakledilen biri dokuz diğeri de üç beyitten oluşan iki adet münâcât nakledilmektedir. Dokuz beyitten oluşan münâcâtı şöyle nakledilmektedir:

⁴⁹ Ebû Nu'aym el-İsfahânî, *Hilyetü'l-Evliyâ ve Tabakâtü'l-Asfiyâ*, (Kahire: Dâru'l-Fikr, 1996), 8/427.

⁵⁰ Salih Çift, "Yahyâ b. Mu'âz", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 43/275.

وإن أذنبت رجائي	أنا إن تبت منائي
وإن أقبلت أدنائي	وإن أدبرت نادائي
وإن أخلصت ناجائي	وإن أحبيت والائي
وإن أحسنت جازائي	وإن قصرت عافائي
اصرف عني أحزائي	حبيبي أنت رحمائي
على سري وإعلائي	إليك الشوق من قلبي
ويا قديم إحساني	فيا أكرم من يرجي
إله الناس تنساني	وما كنت على هذا
على ما كان من شائي ⁵¹	لدى الدنيا وفي العقبى

Tövbe edersem affeder
Günah işlesem dahi yine gel der
Geri dönsem bana seslenir
Yönelsem bana yaklaşır
Seversem bana dost olur
Samimi olsam kulak verir
Kusur edersem bağışlar
İhsan etsem ödül verir
Sevgilim! Sen Rahman'ımsın
Varsın artık hüznüm bitsin
Seni candan özledim
Gizlice ve açıkça
Ey isteyene ihsan eden
Ey ezeli ihsan eden

⁵¹ Ebû Nu‘aym el-İsfahânî, *Hilyetü'l-Evliyâ ve Tabakâtü'l-Asfiyâ*, (Kahire: Dâru'l-Fikr, 1996), 10/62.

Ey İlahî insanların

Beni bu halde bırakma yarın

Hem dünyada hem ukbâda

Benim bu halim ortada

Keşfu'l-Mahcûb'da Hücvirî, Yahyâ b. Mu'âz'dan bahsederken Hursî'nin onun hakkında söylediklerini aktararak der ki; “*Bana ulaşmıştır ki o'nun asla cahil bir dönemi olmamıştır, kendisinden büyük günah zuhur etmemiştir. Muamele ve riyazette gayet ciddi idi. Bu konuda arkadaşlarından ve müridlerinden hiçbirinin onun yaptığını yapacak kadar takati yoktu.*”⁵² Tabakât kitaplarında kendisinden böyle bahsedildiği halde aşağıda nakledilen münâcât bize onun bütün bu güzel ahlakına rağmen mutlak acziyetini bir an bile elden bırakmadığını göstermektedir.

أشكو إليك ذنوباً لست أنكرها وقد رجوتك يا ذا المن تغفرها
من قبل سؤالك لي في الحشر يا أملي يوم الجزاء على الأهوال تذكرها
أرجوك تغفرها في الحشر يا أملي إذ كنت سؤلي كما في الأرض تسترها⁵³

Günahlarımı itiraf edip inkâr etmiyorum

Ey mağfiret sahibi! Senden istiyorum

Haşirde sormadan önce umarım ki affedersin

Ceza günü sorarken bunları zikredersin

Mahşerde affedersin diye umuyorum

Yeryüzünde tek dileğim sen'din benim

11. Büyük sufi Sehl et-Tusterî'nin (ö. 283/896) talebesi⁵⁴ Hallâc-ı Mansûr (ö. 309/922) bazı kesimlerce söylemlerinin anlaşılabilmesi açısından tasavvuf tarihinin en şaibeli isimleri arasında sayılmaktadır. Hucvirî'nin ifadesi ile: “*Manada istiğrak, davada istihlak halinde bulunan Ebû Mugîs Hüseyin b. Mansûr Hallâc (r.a.), tasavvuf yolunun sermestlerinden ve iştîyak sahiplerinden idi. Kavi bir himmet ve yüce bir hal sahibi idi.*”⁵⁵ Hayatını tasavvuf

⁵² Ali b. Osman el-Cüllâbî el-Hücvirî, *Hakikat bilgisi = Keşfu'l-mahcûb*, çev. Süleyman Uludağ, (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2014), 187.

⁵³ Abdülhakim Hassân, *et-Tasavvufi 'ş-Ş'iri'l-Arabî*, (Kahire: Mektebetü'l-Anglo El-Mısıriyye, 1954), 279.

⁵⁴ Süleyman Uludağ, “Hallâc-ı Mansûr”, “*Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*” (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 15/377.

⁵⁵ Hücvirî Ali b. Osman Cüllâbî - Uludağ, *Hakikat bilgisi = Keşfu'l-mahcûb*, 187.) 212.

yoluna adayan ve bu yolda türlü çilelere maruz kalıp şehadet şerbetini içen Hallâc-ı Mansûr'un münâcâtını Ali b. Merdeveyh rivayet ederek şöyle der; “Bir gün Hüseyin b. Mansûr (Hallâc) namazını bitirip selam verdikten sonra şöyle münâcât etti;

”اللهم، أنت الواحد الذي لا يتم به عدد ناقص، و الأحد الذي لا تدركه فطنة غائص، و أنت في السَّماءِ
إِلَهُ وَ فِي الْأَرْضِ إِلَهُ. أسألك بنور وجهك الذي أضاءت به قلوب العارفين، و أظلمت منه أرواح المتمردين، و أسألك
بقُدسك الذي تَخَصَّصت به عن غيرك، و تَفَرَّدت به عَمَّن سواك، أن لا تسرحني في ميادين الحيرة، و تنجيني من غمرات
التفكير، و توحشني عن العالم، و تؤنسني بمناجاتك، يا أرحم الراحمين“⁵⁶

Allah'ım! Sen kendisinde hiçbir eksiklik olmayan teksin. Sen en zekilerin dahi kemmiyetini kavrayamayacağı birsin. Sen gökte ve yerde ilahsın. Ariflerin kalblerinin kendisi ile aydınlandığı ve asilerin ruhlarının kendisi ile karardığı nurunun hürmetine Sen'den istiyorum. Kendine has kıldığın mukaddesatın hürmetine Sen'den istiyorum. Hayret meydanlarında beni şaşkın halde bırakma ve derin düşüncelerin ızdırabından beni kurtar. Beni dünyanın debdebesinden kurtarıp bu münâcâtım ile kendine yakınlaştı. Ey merhamet edenlerin en merhametlisi!

12. Cüneyd-i Bağdâdî ve Hayru'n-Nessâc'ın (ö. 322/933) talebelerinden büyük mutasavvıf Ebubekir Dülef b. Cahder eş-Şiblî (ö. 334/946). Hocası Cüneyd-i Bağdâdî onun hakkında şöyle demiştir: “Her topluluğun bir tacı vardır, sûfilerin tacı da Şiblî'dir.” Hücvi'rî onun ilahi muhabbet ve sevgi ile çok yüce makamlara ulaştığını söyler⁵⁷. *Hilyetü'l-Evliyâ*'da kendisinden dört beyitten oluşan bir münâcât nakledilir.

محنتي فيك أني	لا أبالي بمحنتي
يا شفائي من السقام	وإن كنت علي
تبت دهرا فمذ عرفتك	ضيعت فيك توبتي
قربكم مثل بعدكم	فمتى وقت راحتي ⁵⁸

Huzurunda mihnetim

⁵⁶ Hallâc-ı Mansûr, “Kitâb-u Ahbâri'l-Hallâc”, thk. Lois Massignon- Paul Kraus, (Şam: Dâru't-Tekvîn, 2006), 28.

⁵⁷ Hücvi'rî Ali b. Osman Cüllâbî, *Hakikat bilgisi = Keşfu'l-mahcûb*, 217.

⁵⁸ Ebû Nu'aym el-Isfahânî, *Hilyetü'l-Evliyâ ve Tabakâtü'l-Asfiyâ*, (Kahire: Dâru'l-Fikr, 1996), 10/252.

Aldırmamak mihnetimi

Ey bu derdin şıfası

Asıl derdim sensin.

Bir zaman tövbe ettim

Seni bildiğimden

Ben tövbemi kaybettim

Uzaklığın gibi yakınlığın

Ne zamandır benim rahatım

13. Aynu'l-Kudât Hakîm Ebû'l-Meâlî el-Hemedânî (ö. 525/1131) İmam Gazzâlî'nin (ö. 505/1111) kardeşi Ahmed Gazzâlî'ye (ö. 520/1126) talebelik etmiş, mutasavvıf, kelim âlimi, fakih ve şairlik gibi özellikleriyle tanınmıştır.⁵⁹ Tasavvuf, kelim, tefsir, Arap dili ve edebiyatıyla alakalı telif ettiği eserleri vardır. *Şekva'l-Garîb* isimli risalesinde on üç beyitten oluşan manzum münâcâtı vardır.

تيقنت بالبرهان من طرق العقل وجود قديم لا كدعوى إلى جهل

سميع بصير عالم متكلم مرید قديم ذي حياة وذي فضل

يقوم به ها في السماوات العلى وفي عرضه السفلى من الحزن والسهل

وليس لنا من خالق ومصور سوى الواحد القيوم في العلو والسفل

ولا ريب لي في أنه مهلك الورى ومحبيهم فهو المجدد والمبلي

وأن رسول الله أفضل خلقه وقولي ذو فصل وما هو بالهزل

وأن الذي أدى إلينا محمد كما قاله حق من الفرع والأصل

وأن الذي بعد الممات جميعه على ما حكاه المصطفى خاتم الرسل

فهذا اعتقادي واعتقاد مشايخي وأسلافي الماضين والله من قبلي

⁵⁹ Abdullah ibn. Muḥammed 'Aynu'l-Kudât el-Hemedânî, *Zübdetü'l-Hakâik* =: *Hakikatlerin özü* ; *Şekva'l-Garîb* = *Garibin şikâyeti: (eleştirmeli metin - çeviri)* , çev. Ahmet Kâmil Cihan, (Fatih, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2016), 20.

فهل بين شرق الأرض والغرب مسلم يخالف فيه من ذوي العقل والنقل

وكم زن من في بردتي خصماؤه بعوراء من قول وشنعاء من فعل

فمالي ورب الراقصات إلى منى سوى دعوة أدعو بها من الله من شغل

إلهي طهر وجه أرضك منهم وإن صح ما قالوا فطهره من مثلي⁶⁰

Akıl yolundan vardım kesin bir burhana

Cahilin iddiası değil, Kadîm'in varlığına

Gören, işiten, alim ve konuşandır O

Dileyen, kadir, hayat ve fazilet sahibidir, O

Kaimdir O'nunla, ne varsa yüksek semalarda

Kolay ve zor, ne varsa aşağı arzda

Yoktur O'ndan başka yaratan ve şekil veren bize

Yukarıda ve aşağıda Kayyum olan Vahid'den başka

Yok şüphem, odur cihanı helâk edip hayat veren

Odur, yenileyen ve eskiten

Allah'ın elçisi en erdemlisidir halkın

Değildir şaka, aksine erdemlidir sözüm

Muhammed'in (s.a.v.) getirdiği her şey bize

Asıl olsun fer olsun, dediği şekilde haktır

Ölümden sonra olacakların hepsi

Son elçi Mustafa'nın söylediği gibidir

İtikadım budur, şeyhlerimin itikadı budur

Vallahi, benden önceki selefleriminki de budur

Yerin doğusu ve batısında var mı bir Müslüman?

⁶⁰ 'Aynu'l-ı-ıdāt el-Hemedānī - Cihan, Zübdetü'l-Hakâik =, 311.

Akil ve nakil sahibi olup da buna muhalefet eden

Ne de çokmuş, gölgemde olup da

Hasımlık yapar, kötü söz ve çirkin işle

Mina 'ya raksedenlerin Rabbi, n'eyleyim?

Yoğunluğuma rağmen Allah 'a dua etmekten başka!

“İlâhî! Arzın yüzünü onlardan pak eyle!

Dedikleri doğruysa benim gibisini pak eyle!”⁶¹

14. İsrâkiyye yolunun kurucusu, mütekellim, mutasavvıf ve şair olan Ebû'l-Fütûh Şihâbuddîn es-Sühreverdî el-Maktûl (ö. 587/1191) *el-Elvâhu'l-İmâdiyye* isimli eserinin son kısmında şöyle münâcât eder:

”اللهم غفرانك، آمنا بك، وأقرنا بآياتك، وصدقنا رسالاتك، وعلمنا أنه لا مذهب وراك، ولا حول إلا حولك، ولا قوة إلا قوتك. خضعت لجلالك رقابنا، وخشعت لعزتك نفوسنا، اقتضنا من غضبك إلى رضاك، ومن عذابك إلى رحمتك، ومن ظلماتنا إلى نورك. أزل عنا العمى، وادفع عنا سلطان الهوى. ما جعلت إلينا من أمر خلقنا، فلا تجعل إلينا أمر گمالنا. ارحمنا وارض عنا وأرضنا عنك، إنك بالجوّد الأعْم على العالمين منان.“⁶²

”Allah 'ım, mağfiretini ihsan eyle! Biz sana inandık, âyetlerini ikrar ettik, risâletini tasdik ettik, senden başka gidilecek yol olmadığını, senin gücünden ve kudretinden başka bir güç ve kudret bulunmadığını bildik. Boynumuz celâline büküktür. Nefislerimiz izzetine itaatkârdır. Gazabından rızana, azabından rahmetine, karanlığımızdan nûruna sığındık. Bizden körlüğü kaldır! Hevânın sultasından bizi kurtar! Yaratılışımızı bize bırakmadığın gibi kemâlimizi de bize bırakma! Bize merhamet eyle, bizden razı ol, bizi de Sen 'den razı eyle. Sen, âlemlere genel bir cömertlikle ihsân edensin!”

15. Şiirlerinde ilahi aşkı yoğun bir şekilde işlemekle meşhur olan, Arap tasavvuf edebiyatının en önemli isimlerinden birisi İbn. Fârız'dır (ö. 632/1235). Divanında bulunan on dört beyitten oluşan münâcâtı asırlardır, özellikle Şazeliyye hadraların'da zikir eşliğinde, ilahi olarak söylenile gelmiştir.

⁶¹ ‘Aynu'l-Kudât el-Hemedânî - Cihan, *Zübdetü'l-Hakâik* =, 310.

⁶² Ebû'l-Fütûh Şihâbuddîn es-Sühreverdî, *El-elvâhu'l-imâdiyye* = *Hikmet levhaları (metin-çeviri)*, çev. Ahmet Kâmil Cihan vd., (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2017), 169.

أَنْتُمْ فُرُوضِي وَنَفْلِي أَنْتُمْ حَدِيثِي وَشُعْلِي

يَا قَبْلَانِي فِي صَلَاتِي إِذَا وَقَفْتُ أُصَلِّي

جَمَالُكُمْ نَصَبُ عَيْنِي إِلَيْهِ وَجْهْتُ كُلِّي

وَسِرَّتُكُمْ فِي ضَمِيرِي وَالْقَلْبُ طُورُ التَّجَلِّي

أَنْسْتُ فِي الْحَيِّ نَاراً لَيْلَا فَبَشَّرْتُ أَهْلِي

قُلْتُ امْكُثُوا فَلَعَلِّي أَجِدَ هُدَايَ لَعَلِّي

دَنَوْتُ مِنْهَا فَكَأَنَّتْ نَارُ الْمَكَلِّمْ قَبْلِي

نُودِيتُ مِنْهَا جِهَاراً رُدُّوا لِيَالِي وَصَلِي

حَتَّى إِذَا مَا تَدَاوَى الْ مِيقَاتُ فِي جَمْعِ شَمْلِي

صَارَتْ جِبَالِي دَكَاً مِنْ هَيْبَةِ الْمَتَجَلِّي

وَلَاخَ سِرِّ خَفِيِّ يَدْرِيهِ مَنْ كَانَ مِثْلِي

وَصِرْتُ مُوسَى زَمَانِي مَذْ صَارَ بَعْضِي عَلَيَّ

فَلَمُوتُ فِيهِ حَيَاتِي وَفِي حَيَاتِي قَتْلِي

أَنَا الْفَقِيرُ الْمَعْتَى رَفُّوا لِحَالِي وَذُلِّي⁶³

Siz benim farzlarım ve nafilelerim

Siz benim konuşmalarım ve işimsiniz

Ey namaz kılmak için kalktığınızda

Namazımdaki kiblemsiniz

Güzelliğiniz gözümün önünde

⁶³ İbn. Fârız, *Dîvân-ı İbn. Fârız*, (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1989)185.

Her şeyimle O'na yöneldim

Sırrınız gönlümde gizli

Kalp ise tecellinin Tûr'dur

Mahallede gördüm ateşi

Gece ailemi müjdeledim

Onlara beni bekleyin

Belki hidayetimi bulurum dedim

O ateşe yaklaştığımda

Kalbime Konuşuyordu

Ona açıkça feryad ettim

Gecelerime vuslatla karşılık verdi

Buluşma vakti yaklaşıp

Bir araya gelince

Tecelli edenin heybetinden

Dağım paramparça oldu

Gizli bir sır göründü

Benim gibi olanın bildirmesiyle

Ve ben zamanımın Musası oldum

Ona benzediğimden beri

Ölümde hayatım vardır

Hayatımda ise katlim

Ben zorda kalmış bir fakirim

Halime ve zilletime merhamet gösterin

16. Şâzeliyye tarikatının kurucusu Ebû'l-Hasen eş-Şâzelî'nin (ö. 656/1258) halifesi Ebû'l-Abbâs Mürsî'ye (ö. 685/1287) intisâb eden Ebû'l-Fazl İbn. Atâullah eş-Şâzelî el-İskenderî (ö. 709/1309) tasavvuf yolunun büyüklerindendir. *Hikem-i Atâiyye, Letâifu'l-Minen, Tâcu'l-Arûs* gibi tasavvufta çok büyük yere ve öneme sahip eserlerin müellifidir. Kaleme aldığı münâcâtı Arap tasavvuf edebiyatı mahsullerinin en önemlilerindendir.

Münâcâtü'l-Îlâhiyye, Münâcâtü'l-Atâiyye gibi isimlerle bilinen münâcâtı bazen *Hikem-i Ataiyye*'nin bazen de *Tâcu'l-Arûs el-Hâvî li-Tehzîbi'n-Nüfûs*'un sonuna kaydedilerlek nakledile gelmiştir. Bazı yazma veya baskı nüshalarında manzum bir münâcâtmış gibi otuz altı beyit şeklinde tasnif edilirken bazılarında mensur olarak dercedilmiştir. İbn. Atâullah el-İskenderî'nin münâcâtının muhtevasının önemine binaen bu çalışmada nakletmeyi uygun gördük.

”إِلَهِي، أَنَا الْفَقِيرُ فِي غِنَايَ، فَكَيْفَ لَا أَكُونُ فَقِيرًا فِي فَقْرِي. إِلَهِي، أَنَا الْجَاهِلُ فِي عِلْمِي، فَكَيْفَ لَا أَكُونُ جَهُولًا فِي جَهْلِي. إِلَهِي، إِنَّ اخْتِلَافَ تَدْبِيرِكَ وَسُرْعَةَ حُلُولِ مَقَادِيرِكَ مَعَ عِبَادِكَ الْعَارِفِينَ بِكَ عَنِ السُّكُونِ إِلَى عَطَاءِ وَالْيَأْسِ مِنْكَ فِي بَلَاءٍ. إِلَهِي، مَتَى مَا يَلِيقُ بِالْؤُمِّيِّ، وَمِنْكَ مَا يَلِيقُ بِكَرَمِكَ. إِلَهِي وَصَفْتَ نَفْسَكَ بِاللُّطْفِ وَالرَّأْفَةِ بِي قَبْلَ وَجُودِ ضَعْفِي، أَفَتَمْنَعُنِي مِنْهُمَا بَعْدَ وَجُودِ ضَعْفِي. إِلَهِي، إِنَّ ظَهَرْتَ الْمَحَاسِنُ مِنِّي فَبِفَضْلِكَ، وَلَكَ الْمِنَّةُ عَلَيَّ. وَإِنْ ظَهَرْتَ الْمَسَاوِي مِنِّي فَبِعَذْلِكَ، وَلَكَ الْحُجَّةُ عَلَيَّ. إِلَهِي، كَيْفَ تَكْلُمُنِي إِلَى نَفْسِي وَقَدْ تَوَكَّلْتُ لِي. وَكَيْفَ أَضَامُ وَأَنْتَ النَّاصِرُ لِي، أَمْ كَيْفَ أَخِيبُ وَأَنْتَ الْحَفِيُّ بِي. هَا أَنَا أَتَوَسَّلُ إِلَيْكَ بِفَقْرِي إِلَيْكَ. وَكَيْفَ أَتَوَسَّلُ إِلَيْكَ بِمَا هُوَ مُحَالٌ أَنْ يَصِلَ إِلَيْكَ. أَمْ كَيْفَ أَشْكُو إِلَيْكَ حَالِي وَهُوَ لَا يَخْفَى عَلَيْكَ. أَمْ كَيْفَ أَتَرْجِمُ بِمَقَالِي وَهُوَ مِنْكَ بَرَزَ إِلَيْكَ. أَمْ كَيْفَ تُخَيِّبُ آمَالِي وَهِيَ قَدْ وَفَدَتْ إِلَيْكَ. أَمْ كَيْفَ لَا تُحْسِنُ أَحْوَالِي وَبِكَ قَامَتْ إِلَيْكَ. إِلَهِي، مَا أَلْطَفَكَ بِي مَعَ عَظِيمِ جَهْلِي، وَمَا أَرْحَمَكَ بِي مَعَ قَبِيحِ فِعْلِي. إِلَهِي، مَا أَقْرَبَكَ مِنِّي وَمَا أَبْعَدَنِي عَنْكَ. إِلَهِي، مَا أَرَأَفَكَ بِي، فَمَا الَّذِي يَجْجُبُنِي عَنْكَ. إِلَهِي، عَلِمْتُ بِاخْتِلَافِ الْآثَارِ وَتَنَقُّلِ الْأَطْوَارِ أَنَّ مُرَادَكَ مِنِّي أَنْ تَتَعَرَّفَ إِلَيَّ فِي كُلِّ شَيْءٍ حَتَّى لَا أَجْهَلَكَ فِي شَيْءٍ. إِلَهِي، كُلَّمَا أَحْرَسَنِي لُؤْمِي أَنْطَقَنِي كَرَمُكَ. وَكُلَّمَا آيَسَنِي أَوْصَافِي أَطْمَعُنِي مِنْكَ. إِلَهِي، مَنْ كَانَتْ مُحَاسِنُهُ مَسَاوِي فَكَيْفَ لَا تَكُونُ مَسَاوُوهُ مَسَاوِي. وَمَنْ كَانَتْ حَقَائِقُهُ دَعَاوِي فَكَيْفَ لَا تَكُونُ دَعَاوَاهُ دَعَاوِي. إِلَهِي، حُكْمُكَ النَّافِذُ وَمَشِيئَتُكَ الْقَاهِرَةُ لَمْ يَتَرَكَ لِيذِي مَقَالٍ مَقَالًا، وَلَا لِيذِي حَالٍ حَالًا. إِلَهِي، كَمْ مِنْ طَاعَةٍ بَنَيْتُهَا وَحَالَةٍ شَيْدْتُهَا هَدَمَ اعْتِمَادِي عَلَيْهَا عَذْلُكَ، بَلْ أَقَالَنِي مِنْهَا فَضْلُكَ. إِلَهِي، إِنَّكَ تَعْلَمُ أَيْ وَإِنْ لَمْ تَدَمْ الطَّاعَةُ مِنِّي فَعَلًا جَزْمًا، فَقَدْ دَامَتْ مَحَبَّةٌ وَعَزْمًا. إِلَهِي، كَيْفَ أَعْزِمُ وَأَنْتَ الْقَاهِرُ، وَكَيْفَ لَا أَعْزِمُ وَأَنْتَ الْآمِرُ. إِلَهِي، تَرُدُّدِي فِي الْآثَارِ يُوجِبُ بُعْدَ الْمَزَارِ، فَاجْمَعْنِي عَلَيْكَ بِخِدْمَةِ تَوْصِلُنِي إِلَيْكَ. إِلَهِي، كَيْفَ يُسْتَدَلُّ عَلَيْكَ بِمَا هُوَ فِي وَجُودِهِ مُفْتَقِرٌ إِلَيْكَ. أَبْكَوُ لِغَيْرِكَ مِنَ الظُّهُورِ مَا لَيْسَ لَكَ حَتَّى يَكُونَ هُوَ الْمَظْهَرُ لَكَ. مَتَى غَبَتْ حَتَّى تَخْتِاجَ إِلَى دَلِيلٍ يَدُلُّ عَلَيْكَ. وَمَتَى بَعُدَتْ حَتَّى تَكُونَ الْآثَارُ هِيَ الَّتِي تُوَصِّلُ إِلَيْكَ. عَمِيتَ عَيْنٌ لَا تَرَكَ عَلَيْهَا رَقِيبًا. وَخَسِرْتَ صَفْقَةً عَبْدٌ لَمْ يَجْعَلْ لَهُ مِنْ حَبْكَ نَصِيبًا. إِلَهِي، أَمَرْتَ بِالرُّجُوعِ إِلَى الْآثَارِ فَارْجِعْنِي إِلَيْهَا

بِكِسْوَةِ الْأَنْوَارِ وَهِدَايَةِ الْإِسْتِبْصَارِ. حَتَّى أَرْجِعَ إِلَيْكَ مِنْهَا كَمَا دَخَلْتُ إِلَيْكَ مِنْهَا مَصُونٌ السِّرِّ عَنِ النَّظَرِ إِلَيْهَا، وَمَرْفُوعٌ
الْهَمَّةِ عَنِ الْإِعْتِمَادِ عَلَيْهَا. إِنَّكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ. إلهي، هذا دُئِي ظَاهِرٌ بَيْنَ يَدَيْكَ. وَهَذَا حَالِي لَا يَخْفَى عَلَيْكَ.
مِنْكَ أَطْلُبُ الْوُصُولَ إِلَيْكَ، وَبِكَ أَسْتَدِلُّ عَلَيْكَ. فَاهْدِنِي بُيُوكَ إِلَيْكَ. وَأَقْمِنِي بِصَدَقِ الْعُبُودِيَّةِ بَيْنَ يَدَيْكَ. إلهي، عَلِّمْنِي
مِنْ عِلْمِكَ الْمَخْزُونِ، وَصُنِّي بِسِرِّ اسْمِكَ الْمَصُونِ. إلهي، حَقِّقْنِي بِحَقَائِقِ أَهْلِ الْقُرْبِ. وَاسْأَلْكَ بِي مَسَالِكَ أَهْلِ الْجَذْبِ.
إلهي، أَغْنِنِي بِتَذْيِيرِكَ لِي عَنْ تَذْيِيرِي، وَبِاخْتِيَارِكَ عَنْ اخْتِيَارِي. وَأَوْقِفْنِي عَلَى مَرَكَزِ اضْطِرَارِي. إلهي، أَخْرِجْنِي مِنْ دُلِّ
نَفْسِي وَطَهِّرْنِي مِنْ شَكِّي وَشَرَكِي قَبْلَ خُلُولِ رَمْسِي. بِكَ أَنْتَصِرُ فَأَنْصُرْنِي، وَعَلَيْكَ أَنْتَوَكَّلُ فَلَا تَكِلْنِي، وَإِيَّاكَ أَسْأَلُ فَلَا
تُخَيِّبْنِي، وَبِي فَضْلِكَ أَرْغَبُ فَلَا تَحْرِمْنِي، وَبِحَبَابِكَ أَنْتَسِبُ فَلَا تُبْعِدْنِي، وَبِبَابِكَ أَفُفُ فَلَا تَطْرُدْنِي. إلهي، تَقَدَّسَ رِضَاكَ أَنْ
تَكُونَ لَهُ عِلَّةٌ مِنْكَ. فَكَيْفَ تَكُونُ لَهُ عِلَّةٌ مِنِّي. إلهي، أَنْتَ الْغَيُّ بِذَاتِكَ عَنْ أَنْ يَصِلَ إِلَيْكَ النَّفْعُ مِنْكَ. فَكَيْفَ لَا تَكُونُ
غَنِيًّا عَنِّي. إلهي، إِنَّ الْقَضَاءَ وَالْقَدَرَ غَلَبْنِي. وَإِنَّ الْهَوَى بِوَثَائِقِ الشَّهْوَةِ أَسْرَنِي. فَكُنْ أَنْتَ التَّصِيرُ لِي حَتَّى تَنْصُرْنِي وَتَنْصُرَ
بِي. وَأَغْنِنِي بِفَضْلِكَ حَتَّى اسْتَغْنِي بِكَ عَنْ طَلْبِي. أَنْتَ الَّذِي أَشْرَقْتَ الْأَنْوَارَ فِي قُلُوبِ أَوْلِيَائِكَ حَتَّى عَرَفُوكَ وَوَحَّدُوكَ.
وَأَنْتَ الَّذِي أَرَلْتَ الْأَعْيَارَ عَنْ قُلُوبِ أَحِبَّائِكَ حَتَّى لَمْ يُجْبُوا سِوَاكَ. وَلَمْ يَلْجَأُوا إِلَى غَيْرِكَ. أَنْتَ الْمُؤْنِسُ لَهُمْ حَيْثُ أَوْحَشَتْهُمْ
الْعَوَالِمُ. وَأَنْتَ الَّذِي هَدَيْتَهُمْ حَيْثُ اسْتَبَانَتْ لَهُمُ الْمَعَالِمُ. مَاذَا وَجَدَ مَنْ فَقَدَكَ وَمَا الَّذِي فَقَدَ مَنْ وَجَدَكَ. لَقَدْ خَابَ مَنْ
رَضِيَ دُونَكَ بَدَلًا، وَلَقَدْ خَسِرَ مَنْ بَغَى عَنْكَ مُتَحَوِّلًا. كَيْفَ يُرْجَى سِوَاكَ وَأَنْتَ مَا قَطَعْتَ الْإِحْسَانَ. وَكَيْفَ يُطْلَبُ
مِنْ غَيْرِكَ وَأَنْتَ مَا بَدَّلْتَ عَادَةَ الْإِمْتِنَانِ. يَا مَنْ أَذَاقَ أَحِبَّاءَهُ حِلَاوَةَ مُؤَانَسَتِهِ فَقَامُوا بَيْنَ يَدَيْهِ مُتَمَلِّقِينَ. وَيَا مَنْ أَلْبَسَ
أَوْلِيَاءَهُ مَلَاسَ هَيْبَتِهِ فَقَامُوا بِعِزِّهِ مُسْتَعِزِّينَ. إلهي، كَيْفَ أَحِبُّ وَأَنْتَ أَمْلِي، أَمْ كَيْفَ أَهَانُ وَعَلَيْكَ مُتَّكِلِي. إلهي، كَيْفَ
أَسْتَعِزُّ وَبِي الدَّلَّةُ أَزْكَرْتَنِي، أَمْ كَيْفَ لَا أَسْتَعِزُّ وَإِلَيْكَ نَسَبْتَنِي. إلهي، كَيْفَ لَا أَفْتَقِرُ وَأَنْتَ الَّذِي فِي الْفَقْرِ أَقْمَتَنِي. أَمْ كَيْفَ
أَفْتَقِرُ وَأَنْتَ الَّذِي بِجُودِكَ أَغْنَيْتَنِي. وَأَنْتَ الَّذِي لَا إِلَهَ غَيْرُكَ، تَعَرَّفْتُ لِكُلِّ شَيْءٍ فَمَا جَهِلَكَ شَيْءٌ. وَأَنْتَ الَّذِي تَعَرَّفْتُ
إِلَيَّْ فِي كُلِّ شَيْءٍ فَرَأَيْتُكَ ظَاهِرًا فِي كُلِّ شَيْءٍ وَأَنْتَ الظَّاهِرُ لِكُلِّ شَيْءٍ. يَا مَنْ اسْتَوَى بِرَحْمَانِيَّتِهِ عَلَى عَرْشِهِ، فَصَارَ الْعَرْشُ
غَنِيًّا فِي رَحْمَانِيَّتِهِ. كَمَا صَارَتِ الْعَوَالِمُ غَنِيًّا فِي عَرْشِهِ. مَحُفَّتِ الْأَثَارُ بِالْآثَارِ، وَمَحُوتِ الْأَعْيَارُ بِمُحِيطَاتِ أَفْلاكِ الْأَنْوَارِ. يَا مَنْ
اِحْتَجَبَ فِي سُرَادِقَاتِ عِزِّهِ عَنْ أَنْ تُدْرِكَهُ الْأَبْصَارُ. يَا مَنْ تَجَلَّى بِكَمَالِ بَهَائِهِ فَتَحَقَّقَتْ عَظَمَتُهُ الْأَسْرَارُ. كَيْفَ تَخْفَى
وَأَنْتَ الظَّاهِرُ. أَمْ كَيْفَ تَغِيبُ وَأَنْتَ الرَّقِيبُ الْحَاضِرُ. إِنَّكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَحْدَهُ.⁶⁴

⁶⁴ Ebû'l-Fazl Tacü'd-Dîn İbn. Atâullah el-İskenderî, *Tâcu'l-Arûs el-Hâvî li-Tezhibi'n-Nüfûs*, thk. Ahmed Ferîd el-Mezîdî, (Beyrut: Dâru'l-Küttübü'l-İlmiyye, 2005), 44.

“Allah’ım! Ben zengin olduğum halde fakirim, fakirken nasıl fakir olmam? Allah’ım! Ben ilmime rağmen cahilim, şimdi cahilken nasıl cahil olmam? Allah’ım! Ariflerin, tedbirinin değişkenliği ile takdirinin süratli değişmesinden dolayı, herhangi bir ihsana kanmaya ve başlarına gelen bir belâda senden ümit kesmekten men olunmuşlardır. Allah’ım! Ben alçaklığıma layık haldeyim sen kerem ve lütfuna layık davranıyorsun.

Allah’ım! Sen benim zayıflığımı yaratmadan önce kendini zaten lütuf, kerem ve cömertlikle tarif etmişsin. Beni böyle zayıf yarattıktan sonra, beni lütuf ve kereminden mahrum bırakmazsın.

Allah’ım! Benden güzellik namına her ne ortaya çıkıyorsa bu senin fazlı keremindendir. Senin ihsanın benim üzerimdedir. Bende kötülük namına her ne ortaya çıkıyorsa bu da senin adaletindendir. Aleyhime delil olarak göstermen ise ancak sana layıktır.

Sen bana vekil olmuşken beni nefsimin eline nasıl bırakırsın? Sen benim yardımcırken ben nasıl haksızlığa uğrarım? Sen beni bu kadar sevip gözetirken, ben nasıl zarara uğrarım?

İşte fakirlik ve yoklukla sana tevessül ediyorum. Sana ulaşılması mümkün olmayan bir yol ile sana nasıl tevessül ederim? Sana gizli kalmayan halimi nasıl şikâyet edeyim? Sana ayan beyan olan derdimi nasıl dile dökeyim? Huzuruna gelmişken bütün ümitlerim nasıl boşa çıkar? Hallerim sana karşı sergilendiği halde nasıl güzel olmaz?

Allah’ım! Bu koyu cehaletime rağmen senin bana olan lütfun ne yücedir. Şu kötü fiillerime karşı senin bana olan merhametin ne de çoktur. Ben senden bu kadar uzakken sen bana ne kadar da yakınsın. Senin bana karşı olan şefkatin bu kadar büyükken beni senden alı koyan nedir?

Allah’ım! Türlü türlü işlerinden ve tavırlarının değişmesinden muradını anladım ki, her şey de kendini bana tanıtırken, hiçbir halde sen’den cahil kalmayayım. Allah’ım! Her ne kadar kötülüğüm beni dilsiz bıraksa da senin keremin konuşmama cesaret veriyor. Kötü huylarım beni ümitsizliğe sürüklerken, senin ihsanın sana olan minnetimi arttırıyor.

Allah’ım! İyilikleri dahi kusurlu olanın, kusurları nasıl kötü olmaz. Hakikatleri dahi kuru davadan ibaret olanın, iddaları nasıl kuru dava olmaz.

Allah’ım! Mutlak geçerli hükmün ve karşı konulmaz iraden, söz söylemek isteyen söz, eylemde bulunmak isteyen eylem hakkı bırakmadı.

Allah’ım! Sana karşı yaptığım nice itaat ve ortaya çıkardığım hal varki, lütuf ve adalet bağın onlara dayanmamı kesip kopardı. Allah’ım! Biliyorsunki itaatim devamlı ve değerli olmasa da muhabbet ve kararlılığım kesintisiz bir şekilde devam etmektedir.

Allah'ım! Senin adın Kahhâr iken ben korkumdan sana nasıl yönelebilirim ve sen bunu emretmişken sana nasıl yönelmem? Allah'ım! Hayattaki şaşkınlığımı senin kutsal mekânından uzaklaşmamı gerektiriyorken, beni sana kavuşturacak bir hizmet sebebiyle huzuruna erdir.

Allah'ım! Varlığı dahi sana muhtaç olan, senin varlığın hakkında nasıl delil getire bilir? Senden başka kim senin gibi zahir olabilir? Ne zaman gizli oldun ki seni gösterecek bir delile ihtiyacın olsun? Ne zaman uzak oldun ki mahlukat sana ulaşmak için gayret göstere bilsin?

Allah'ım! Seni kendisini gözetleyici olarak görmeyen göz kördür. Sevginden nasiblenmeyen kul ticaretinde zarar etmiştir.

Allah'ım! Mahlukata dönmem için emir buyurdun. Ne olur dönüşümü nurun ve basiterinin yol göstermesi ile nasip et ki emirinle onlara döndüğüm gibi rızan doğrultusunda sana geri dönebileyim. Sırrım onların bakışlarından korunmuş olsun ve himmetim onlara bel bağlamaktan yüce olsun. Muhakkak sen her şeye kadirsin.

Allah'ım! İşte benim zilletim apaçık önünde ve bu halim sana gizli kalmaz. Sana kavuşmayı yine senden istiyorum. Sana kavuşmak için delilim yine sen ol. Beni nurunla sana hidayet et ve samimi bir kullukla beni huzuruna erdir.

Allah'ım! Hazineindeki ilimden bana öğret ve beni korunmuş İsm-i A'zâmınla koru. Allah'ım! Beni sana yakın olan kullarının hakikatleriyle hakikate eriştir ve beni cezbe ehlinin yollarına sülûk ettir.

Allah'ım! Beni tedbirinle müstağni kılıp kendi tedbirime muhtaç bırakmadın ve beni ihtiyarımdan kurtardın. Beni muhtaç olduğum şeylere karşı muvaffak kıl.

Allah'ım! Beni nefsimin zilletinden çıkar. Mezarım yok olmadan önce beni şirk ve şüpheden arındır. Allah'ım! Yalnızca senden yardım istiyorum bana yardım et. Sana güvenip dayandım, beni başkasına bırakma. Yalnızca senden istiyorum beni eli boş çevirme. Senin lütfunu diliyorum beni mahrum etme. Yüce Zâtına intisab ettim, beni uzaklaştırma. Senin kapında duruyorum beni kapından kovma.

Allah'ım! Senin kutsal rızana sebep, ancak senden oluyorken benden nasıl senin rızana sebep olur?

Allah'ım! Sen zâtınla zenginken benden sana ulaşacak bir menfaat ve zenginlik nasıl olabilir?

Allah'ım! Kaza ve kaderin bana galip geldi. Nefsani özlem ve şehvet, elimi kolumu bağladı. Bana sen yardımcı ol. Eğer sen benim yardımcım olursan düşmanları yenip zafer kazanabilirim. Beni lütuf ve kereminle zenginleştir ki, senin sayende artık ihtiyaç talebinde bulunmayayım. Sen dostlarının kalplerinde marifetullah nurlarını yaktın da seni tanıdılar ve birlediler. Sen dostlarının kalplerinden kendinden başkasını çıkardın da senden başkasını sevmez ve senden başkasına sığınmaz oldular. Mahlukat onları endişelendirdiğine dostları sen oldun. Sen onları doğru yoluna erdirdin de yol işaretleri kendilerine belli oldu.

Allah'm! Seni kaybeden neyi bulmuştur? Seni bulan neyi kaybetmiştir? Senden başkasına razı olan kimse mahrum kalmıştır. Senden yüz çevirerek başkasına yönelen kimse hüsrana uğramıştır.

Allah'ım! İhsanın kesintisiz devam ediyorken, senden başkasına nasıl ümit bağlanır? Sen sınırsız ihsan etme adetini değiştirmemişken, nasıl senden başkasından istenilir?

Ey dostlarına yakınlığının tadını tattırıp, huzurunda saygı ile durdukları zât! Ey dostlarına heybet elbiselerini giydirip, kendisiyle izzetlendirip huzurunda aziz oldukları zât! Sen daha seni zikretmelerinden önce onları hatırlayansın. Sen abidler sana ibadet etmeden önce onlara ihsanda bulunansın. İsteyenler istemeden önce onlara istediklerini lütufla verensin. Sen bize çokca bağışlayan ve bağışladıklarını bizden satın alansın.

Allah'ım! Rahmetinle beni talep et ki sana ulaşayım. Lütfunla beni kendine doğru çek ki sana yöneleyim.

Allah'ım! Her ne kadar asi olsam da rahmetine olan ümidim asla kesilmez. Sana ne kadar itaatte bulunsam da korkun yüreğimden çıkmaz.

Allah'ım! Ümidim sen iken nasıl mahrum kalırım? Dayanağım sen iken nasıl zelil olurum? Allah'ım! Sen beni zillete düşürürsen ben nasıl izzete ulaşırım? Beni kendine nisbet edersen ben nasıl izzete ulaşamam? Beni yoksulluğa düşürürsen ben nasıl yoksul olmam? Beni kereminle zenginleştirirsen ben nasıl fakir olurum?

Sen kendisinden başka ilah olmayansın. Sen her şeye kendini tanıttın seni bilmeyen hiçbir şey yoktur. Bana yarattığın her şeyde kendini tanıttığın için seni her şeyde açıkça görmekteyim. Sen her şeyde zahir olansın.

Ey Rahmaniyeti ile arşı istiva edip, Rahmaniyetinde arşın kaybolduğu zât! Âlemler senin arşında kaybolduğu gibi, yarattıklarıyla da yarattıklarını kaybettin. Güneşler gibi nurlarınla senden başka ne varsa silip yok ettin.

Ey izzetinin otağında gözlerin kuşatmasından münezzeh olan! Ey mükemmel göz alıcılığı ile tecelli eden zât! Bütün eşyada apaçık iken nasıl gizli oluyorsun? Heran gözetip hazır iken nasıl gaib oluyorsun?

Muhakkak ki sen her şeye gücü yetersin ve övgü yalnızca sanadır.”

Tasavvuf literatüründe büyük bir konuma sahip olan sûfîlerin duaları, nasihatleri, vasiyetleri, özlü sözleri, kelimî kibarları ve şiirleri klasik eserlerin teşekkülü ile birlikte kayda geçmeye başlamıştır. İlk dönem tasavvuf dilinin Arapça olması ve Arapların edebiyat, hitabet ve belagate yatkın olmaları bu alanda çok mühim eserlerin açığa çıkmasına vesile olmuştur. Yukarıda nakledilen münâcât örnekleri konunun daha iyi anlaşılması açısından çok önemlidir. Kuşkusuz sûfîlerden nakledilen, Arapça kaleme alınmış münâcâtlar yukarıda naklettiklerimizden çok daha fazladır. Ancak burada maksadın yerine geldiği düşünüldüğünden bu kadarıyla yetinilmiştir.

1.2.2. Farsça Kaleme Alınan Tasavvuf (Tekke) Edebiyatı Münâcât Örnekleri.

İran, Horasan, Maverâünnehir bölgelerinin erken dönemde İslâm’la tanışmaları nedeniyle İslâm tasavvufunun yazılı mahsullerinde Fars dili ikinci sırada yer almaktadır. Bu nedenle bu bölgelerde yetişen tasavvuf büyüklerinin genel itibarıyla telif ettikleri ilmi eserler, din dili olması hasebiyle Arapça; divan, mesnevi, menakıb türü edebî eserler ise Farsça kaleme alınmıştır.

Farsça İslâm kültür ve medeniyetinde, özellikle edebî alanda uzun süre canlılığını korumayı başarmıştır. Bu açıdan İslâm’la tanışan milletler, İslâm’ın sancaktarlığını yapan devletler üzerinde etkili olmayı başarmıştır. Farsçanın İslâm kültür ve medeniyeti içerisinde bu denli aktif olması edebî alanda azımsanmayacak kadar çok edebî mahsulün ortaya çıkmasına vesile olmuştur. Bu bölümde örneklik teşkil etmesi ve tasavvufta münâcâtın Farsçadaki yerinin daha iyi anlaşılması için bazı tasavvuf büyüklerinin birkaç mensur ve manzum münâcâtlarına kronolojik şekilde tasnif etmek suretiyle yer vermeyi uygun gördük.

1. Ebû İsmâîl Abdullah el-Ensârî el-Herevî’nin (ö. 481/1089) münâcâtı Fars tasavvuf edebiyatının ilk ve en önemli örnekleri arasında sayılmaktadır. *Münâcât* eseri esasen *Keşfü’l-esrâr* ve *Tabakâtü’s-Sûfiyye* gibi eserlerinden derlenmiş mensur veya manzum münâcât metinlerinden ibarettir. Hâce Abdullah el-Ensârî’nin münâcâtının Senâî, Attâr, Mevlânâ ve Câmî gibi sûfîleri etkilediği söylenmektedir.⁶⁵ Aczini itiraf ederek Allah’tan hacetlerinin

⁶⁵ Tahsin Yazıcı-Süleyman Uludağ, “Hâce Abdullah Herevî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), “7/225.

giderilmesini istediği iki beyitten oluşan münâcâtını sonrakilere örnek teşkil etmesi bakımından önemli olduğu için aktarmayı uygun bulduk.

یا رب زتو انچه من کدا میخوامم افزون ز هزار پادشا میخوامم

هر کس بدر تو حاجتی می طلبدن من خود بجهان از تو ترا میخوامم⁶⁶

Ya Rabbi! Benim gibi kul ararsan

Senin için benim gibi kul sayısızdır

Ama ben senden başka ilah bulamam

Herkes senin kapında dertlerine çare arıyor

*Ben ise cihanda Sen'den Sen'i istiyorum*⁶⁷

2. Fars İslam edebiyatının en önemli simalarından, büyük mutasavvıf, tasavvuf klasiklerinden meşhur eser *Mantiku't-Tayr*'ın müellifi Ebû Hâmid Feridüddîn Attâr'ın (ö. 618/1221) *Pendnâme* isimli Farsça eserinin üçüncü babını on iki beyitten oluşan münâcâtına ayırmaktadır. Münâcâtın metni şöyledir:

پادشاهها جرم ما را در گذار ما گنه کاریم و تو آمرزگار

تو نکوکاری و ما بد کرده ایم جرم بی پایان و بیحد کرده ایم

سالها در فسق و عصیان گشته ایم آخر از کرده پشیمان گشته ایم

روز و شب اندر معاصی بوده ایم غافل از یوخذ نواصی بوده ایم

دایما در بند عصیان بوده ایم هم قرین نفس و شیطان بوده ایم

بی گنه نگذشته بر ما ساعتی با حضور دل نکرده طاعتی

بر درآمد بنده بگریخته آب روی خود بعصیان ریخته

مغفرت دارد امید از لطف تو زانکه خود فرموده لاتقنطوا

⁶⁶ Hâce Abdullah el-Ensârî, *Münâcât*, (Mumbai: Matbaa-i Safderî, 1884), 11.

⁶⁷ Koçin, *Türk edebiyatında münâcât*, 26.

ناامید از رحمت شیطان بود

بحر الطاف تو بی پایان بود

من رحمت باشد شفاعت خواه من

نفس و شیطان زد کریم راه

پیش از آن کاندلر جهان خاکم کنی

چشم دارم کز گنه پاکم کنی

از جهان با نور ایمانم بری⁶⁸

اندر آن دم کز بدن جانم بری

Ey kâinatın padişahı olan Allah'ım!

Günahlarımızı affeyle, biz günahkarız

Sen muhakkak bağışlayıcısın

Güzel işlerin sahibi sensin

Biz şüphesiz ziyandayız

Bizler sonsuz günah ve kabahat işlemişiz

Yıllarca fenalık ve isyan içinde olmuşuz

Sonunda pişman olanlardan olduk

Gece gündüz günahlara dalmışız

“Suçlular simalarından tanınır da

Perçemlerinden ve ayaklarından yakalanırlar”

Ayetinden gafil olmuşuz

Her vakit isyan sevdasına düşmüşüz

Nefis ve şeytanın arkadaşı olmuşuz

Huzurundan kaçan

Günahlarla şeref ve haysiyetini ayaklar altına alan kul

Kapına geldi

Senin lütfundan mağfiret bekler

Zaten sen “Ümidinizi kesmeyin!” diye

⁶⁸ Ebû Hâmid Feridüddîn Attâr, *Pendnâme* (Tahran: Metkebetü Meclisi'ş-Şûrâ el-İslâmiyye, Yazma Eserler Koleksiyonu Farsça Şiirler, 4561), 3^a-3^b.

Ferman buyurmuştun

Günahsız bir saatimiz bile geçmedi

Gönül huzuru ile ibadet edemedik

Senin lütuflar denizinin sonsuzdur

Rahmetinden bir tek şeytan ümidini kesmiştir

Nefis ve şeytan yolumu kesti

Ancak senin rahmetin ve Hz. Muhammed (sav)

Benim şefa'at dileycim olur

Umarım ki beni toprak etmeden günahlarımı bağışlarsın

Ruhumu cesedimden alacağın zaman

*Beni bu cihandan iman nuruyla alâsın yanına*⁶⁹

3. Büyük mutasavvıf, âlim ve şair, Mevleviyye tarikatının kurucusu Mevlânâ Celaleddîn-i Rûmî (ö. 627/1273) her ne kadar Hz. Mevlana'nın *Mesnevî*'de ve *Dîvân*'ında münâcât ifade eden beyitler bulunsa da *Mecâlîs-i Seb* 'ada birinci bölümde müstakil bir şekilde onun münâcâtına yer verilmiştir. Bu yüzden burada *Mecâlîs-i Seba*'da geçen münâcâtının Farsça metni ve tercümesi aktarılacaktır.

”ملکا و پادشاها آتشیهای حرص ما را به آب رحمت خویش بنشان. جان مشتاقان را شراب وحدت

بچشان. ضمیر دل ما را به انوار معرفت و اسرار وحدت، منور و روشن دار. دامهای امید ما را که در صحرای سعت

رحمت تو بازگشادهایم به مرغان سعادت و شکارهایکرامت مشرف و مکرمگردان، آه سحرگاه سوختگان راه را به

سمع قبول و عاطفت استماعکن. دود دل بیدلان را که از سوز فراق آن مجمع ارواح هر دم آن دود برتابانده فلک

برمیآید به عطر وصال معطرگردان. قال و قیل ما را وگفت و شنود ما را که چون پاسبانان بر بام سلطنت عشق،

چوبک میزنند از اجرای «یوفیهم اجورهم بغیرحساب» نصیب مدام بخشش فرما. قال ما را خلاصه حال گردان.

حال ما را از شرفات قال درگذران ما را از دشمنکامی هر دو جهان نگاه دار. آنچه دشمنان میخوانند بر ما، از ما

⁶⁹ Feridüddin Attâr, *Pendnâme*, çev. M. Ali Özkan, (İstanbul: Semerkand Yayınları, 2012), 24.

دور دار. آنچه دوستان میخواهند و گمان میبرند، ما را عالیتر و بهتر از آنگردان. ای خزانه لطف تو بی پایان و ای

دریای با پهنای باکرم تو بیکران.⁷⁰“

“A benim sultânım! A benim pâdişâhım! Hırs ateşimizi rahmet suyunla söndür. Sana müştâk olanlara vahdet şarabını tattır. Gönlümüzü marifet nûruyla ve vahdet sırrıyla aydınlat. Senin uçsuz bucaksız rahmet ovana yaydığımız ümit tuzaklarımızı ve açtığımız recâ ağlarımızı kudsiyyet kuşlarıyla ve ulviyyet avlarıyla şereflendir. Bağrı yanıkların seher vakitlerindeki âhlarını kabul ve kerem kulağıyla işit. Âşıkların sana kavuşma arzusuyla kalplerinde yanan hasret yangınlarından göklere yükselen dumanları vuslatının hoş kokularına büründür. Aşkınla söylediklerimiz ve aşkınla dinlediklerimiz için, " إِنَّمَا يُوفَّى " الصَّابِرُونَ أَجْرَهُمْ بِغَيْرِ حِسَابٍ " ayetiyle beyân ettiğin sonsuz lütfundan bizlere dâimî ihsânlarda bulun. Sözlerimizi hâlimizin özü eyle. Hâlimizi dedikodu tehlikelerinden kurtar. Bizleri iki dünyanın da şerrinden koru. Düşmanlarımızın başımıza gelmesini istedikleri şeylerden bizleri koru. Dostlarımızın bizim hakkımızda temenni ettikleri şeylerden daha iyisini ver. Ey lütf hazinesi sonsuz olan! Ey kerem denizi nihâyetsiz olan!”⁷¹

4. Mevlânâ Hâlid eş-Şehrezûrî el-Bağdâdî (ö. 1242/1827) Nakşibendi tarikatının Hâlidîyye yolunun kurucusu ve Nakşibendiliğin Anadolu’ya ve Ortadoğu’ya yayılmasında önemli bir yere sahiptir. Telif ettiği eserler arasında içerisinde bir de Arapça, Farsça, Kürtçe beyit, kaside, gazel ve mesnevilerin bulunduğu divanı vardır. Divanının ilk bölümünde Farsça kaleme aldığı on sekiz beyitten oluşan münâcâtı bulunmaktadır.

یا رب بحق سلطان بایزید	یا رب بقاطعیت برهان بایزید
یا رب باشیانه شهباز لا مکان	یعنی بقرب و منزلت جان بایزید
یا رب بحق وسعت آن مشب کریم	یا رب به تشنگی فراوان بایزید
یا رب به سوز سینه آن پیر نیک بخت	یا رب به نور مشعل ایمان بایزید
یارب به هزدو سلسله از حضرت رسول	تا جعفر از اعظم پیراین بایزید
وز حضرت غلام علی تا ببو الحسن	یک یک بحق جمله مریدان بایزید

⁷⁰ Mevlânâ Celaleddîn-i Rumî, *Mecâlis-i Seb’a*, thk. Tevfik Sübhânî, (Tahran: Müessesese-i Keyhân, 1953), 20.

⁷¹ Mevlânâ Celaleddîn-i Rumî, *Mecâlis-i Seb’a*, çev. Abdül bâki Gölpinarlı, (Konya: Yeni Kitap Basımevi, 1965), 8.

بگشا درى ز مختزن عرفان بايزيد

بر خالد شكسته بيچاره غريب

سير آب كن قلزم إحسان بايزيد

لب تشنه زلال هدايت بود ورا

او هم يكي شود ز غلامان بايزيد⁷²

أو ورا انخود رسان وز خودبينش رهان

Ey Rabbim! Sultan Beyazıd'ın türbesi ile

Delillerinin kesinliğinin hakkı için

Ey Rabbim! Lâ mekân'ın doğan kuşunun yuvası

Yani Beyazıd'ın canının yakınlık ve mertebesi hakkı için

Ey Rabbim! O şerefli meşrebin büyüklüğü ve

Beyazıd'ın sınırsız iştıyakı hakkı için

Ey Rabbim! O talihli pirin sinesindeki ateş ile

Onun iman meşalesinin nurunun hakkı için

Ey Rabbim! İki silsile olarak Hz. Peygamberden (sav)

Cafer-i Sâdık'a kadar uzanan

Beyazıd'ın büyük müridlerinin hakkı için

Gulâm Ali hazretlerinden Ebu'l-Hasan Harakânî'ye kadar

Beyazıd'ın tek tek bütün müridlerinin hakkı için

Ey Rabbim! Beyazıd'ın irfan hazinesinden

Kimsesiz kalbi zavallı ve kalbi kırık Halid'e bir kapı aç

Halid'in dudağı hidayet berrak suyunu arzulamakta

Onu Beyazıd'ın ihsan denizinden kana kana içir

Onu kendi hakikat bilgine ulaştırarak

Kibir ve gururdan kurtar ki o da Beyazıd'ın kölelerinden biri olsun⁷³

⁷² Mevlânâ Hâlid Nakşibendî el-Bağdâdî, *Dîvân-ı Mevlânâ Hâlid*, (İstanbul: Haşimi Yayınevi, 2014), 53.

⁷³ Mevlânâ Hâlid Bağdâdî, *Dîvân-ı Mevlânâ Hâlid*, çev. Abulcebbar Kavak (İstanbul: Semerkand Yayınları, 2013), 91.

1.2.3. Türkçe Kaleme Alınan Tasavvuf (Tekke) Edebiyatı Münâcât Örnekleri.

Türklerin İslam'ı kabulü ile birlikte Türk kültür ve geleneği yeni bir değişim ve gelişim sürecine girmiştir. İslam dili olarak algılanan Arapça ve coğrafi yakınlık sebebi ile Farsça, Türk kültür ve geleneği, dolayısıyla Türk edebiyatı üzerinde etkili olmuştur.

Tasavvufi kültür, edebiyat, anlayış ve hayat Türk kavimleri arasında Türklerin İslam dinini kabul ettikleri ilk dönemden günümüze kadar etkisini devam ettirmiştir. Arslan Bab, Korkut Ata, Çoban Ata gibi Türkler arasında menkıbeleri anlatıla gelen Türk-İslam büyüklerinden Hâce Ahmed Yesevî'ye kadar olan süreçte Türklerin tasavvufla olan ilişkisi sıkı bir bağ kazanmıştır.⁷⁴ Yusuf Has Hacîb, Edip Ahmed Yüknekî, Hâce Ahmed Yesevî gibi edebi kişilikleri ön planda olan tasavvuf büyükleri ile birlikte Türk-İslam edebi mahsulleri gün yüzüne çıkmaya başlamıştır.

Türklerin İslam ve tasavvufla olan bağının ilk dönemlere dayanması tasavvufun Türk edebiyatı üzerinde etkisinin boyutunu göstermektedir. Bu açıdan ilk dönem Türk-İslam edebiyatı mahsullerinden 19. yy.'a kadar yazılan Türk-İslam eserlerinin birçoğunda tasavvufun etkisi görülmektedir.

Türk tasavvuf edebiyatında mensur veya manzum münâcât örneklerinin hepsinden çalışmamızın kapsamı bağlamında, burada bahsetmemiz mümkün değildir. Bu yüzden bu bölümde örnek teşkil etmesi düşüncesi ile Türk tasavvuf edebiyatından birkaç tane münâcât örneğinin zikredilmesinin uygun olacağını düşündük.

1. Yeseviyye tarikatının kurucusu, Pîr-i Türkistan lakabı ile meşhur, büyük Türk mutasavvıf ve şair Hâce Ahmed Yesevî'nin (ö. 562/1166) Türk-İslam edebiyatının ilk mahsulleri arasında yer alan *Dîvân-ı Hikmet* eserinin son bölümü "*Münâcât be-dergâh-ı Kâdiyü'l-Hâcât Celle Celalühû*" başlığı altında kaydedilmiştir. Toplamda altmış sekiz beyitten oluşan münâcâtının ilk kısmı şöyledir:

Münâcât eyledi Kul Hoca Ahmed

İlahi kıl bendeñge rahmet

Garib Ahmed sözi hergiz karımaz

Eger yer astığa kirse çirimez

Yene mensûh bolup ol hôr bolmaz

⁷⁴ M. Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, (Ankara: Akçağ Yayınları, 2013), 50.

Okugan bendeler bî-mâr bolmaz

Okuganğa kılurman anda şefkat

Kıyâmet künide kılğum şefaât

Hüdâyım kılsa in'âm meñe cennet

Okuganlarnı kılurman men şefaât

Tileki her ne bolsa Teñri bergey

Muhabbet şevkini köñlüge salgay

Cemâlin körsetip Perverdigârim

Ozin yolığa salsun Bir u Barım

Hüdâyım eylesün mahşerde hürrem

Kıyâmet kün arı Zât'ığa mahrem

Duâğa yarı berse her müsülmân

Oler vaktı eltgey nûr-ı imân

Meni hikmetlerim âlemğe tolgan

İşitmey her kim ölse kılğay ermân

Meni hikmetlerim derlikke dermân

Kişi boy eltmese ol yolda kalgan⁷⁵

2. Türk Tasavvuf edebiyatının en önemli isimlerinden birisi de Yunus Emredir (ö. 720/1320). Kendisine nispet edilen şiirleri yüz yıllardır dergâhlarda, tekkelerde, tasavvuf erbabının kaleme aldığı eserlerde nakledile gelmektedir. Yunus Emre şiirlerinin her ne kadar birçoğu muhtevasında barındırdığı Cenabı Hak'tan af ve mağfiret, Hz. Muhammed'in (s.a.v) şefaatinin talep gibi konuları içerse de Âşık Yunus'un münâcâtı denilebilecek en güçlü şiiri *Hak çalabım* dizeleri ile başlayan şiiridir.

⁷⁵ Yesevî, *Dîvân-ı Hikmet*, 513.

*Hak Çalab'um Hak Çalab'um sencileyin yok Çalab'um
Günâhluyam yarlıgagıl iy rahmeti çok Çalab'um*

*Kullar senün kullarun sen günâhları çok bunlarun
Uçmaguna sal bunları binsünler Burâk Çalab'um*

*Ben eydürem kim iy Ganî nedür bu derdüin dermânı
Zinhâr esirgeme beni 'ışk odına yak Çalab'um*

*Ne yohsul u baylardasın ne köşk ü sarâylardasın
Girdün miskînler gönline idindün durak Çalab'um*

*Kogıl beni hoş yanayın kül oluban uşanayın
Ol sevdüğün Muhammed'e olayın çırâk Çalab'un⁷⁶*

*Ne 'ilmüm var ne tâ'atüm ne gücüm var ne tâkatüm
Meger kıla 'inâyetün yüzümüzi ak Çalab'um*

*Yarlıgagıl sen Yûnus'ı bu günâhlu kullarıla
Eger yarlıgamazısan key katı firâk Çalab'um⁷⁷*

3. Kadiriliğin Anadolu'da yayılmasında büyük etkisi olan Eşrefiyye yolunun kurucusu Eşrefoğlu Rûmî'nin *Dîvân-ı İlâhîyât*'ında geçen şu münâcâtı halk arasında asırlardır ilahi olarak okuna gelmektedir:

*Ey Allah'ım beni senden ayırma
Beni senin didarından ayırma*

*Seni sevmek benim dinim imanım
İlahi dini imandan ayırma*

⁷⁶ Abdülbaki Gölpınarlı, *Yunus Emre ve Tasavvuf*, (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1961), 409.

⁷⁷ Yunus Emre, *Yunus Emre Dîvânı*, thk. Selim Yağmur, (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2012), 215.

*Sararıp soluban döndüm hazana
İlahi hazanı daldan ayırma*

*Şeyhim güldür ben anın yaprağıyam
İlahi yaprağım gülden ayırma*

*Ben ol Dost bahçesinin bülbülüym
İlahi bülbülüm gülden ayırma*

*Balığın canını suda dediler
İlahi balığım gölden ayırma*

*Eşrefoğlu senin kemter kulundur
İlahi, kulu sultandan ayırma⁷⁸*

4. Celvetiyye tarikatının kurucusu, büyük mutasavvıf ve şair Aziz Mahmud Hüdâyî (ö. 1038/1628) divanının son bölümünde şöyle münâcât etmektedir:

*Ola maksûdumuz fazlınla hâsıl
Înâyet eyle sultânım meded hay
Olalım nûr-ı pâk-i zâte vâsıl
Înâyet eyle sultânım meded hay*

*Hudâ-yı Müsteân açarsa yollar
Ere matlûbuna bîçâre kullar
Safâya ermeğe mahzûn gönüller
Înâyet eyle sultânım meded hay*

*Vücûdu kande buldu cinn ü insân
Safâyı kanden aldı ehl-i irfân
Yine senden olur kullara ihsân
Înâyet eyle sultânım meded hay*

⁷⁸ Eşrefoğlu Rûmî, *Eşrefoğlu Rûmî Dîvânı*, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2014), 149.

*Bizi fazlınla çün ki etdin îcâd
Yine eyle naîm-i vasla irşâd
Olalım mâsivâ hubbundan âzâd
Înâyet eyle sultânım meded hay*

*Hüdâyî'ye hidâyet senden olur
Dahi matlûba vuslat senden olur
Efendi fazl ü rahmet senden olur
Înâyet eyle Allah'ım meded hay⁷⁹*

5. Halvetiyye tarikatında Mısriyye kolunun kurucusu olarak kabul edilen, tekke edebiyatının önemli simalarından, mutasavvıf ve şair Niyâzî Mısri'nin (ö. 1105/1694) *Dîvân-ı İlâhiyât* isimli eserinde yedi beyitten müteşekkil münâcâtı şöyledir:

*Yâ Rab bize ihsân et vuslat yolunu göster
Sûrette koma cân et uzlet yolunu göster*

*Eyledi hevâ gâret oldu işimiz âdet
Dergâhın ulu gâyet kudret yolunu göster*

*Nefsimi hevâdan kes, kalbimi riyâdan kes
Meylimi sivâdan kes halvet yolunu göster*

*Candan sana tâlip kıl her tâate râğıp kıl
Bir Pîre musâhib kıl hizmet yolunu göster*

*Tâ'lim edip esmâyı bildir bize eşyâyı
Duymağa "Ev ednâ" yı hikmet yolunu göster*

*Hâr içre biter gülzâr, zâr içre doğar envâr
Her şeyde tecellîn var rû'yet yolunu göster*

⁷⁹ Azîz Mahmud Hüdâyî, *Azîz Mahmud Hüdâyî Dîvânı*, ed. Adem Erkul (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2016), 287.

*Şu kim ola vuslatta, halvet bula celvette
Bu Mısrî'ye kesrette vahdet yolunu göster⁸⁰*

6. Kâdirî ve Nakşibendî şeyhi Niğde Borlu Ahmed Kuddûsî Efendi'nin (1769/1849) divanına kaydettiği dokuz beyitten oluşan münâcâtı halk arasında meşhur bir ilahiye dönüşmüştür.

*Ey rahmeti bol pâdişâh cürmüm ile geldim saña
Ben eyledim hadsiz günâh cürmüm ile geldim saña*

*Hadden tecâvüz eyledim deryâ-yı zenb'i boyladım
Ma'lûm saña ki neyledim cürmüm ile geldim saña*

*Senden utanmayub hemân ettim hatâ gizlû-âyan
Urma yüzüme el-emân cürmüm ile geldim saña*

*Aslım çü bir katre menî halk eylediñ andan beni
Aslım denî fer'im denî cürmüm ile geldim saña*

*Gerçi kesel fisk-u fücûr ayb-u zelev çok her kusûr
Lâkin senin adıñ Gafûr cürmüm ile geldim saña*

*Zenbim ile toldı cihân saña ayân zâhir nihâr
Ey lütfi bî-had Müste'ân cürmüm ile geldim saña*

*Adın senin Gaffâr iken ayb örtücü Settâr iken
Kime gidem sen var iken cürmüm ile geldim saña*

*Hiç saña kulluk etmedim râh-ı rıza'na gitmedim
Hem buyruğıñı tutmadım cürmüm ile geldim saña*

*İsyânda Kuddûsî şedid kullukda bir battâl pelid
Dir kesmeyüp Señden ümid cürmüm ile geldim saña⁸¹*

⁸⁰ Niyazi Mısrî, *Dîvân-ı İlâhiyât*, thk. Mustafa Tatçı, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2014), 412.

⁸¹ Ahmed Kuddûsî, *Kuddûsî Dîvânı*, thk. Ahmet Doğan, (Ankara: Akçağ Yayınları, 2013), 271.

İKİNCİ BÖLÜM

HALİS EMEK'İN HAYATI, İLMÎ ŞAHSİYETİ, TASAVVUF HAYATI, TAHMÎS-İ MÜNÂCÂT-I HZ. EBUBEKİR VE MÜNÂCÂT-I MEVLÎDİ'N-NEBÎ

2. Halis Emek'in Hayatı ve İlmî Şahsiyeti

Bir toplumun kültürel kalitesini ve seviyesini belirleyen en büyük etkenlerden biri de kuşkusuz o toplumun geleneklerini, kadim tecrübelerini bilen, anlayan ve ayakta tutan bilginlerdir. İslam toplumlarının insanlık tarihinde böylesine zengin ve etkin bir yere sahip olmasının en büyük sebebi; İslam'ın ruhunu kavramış âlimlerin, dini, bütün ana hatlarıyla koruyarak gelecek nesillere taşımaları ve o toplumun geleneklerini, örf ve adetlerini dinin ruhuna uygun bir şekilde tatbik etmeleri sebebiyledir. Bu suretle, o toplum, ilmi ve örfi birikimini, kadim değerlerle yetişmiş âlimlerin, insanlara uyguladıkları eğitim ve öğretimle sonraki yüz yıllara aktarabilecektir.

Tetkik ve incelemesinde bulunduğumuz *Münâcât-ı Mevlid-i Nebî, Tahmîs-i cûd bi lutfık Yâ İlhâhî* ve *Münâcât* şiirini kaleme alan Erzurumlu Halis Emek bir nebze olsun kadim dini usulü ve geleneği yaşadığımız çağa taşımayı başarabilen müstesna âlimler arasındadır.

Memleketi Erzurum'un Tortum ilçesinde bağlı Aşağı Katıklı köyünün Köy Mahallesi'dir.⁸² Ailesi Türkmenistan'dan Ahıska'ya oradan da Tortum'a göç etmişlerdir. Molla Yusuf Saim ve Muteber Hanımın oğlu Halis Emek babasının imam-hatiplik vazifesi sebebiyle yine Erzurum'un Çat ilçesi Çögender köyünde 1918 yılında dünyaya gelmiştir.⁸³

Üstün bir kavrama kabiliyetine sahip olan Halis Emek sekiz yaşında başladığı hafızlığını dokuz ayda tamamlamıştır. Babasının vazifeli olduğu Çögender köyünde ilkokulu üç yılda bitirmiştir. İlimin temellerini Muhammediye, Ahmediye, Babadağı, Mevkûfât vb. kitapları okuyarak babası Yusuf Saim Efendinin rahle-i tedrisatında attıktan sonra sıra kitaplarını Sefkârlı Abdurrahman Efendiden Sarf ve nahiv ilimlerini ahzetmiştir.⁸⁴

Daha sonra *Molla Câmî* ismiyle meşhur nahiv ilmi kitabını Seyyid Ahmed Has Efendiden deruhte etmiştir. Küçük yaşından beri ömrünü medreselerde ilimle iştigal ederek geçirmiştir. İlim yolculuğuna askerliğinin ardından ara vermeden bu yoldaki gayreti ve ilim azmi sebebiyle Babadereli Ahmed Efendinin medresesinde devam etmiştir. Burada üç yıl gibi

⁸² Aburrezzak Türk, *Erzurumun Kandilleri*, (İstanbul: Arı Sanat Yayınevi, 2014), 416.

⁸³ Zeki Koçak, *Erzurum'un Yüzleri; Müftü Muhammed Halis Emek*, (Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınlar, 2016), 13.

⁸⁴ Zeki Koçak, *Erzurum Ulemasından Muhammed Halis Emek (Hatıralar ve Dersler)*, (Erzurum: Uzakülke Yayınları, 2015), 20.

kısa bir süre okuduktan sonra icazetle taçlandırılmıştır.⁸⁵ Medresedeki eğitimi esnasında kendi gayretiyle Farsçayı öğrenmiştir. Arapça, Farsça ve Kürtçeyi ileri seviyede bilmektedir.

İlmi mahareti ve bu alandaki yeterliliği daha on altı yaşında Çögender köyünde İmam-Hatiplik görevine başlamasına vesile olmuştur. İcazetinden sonra da iki yıl Çat'ın Kızılhasan köyünde, dört yıl Yavi Köyü'nde ve altı yıl da Çögender köyünde imam-hatiplik yapmıştır. Göreve başladığı ilk yıllarda medrese usulüyle talebe ve hafız yetiştirmeye başlamıştır.⁸⁶

Erzurum'da Çat müftüsü olarak bilinen Halis Emek'in müftülüğe başlama süreci, 1957 yılında açılan müftülük sınavı ile başlamıştır. Erzurum'da dönemin il müftüsü Muhammed Sâdık Solakzâde Efendi'nin huzurunda girip, yazılı, sözlü ve mülakatta üstün başarı göstererek Çat ilçesine müftü olarak atanmıştır. Akabinde ferâiz imtihanı için Ankara'ya çağrılmış ve dönemin Diyanet İşleri Başkanı Eyüp Sabri Hayırlıoğlu ve feraiz ilminde mahir olan başkan yardımcısının huzurunda üstün başarı gösterdiğinden kendisine il müftülüğü görevi teklif edilmiştir. Ancak bazı mazeretleri sebebiyle teklif edilen bu görevi kabul etmemiştir.

Çat müftülüğü esnasında 27 Mayıs 1960 ihtilalinde, sekiz ay hapis yatmış ve beraat edip çıktıktan sonra Erzurum merkez Güzelova köyünde beş yıl imam-hatiplik yapmıştır. Diyanet İşleri Başkanlığının ikinci bir emriyle Erzurum Merkez vaizliğinde istihdam edilmek üzere görevlendirilmiştir. Bu esnada 1967-68 yıllarında dönemin İl Müftüsü Osman Bektaş tarafından görevlendirilerek Trabzon'un Of ilçesinin Uğurlu köyünde Mehmet Rüştü Aşıkkutlu Hoca'dan aşere okuyarak icazet almıştır. Erzurum'a döndükten sonra aşere ilminde üç grup talebe okutmuştur.”⁸⁷

Ömrünü İslam dinini ve bu dinin gerekliliklerini insanlara sahih bir şekilde aktarma derdi ile geçiren Halis Emek ülkenin çeşitli yerlerinde sürdürdüğü resmi hizmetini 1982 yılında emekli olarak tamama erdirmiştir. Resmi hizmetinin ardından vefatına kadar talebe okutmaya, halkın dini meselelerdeki problemlerine çözüm olmaya, vaaz ve sohbetlerle insanları eğitmeye devam etmiştir. Halis Emek'in dine hizmet hususunda bitmek bilmeyen gayret ve hizmeti vardır. On defa hacca gitmiş, ayrıca, üç dönem uzun süreli Mekke'de bulunmuştur. Kaldığı uzun süreli dönemlerde Suudi Arabistanlı ve Suriyeli talebelere *Muhtasaru'l-Meânî* ve *Beydâvî* Tefsiri'nden dersler okutmuştur. Bunun yanında *Fethu'l-Kadîr* gibi eserlerden de fıkıh dersleri mütalaa ettirmiştir. Bu sürede Selefilik ve Vehhâbilikle

⁸⁵ Zeki Koçak, *Erzurum Ulemasından Muhammed Halis Emek (Hatıralar ve Dersler)*, 20.

⁸⁶ Zeki Koçak, *Erzurum Ulemasından Muhammed Halis Emek (Hatıralar ve Dersler)*, 21.

⁸⁷ Zeki Koçak, *Erzurum'un Yüzleri; Müftü Muhammed Halis Emek*, 15.

ilgili görüşlerini kaleme almıştır. Ancak kaleme aldığı seksen sahifelik bu notlar daha sonra evinin taşınması esnasında kaybolmuştur.

Ders okumaya başladığı günden itibaren klasik medrese sistemindeki Arapça, Mantık, Belağat, İlm-i Arûz, Fıkıh, Fıkıh Usulü, Kelam, Tefsir, Hadis, Feraiz vb. derslerin yanında *Marifetname* gibi bazı eserleri de okutmaya da başlamıştır.

Tedris faaliyetine vefatından bir hafta önceye kadar devam etmiştir. Mezun ettiği talebelerin birçoğu ilahiyat fakültelerinde ve Diyanet İşleri Başkanlığında hizmetlerini sürdürmektedirler.”⁸⁸

Halis Emek’in en büyük eseri hiç şüphesiz yetiştirip eğittiği talebeleridir. Bunun yanında zamanla kaybolmuş veya kayda geçirilememiş pek çok risalesi ve şiirleri de mevcuttur. Onun Hz. Peygambere (s.a.s.) yazmış olduğu *Münâcât-ı Mevlîdî’n-Nebî*, Hz. Ebubekir’in (r.a.) “جود بلطفك يا الهي” kasidesi ile Nâbî’nin meşhur “*Sakin terk-i edeften*” mısraları ile başlayan kasidelere yazdığı tahmisleri günümüze ulaşan şiirlerindendir.

Üç evlilik yapmış olan Halis Emek dokuz erkek, bir kız olmak üzere on çocuk babasıdır. 21 Ocak 2011 Cuma günü Hakk’ın rahmetine kavuşmuştur. Naaşı Erzurum Asri Mezarlığına defnedilmiştir.⁸⁹

2.1. Hocaları

Birçok âlim gibi Halis Emek de ilk ilim tahsilini babası Yusuf Saim Efendi’den almıştır. Maalesef hem Yusuf Saim Efendi hem de hocası Sefkarlı Müderris Abdurrahman Efendi’nin hayatları hakkında yeterli bilgi bulamadık.

2.1.1. Babadereli Seyyid Ahmed Has Efendi

Aslen Bingöl’ün Sevkar köyünden olan Babadereli Ahmed Efendi ailesinin 1890 yılında Sevkar köyünden Erzurum’un Hınıs ilçesinin Akgelin köyüne hicreti esnasında dünyaya gelmiştir.

İlim icazetini babası Molla Resul Efendi’den alan Babadereli Ahmed Efendi irşad ve ilim faaliyetleri ile Erzurum Çat ilçesinin birçok köyünde hizmet etmiştir. Bölge halkı tarafından doğumu da dâhil kendisinden birçok keramet nakledilmektedir. Çatın Babaderesi köyünde 3 Haziran 1977 yılında vefat etmiştir.⁹⁰

⁸⁸ Zeki Koçak, *Erzurum’un Yüzleri; Müftü Muhammed Halis Emek*, 16.

⁸⁹ Zeki Koçak, “*Erzurum’un Yüzleri; Müftü Muhammed Halis Emek*, 17.

⁹⁰ Başar, Ahmed, “Babadereli Seyyid Ahmed Efendi Hazretleri”, *Gülzâr-ı Hâcegân Dergisi* 1/19 (Temmuz 2009), 40.

2.1.2. Mehmet Rüştü Âşıkkutlu

Kıraat, aşere, takrîb ve tayyibe ilminde son dönem âlimlerinden birisi olan Mehmet Rüştü Hoca 1901 yılında Of ilçesinin Uğurlu (Çıfaruksa) kasabasında dünyaya gelmiştir. Babası Ahmed Cemâleddin, annesi Hanîfe Hanımdır.⁹¹

Halis Emek kıraat ilmini ve aşere takrîb icazetini 1967-1968 yılları arasında dönemin Erzurum İl Müftüsü Osman Bektaş Hoca'nın görevlendirmesiyle Trabzonun Of ilçesi Uğurlu köyünde Mehmet Rüştü Hoca'dan almıştır.⁹²

2.2. Talebeleri

Kuşkusuz Halis Emek'in en büyük eseri ve ilminin mahsülü yetiştirdiği sayısız talebeleridir. O Erzurumun içinden ve dışından birçok talebe yetiştirmiştir. Prof. Dr. Raşit Küçük, Prof. Dr. M. Sadi Çögenli, Prof. Dr. Necati Kara, Prof. Dr. Selami Bakırcı, Prof. Dr. İsmail Demir, Dr. Zeki Koçak, Dr. Öğr. Üyesi Muammer Vural, Doç. Dr. Bünyamin Çalık, Müftü Hasan Çınar, Mücahit Atmaca, Faris Kara, Nusret Sırcı ve Şehit Bayram Ali Öztürk Hoca Halis Emek'in yetiştirdiği talebelerin bir kısmıdır.

3. Halis Emek'in İrşadı ve Tasavvufî Yönü

3. 1. Mürşidi Alvarlı Muhammed Lütî Efendi

Erzurum halkı tarafından Alvar İmamı ve Efe Hazretleri olarak bilinen Muhammed Lütî Efendi 1868 yılında Erzurumun Hasankale ilçesi Kındığı köyünde dünyaya gelmiştir. Bir Nakşibendî-Hâlidî şeyhi olan Muhammed Lütî Efendi'ye intisab eden Halis Emek tasavvuf ilminin inceliklerini Alvarlı Efe'den ahzetmiştir.⁹³

3. 2. Tasavvufî Yönü

Halis Emek her ne kadar ilmî otoritesi ile meşhur olsa da o aynı zamanda sûfî bir şahsiyettir. Halis Emek'in tasavvufa olan intisabı Alvarlı Muhammed Lütî Efendi'nin eli ile olmuştur. Daha genç yaşlarında dönemin meşhur velilerinden Nakşibendî Şeyhi Alvarlı Muhammed Lütî Efendi'nin huzuruna giderek ona intisap etmiştir. Alvarlı Efeye intisabını kendisi şöyle aktarmaktadır: “Alvarlı Efe'nin bulunduğu bir meclise gitmişim ve o mecliste bulunanlara şerbet ikram edildi. İkram edilen şerbetin içildiği esnada içimden “*Eğer Alvarlı Efe içtiği şerbetin yarısını bana ikram ederse intisap edeceğim*” dedim. Bunun üzerine Alvarlı

⁹¹ Emin Âşıkkutlu, “Mehmet Rüştü Âşıkkutlu”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 4/6.

⁹² *Erzurum Ulemasından Muhammed Halis Emek (Hatıralar ve Dersler)*, 22.

⁹³ Selahattin Kıyıcı, “Alvarlı Muhammed Lütî Efendi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2/552.

Efe bana dönüp “*Bak bakalım yarı oldu mu?*”⁹⁴ buyurdu. Bize gösterdiği bu keramet üzerine biz de intisap ettik.”⁹⁵

Halis Emek tasavvufi hayatı en ince ayrıntısına kadar yaşama gayreti içerisinde olduğu gibi aynı zamanda bazı tasavvufi eserleri de mütalaa edip talebelerine okutmuştur. Halis Emek’in talebelerinden Dr. Zeki Koçak onun tasavvuf ilmi ile tespitlerini kitabına kaydetmiştir.

Halis Emek tasavvuf alanıyla ilgili yazılan kapsamlı eserlerden, mesela Haris el-Muhâsibî’nin *er-Ri ‘âye li hukukillah* ve *Risâleü ’l-Müsterşidîn* eserlerinin, İmam Kuşeyrî’nin *Risâletü ’l-Kuşeyrî* eserinin hassaten üzerinde durmuştur. Birgivî’nin *Muhammediye* şerhlerini Gazâlî’nin eserlerinden özellikle *İhyâu Ulûmi’d-Dîn*’ini ve İbn-i Arabî’nin *Fütuhât-ı Mekkiye*’sini -ki bundan biraz okutmuştur- tercih etmiştir. Mevlânâ’nın *Mesnevî*’sini Tahirü’l-Mevlevî şerhinden okunmasını da talebelerine yaptığı tavsiyeleri arasındadır. Derslerinde Mevlânâ’dan rubailer ve şiirlerle birlikte çokça misal vermektedir.

Diğer taraftan İmam-ı Rabbânî’nin *Mektûbât*’ından bazı mektupları okutmuştur. Ayrıca İbrahim Hakkı Hazretleri’nin *Mârifetnâmesi*’nin çeşitli bölümlerinden, tasavvuf ve âdab bahislerinden okutmuş ve bu kitabı çok önemseydiğini hatta tasavvufun bu kadar güzel özetlendiği başka manzum eser bilmediğini söylemiştir. Otuz iki beyiti bir hafta süreyle okutmuştur.

Halis Emek’e göre İbrahim Hakkı Hazretleri “*Ey Mâlik-i mülki dü cihân Vâhid u Kahhâr yoktur sana sâni*” beyitleri ile başlayan şiirinde tasavvufta tartışılan bütün konulara temas etmiş ve telmihlerde bulunmuştur. Yukarıda aktarılan beyitte vahdet-i vücûda işaret edildiğini vurgulamıştır. Okunmasını tavsiye ettiği ve okuttuğu eserler arasında Nimetullah Efendi’nin *Tefsîr-i Nahcuvânî* diye bilinen *el-Fevâtihu ’l-İlâhiyye ve ’l-Mevâtihu ’l-Gaybiyye* isimli tefsiri de vardır. Hususen O’nun mukaddimesindeki şiiri de derslerinde yer yer misal vermiştir.⁹⁶

Halis Emek Niyazi *Divanı*’nın başındaki 17 beyitlik şiirini de yine tasavvufi açıdan çok takdir edip uzunca şerh etmiştir. Bunlara ilaveten Alvarlı Efe’nin divanından. Yine İbrahim Hakkı Hazretleri’nin diğer şiirlerinden, ayrıca Yunus Emre, Hafız Şîrâzî, Mevlâna, Kuddusî, Seyh Galib, Ketencizâde, Muhammed İkbâl gibi şair ve ediplerin divanlarından

⁹⁴ Zeki Koçak, *Erzurum Ulemasından Muhammed Halis Emek (Hatıralar ve Dersler)*, 20.

⁹⁵ Ahmet Ersöz, *Alvarlı Efe Hazretleri: Hâce Muhammed Lutfî Efendi*, (İzmir: Nil Yayınları, 1993) 80.

⁹⁶ Zeki Koçak, *Erzurum Ulemasından Muhammed Halis Emek (Hatıralar ve Dersler)*, 19.

tasavvufi izahlar ve şerhler yapmıştır. Kendisi Alvarlı Efe'ye müntesip olduğundan o'nun hayatından Pîr-i Küfrevî ile ilgili bazı hâtıráttan bahsetmektedir.⁹⁷

Talebesi Dr. Zeki Koçak'ın anlattığına göre Halis Emek'in tasavvufi alanda en önemli tavsiyesi gece ibadetleridir. Kur'an'ı okuyup manasını tedebbür ve tefekkür etmek, teheccüd namazı ve en önemlisi hakiki bir şeyh bulduğumuzda intisap edilmesi gerektiği tavsiyeleri arasındadır. Dr. Zeki Koçak tarafından kendisine bunun nasıl ve ne zaman olacağını sorulunca: “*Sen Mevlâna olursan, Şems'in Tebriz'den gelir!*” demiştir.

Halis Emek'in tasavvufî anlayışındaki hâkim unsur, dört boyutludur. Birincisi, dinin muamelatı doğru tatbik edilip yaşanacak. İkincisi, ibadetler hassasiyetle yerine getirilecek hassaten Müslümanların varlığını, kesretini gösteren cemaate beş vakit namazda devam edilecek. Üçüncüsü, toplumla bire bir ilgilenilecek. Din-i Mübin-i İslam, köy-köy, kasaba-kasaba, şehirlerde kahvehaneler gezilerek anlatılacak, cemaatin camiye gelmesi beklenmeyecek. Kendisi bunu bizzat yapardı. Müftülük yaptığı Çat ilçesi halkının bildirdiğine göre, at sırtında köyleri en az üçer kez gezip dini anlattığı vakidir. Dördüncüsü şöhretten uzak olup eğitime devam etmeli, televizyon ekranlarından uzak durup dini konular ekranlarda uluorta tartışılmamalı. Sonuç olarak aralıksız okuyup okutmalı yaşayıp anlatmalı.”⁹⁸ Halis Emek'in tasavvufi olan yakın ilişkisini, tasavvufi anlayış ve yaşantısını başta Dr. Zeki Koçak olmak üzere talebeleri en ayrıntılı şekilde anlatmışlardır.

Halis Emek'in tasavvufa bakış açısından anlaşılmaktadır ki o tasavvufun ameli, ahlaki ve ilmi boyutunu her zaman bir bütün olarak değerlendirip ele almıştır. Kur'an ve sünnet başta olmak üzere tasavvufun temel umdeleri çerçevesinde ilim, ahlak ve amel dengesini hiçbir zaman kaybetmemiştir.

4. Halis Emek'in Münâcâtları

4.1. Halis Emek'in Kendi Kaleminden Manzum Münâcâtı

Halis Emek'in şiir ve edebiyatla alakasından yukarıda bahsetmiştik. Şiirlerinin büyük bir kısmını vaaz, sohbet ve ders halkalarında irticalen okuması sebebiyle yazıya geçirilen şiir ve kasidelerinden belki de çok daha fazlasının kayda geçirilmediği, kayda geçirilenlerinin bir kısmının da kaybolduğu talebeleri tarafından ifade edilmektedir. Toplamda beş kitadan oluşan dizelere döktüğü şiiri son dönem tasavvuf (tekke) edebiyatı münâcât örneklerindendir.

Gazabın katredir, Rahmetin umman

⁹⁷ Zeki Koçak, *Erzurum Ulemasından Muhammed Halis Emek (Hatıralar ve Dersler)*, 19.

⁹⁸ Zeki Koçak, *Erzurum Ulemasından Muhammed Halis Emek (Hatıralar ve Dersler)*, 171-175.

Gafur u Gaffarsın, Rahim ü Rahman

Hem affi seversin, hem de âli-şân,

Lütfeyle Allah'ım, ağlatma beni

Gazabın katredir, Rahmetin derya

Acizler kapında, eder(ler) vaveyla

Hem rahmi seversin, hem şânın âlâ

Affeyle Sultan'ım, ağlatma beni

Gazabın kamedir, Rahmetin külldür,

Adlinle ağlattın, lütfunla güldür

Kapında yalvaran doksanlık kuldur

Affeyle Sultanım ağlatma beni.

Şerîk ü yok, Ehadsın Rabbim

Ġaniyy-i mutlaksın, Samedsin Rabbim

Bî-çâre kullaran, medetsin Rabbim

Lütfeyle Allah'ım, ağlatma beni.

Gazabın katredir, lütfun firâvân

Hem affi seversin, hem sâhib-i ihsan

Kul isyan ettikçe edersin ihsan

Rahmeyle Allah'ım, ağlatma beni

Halis Emek “ağlatma beni” redifli Türkçe münacatında genel olarak Allah'ın (c.c.) rahmetinin gazabına nazaran ne kadar büyük olduğunu vurgulamaktadır. İlk iki kıtada Alla'ın *Gafûr*, *Gaffâr*, *Rahîm* ve *Râhman* gibi rahmet sıfatlarını anarak O'nun affetmeyi çokça sevdiğine sığınıp lütfunu talep etmektedir. Sonraki kıtada “*Kapında yalvaran doksanlık kuldur*” diyerek Allah'ın (c.c.) kendisine adaletiyle değilde merhametiyle muamele etmesini

niyaz ederek acziyetini sunmaktadır. Dördüncü kıtada Allah'ın (c.c.) vahdaniyetine, ebedi oluşuna ve mutlak zenginliğin sahibi olduğuna vurgu yapmaktadır. Kendisinin, çaresiz ve aciz kullarının Allah'tan (c.c.) lütf istediklerini ifade etmektedir. Son kıtada ise kulların bunca isyanına rağmen Allah'ın (c.c.) onlara ihsanını esirgemediğini söyleyerek Rahmetini ihsan etmesini niyaz ederek münacatına son vermektedir.

4. 2.Tahmîs-i Münâcât-ı Hz. Ebubekir

İslam edebiyatına özgü bir nazım şekli olan tahmisin lügat anlamı *Edebiyat ve Tenkid Sözlüğü*'nde şöyle ifade edilmektedir: “*Başka birinin bir manzumesinin (çoklukla gazelinin) her beytine üçer mısra katarak bir muhammes meydana getirmektir. Böylece bir tahmisin her bendindeki üç mısra onu yapanın, iki mısra da ilk eserin sahibinindir.*”⁹⁹ *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü*nde tahmis genel anlamıyla şöyle ifade edilmektedir; “*Herhangi bir gazelin beyitlerinin önüne aynı ölçüde ve uyakta üçer mısra eklenerek yazılmış şiirlere verilen ad. Kafiye düzeni aaaaa bbbba cccca ... biçimindedir. Başarılı tahmisler, eklenen mısraların gazelin asıl beyitleriyle hem şeklen hem de anlam bakımından uyum içinde görünmesi ve kaynaşıp bütünlük arz etmesiyle diğerlerinden ayrılır.*”¹⁰⁰ Tahmisler toplamda beş mısra'ya tekabül etmesinden dolayı da *muhammes* türüne dâhil oluşturmaktadır. Lügat anlamından da anlaşılacağı üzere bir şairin ikişer mısralı beyitle yazmış olduğu bir gazele genellikle başka bir şair tarafından üçer mısra daha eklenmesidir.

Çalışmamızın giriş bölümünde sahabenin şiirle olan ilişkisini ifade ederken Hz. Ebubekir'den nakledile gelen münâcât kasidesinin metnini aktarmıştık. Halis Emek, Hz. Ebubekir'in münâcâtına yapmış olduğu tahmisi ve *Münâcât-ı Mevlîdi'n-Nebî* şiiri kendi kaleminden nesih hattı ile yazılmış olup toplam üç varaktan müteşekkildir. Talebesi Zeki Koçak'tan aldığımız bu nüshanın kopyasını sonuç kısmına ekledik.

Halis Emek'in tahmisini yapmış olduğu Hz. Ebubekir'in münâcâtı ikişer mısra ve on bir beyitten müteşekkildir, “ل” nazmı ile yazılmıştır ve son mısra mahlasını “خالص (*Halis*)” şeklinde kullanmıştır. Tahmiste usul olduğu üzere ilk önce üç mısra Halis Emek tarafından daha sonra ikişer mısra da Hz. Ebubekir'in münâcâtı eklenmek sureti ile on bir beyit tahmis edilmiştir. Hz. Ebubekir'in münâcâtının beyitleri her tahmisten sonra aşağıya girintilenerek aktarılmıştır.

⁹⁹ Mustafa Nihat Özön, “Tahmis”, *Edebiyat ve Tenkid Sözlüğü*, (İstanbul: İnkilâp Kitabevi, 1954), 253.

¹⁰⁰ Turan Karataş, “Tahmis”, *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, (İstanbul: Perşembe Kitapları, 2001), 400.

إن لي ذنبا كثيرا كنت في السكر عليل

قد توغلت في دنيا ليس للرجعى سبيل

قد غرقت عبدك في بحر جودك الجليل

* جُدْ بِلطْفِكَ يَا إِلَهِي مَنْ لَهُ زَادٌ قَلِيلٌ مُفْلِسٌ بِالصِّدْقِ يَأْتِي عِنْدَ بَابِكَ يَا جَلِيل

Yâ Rab! Günahım çoktur ve ben illetli bir sarhoşluk içerisindeyim

Dünya başımı döndürdü ve bir dönüş yolum da yoktur

Bu kulun Senin yüce lütuf denizine gark oldu

**Yâ İlâhî! Azığı azca olan kuluna lütfunla ihsan buyur*

Müflis olan bu kulun kapına geldi, ey Yüce Allah'ım!

قد سبقت رحمتك للغضب يا حكيم

اني غفار لمن تاب ملجئنا يا حلیم

قد ترجى عبدك للعفو منك يا كريم

* ذَنْبُهُ ذَنْبٌ عَظِيمٌ فَاغْفِرِ الذَّنْبَ الْعَظِيمَ إِنَّهُ شَخْصٌ غَرِيبٌ مُذْنِبٌ عَبْدٌ ذَلِيل

Ey Hakîm olan Allah'ım! Muhakkak senin rahmetin gazabını geçmiştir

Ey Halîm olan Allah'ım! Tevbe eden biz kulların sığınağı nerededir?

Ey Kerem sahibi Allah'ım! Kulun senden gelecek affı umuyor

**Kulunun günahı çok büyüktür. Sen bu büyük günahı affet Allah'ım!*

Ki bu kulun kimsesiz, günahkâr ve zelil bir kuldur

كنت ضيعة في دنيا عمري في لعب ولهو

ان علمت صالحات قد وضعتها في محو

ان تركت بعض ذنب قد تكثرت في تحو

* مِنْهُ عَصِيَانٌ وَ نِسْيَانٌ وَ سَهْوٌ بَعْدَ سَهْوٍ مِنْكَ إِحْسَانٌ وَ فَضْلٌ بَعْدَ إِعْطَاءِ الْجَزِيل

Ben bu dünyada ömrümü oyun ve eğlenceyle zayi etmişim

Salih ameller işleseydim dahi onu mahviyet denizine atardım

Eğer bir günahı terk etseydim çokça hayıflanırdım

**Unutmak ve isyan, hata üstüne hata ondan*

İhsan ve ata, çokça lütuf üstüne lütuf senden Allah'ım!

لم يزود للمعاذ كان خادماً الجسد

غره إبليس مكار كان اعصى للصمد

ثم ايقظت بلطفك ارتجى منك مدد

* قَالَ يَا رَبِّي ذُنُوبِي مِثْلُ رَمْلٍ لَا تُعَدُّ قَاعُفُو عَنِّي كُلَّ ذَنْبٍ وَاصْفَحِ الصَّفْحَ الْجَمِيلَ

Sana sığınmada ilerleyemeyip ten kafesinin hizmetçisi oldu

Kurnaz İblis onu aldattı, Samed olan Allah'a isyankâr oldu

Sonra lütfunla uyandım, senden medet istiyorum

**Dedi; Ya Rabbi! Günahım sayısız kum taneleri gibidir*

Bütün günahımı affet güzelce, bu kulunun hatasından geç

ان قصدت نحو بابك عوقني الكسل

قد غرقنا في بحر الغفلة طول الأمل

ان اتانى امرك في وقت إتمام الأجل

* كَيْفَ حَالِي يَا إِلَهِي لَيْسَ لِي خَيْرُ الْعَمَلِ سُوءُ أَعْمَالِي كَثِيرٌ زَادُ طَاعَتِي قَلِيلَ

Her ne zaman kapına doğru yönelsem tembellik beni engelliyor

Uzun emellerle gaflet denizinde boğuldum

Ecel tamam olduğunda emir bana yetişince

**Hayırlı hiçbir amelim yokken benim halim nice olur, ey Allah'ım!*

Kötü amelim çoktur itaatimin azığı ne de azdır

قيدي حب دنيا قد اضلت راحتي

ثم غرقت في هوى قد نسيت فاقتي

كل علة علتني ليس لها طاقتي

* عَافِنِي مِنْ كُلِّ دَاءٍ وَ اقْضِ عَنِّي حَاجَتِي إِنَّ لِي قَلْبًا سَقِيمًا أَثَتْ مَنْ يَشْفِي الْعَلِيلَ

Dünya sevgisi beni kendisine bağlayıp rahatım beni aldattı

Arzularımın denizine battım, ihtiyacım olanı unuttum

Bütün hastalıklara bulaştım, takatim kalmadı

**Beni bütün hastalıklardan kurtar ve ihtiyacımı gider*

Ben kalbi hasta bir kulum, sen ise hastaya şifa verensin

كلما دخلت ما خرجت سالماً

ما عرفت نفع نفسي كنت لها ظالماً

ابتغي منك يا لطيف واقول دائماً

* قُلْ لِنَارِي ابْرُدِي فِي حَقِّي كَمَا قُلْتَ قُلْ يَا تَارُ كُونِي أَثَتْ فِي حَقِّ الْخَلِيلِ

Dünyaya her ne zaman dalsam sağlam bir şekilde çıkamadım

Kendimin kıymetini bilemeyip, kendime zulmettim

Ey Lütuf Sahibi Allah'ım! Senden her zaman isteyip diyorum ki;

**Beni yakan bu ateşe “Serin ol!” diye emir buyur Allah'ım*

Dostun (İbrahim'in) ateşine “Ey ateş İbrahim'e serin ve selametli ol!” dediğin

gibi

قد ظلمت نفسي يا رب ما شرعت في القصور

ما تزودت لقبري ثم ليوم النشور

قد رجوت لطفك يا عالم ما في الصدور

* أَنْتَ شَافِي أَنْتَ كَافِي فِي مُهِمَّاتِ الْأُمُورِ أَنْتَ حَسْبِي أَنْتَ رَبِّي أَنْتَ لِي نِعَمَ الْوَكِيلِ

Yâ Rabbi! Nefsime zulmedip eksikliklerimi anlayamadım

Kabir hayatı ve diriliş günü için hiçbir hazırlık yapmadım

Ey gönüllerdekini bilen Allah'ım! Lütfunu istiyorum

**Sen şifa verensin, kulunun bütün önemli işlerinde ona yetecek olansın*

Sen bana yetensin, sen benim Rabbimsin, bana en güzel vekil sensin

قد جعلت كنز دنيا للكفور يا حكيم

كلما زاد جموحا زدت جودا يا حلیم

ما رددت سائلا من باب لطفك يا رحيم

* رَبِّ هَبْ لِي كَنْزَ فَضْلٍ اِنَّكَ وَهَّابٌ كَرِيمٌ اَعْطِنِي مَا فِي ضَمِيرِي دُنْيَى خَيْرَ الدَّلِيلِ

Ey Hakîm olan Allah'ım! Dünya hazinesini inkâr için kullandım

Ey Halîm olan Allah'ım! Her ne zaman isyanım artsa, senin de bana lütfun artar

Ey Rahîm olan Allah'ım! İhsan kapından isteyeniyi geri çevirmezsin

**Yâ Rabbi! Bana lütfunun hazinesinden ver ki, karşılıksız veren ve kerem sahibisin*

Sırrımdakini bana ihsan buyur ve bana hayırlı yolu göster

انفطرت السماء وانقطعت المطاف

نازل كل ملك حول مخلوق صواف

كل خلق في الشدائد مما عملت تخاف

* هَبْ لَنَا مُلْكًا كَبِيرًا تَجَنَّا مِمَّا تَخَافُ رَبَّنَا إِذْ أَنْتَ قَاضٍ وَ الْمُتَنَادِي جِبْرَائِيلُ

Gök yarılıp sema açıldı

Yaratılanın çevresine saf saf melekler indi

Yaratılanların hepsi bildirdiğin azaptan korkmakta

**Yâ Rabbi! Bizi korktuğumuz şeyden kurtarıp bize büyük bir mülk ver*

Rabbimiz! Çünkü o gün hüküm verici sensin, çağırıcın da Cebraildir

تب إلى التواب خالص واجعل القلب صروح

واستعن بلطف ربك فاجعل النفس سدوح

شف إلى قول الاكابر لالا له كيف ينوح

* أَئِنَّ مُوسَىٰ أَيْنَ عِيسَىٰ أَيْنَ يَحْيَىٰ أَيْنَ نُوحٌ أَتَتْ يَاصِدِّيقُ (أكبر) ثَبُّ إِلَى الْمُؤَلَّى الْجَلِيلِ

Tevbeleri çokça kabul edene samimi bir şekilde tevbe et ve kalbini saray kıl

Rabbinin lütfuna sığınıp nefsinı terk et

Büyüklerin sözlerine bakıp nasıl feryad ettiklerine bak

**Musa, İsa, Yahya ve Nuh neredede*

Sen ey Sıddık-ı âsî (Ekber) gel şimdi Celîl olan Mevlâ 'ya tevbe et

Halis Emek Hz. Ebubekir'in münacatına yapmış olduğu bu tahmiste her beyit özelinde konuyu sebep sonuç ilişkisi içerisinde değerlendirerek bağlamından koparmadan ifade etmiştir. Her beyitin başında yazmış olduğu üçer mısralık tahmisler takip eden beyitin ilk mısrasının nazım harfi ile aynı nazımda yazılmıştır. İfade edilen bu ayrıntı Halis Emek'in arap dili ve belâğatındaki yetkinliğinin yanında arap şiirinde de mahir olduğunu göstermektedir.

Tahmisi münacat açısından ele aldığımızda görüyoruz ki; Halis Emek Hz. Ebubekirin münacatını vesile ederek kendi günahının çokluğunu, dünyanın kendisini nasıl şaşırttığını ve bir çıkış yolu bulmakta zorlandığını ama bütün bu olumsuzluklara rağmen Allah'ın (c.c.) *lütuf denizinin* her şeyi kuşattığını ifade ederek münacatını aynı nazımla Hz. Ebubekirin “جُدْ” *“Yâ İlâhî! Azığı azca olan kuluna lütfunla ihsan buyur”* mısrası ile başlayan beyitine bağlamaktadır.

Halis Emek Hz. Ebubekirin “إِنَّهُ شَخْصٌ غَرِيبٌ مُذْنِبٌ عَبْدٌ ذَلِيلٌ” mısralarıyla kensini günahkâr, zelil ve kimsesiz olarak nitelemesine mukabil Halis Emek Allah'ın (c.c.) *Hakîm, Halîm, Kerîm* sıfatlarını vurgulayarak O'nun rahmetinin gazabını geçtiğini ifade etmekte ve Allahtan kendisini affetmesini umarak tahmisini Hz. Ebubekirin beyitine bağlamaktadır.

4.3. Halis Emek'in Mûnâcât-ı Mevlîd-i Nebîsi

Halis Emek'in hayatını, ilmi kişiliğini ve tasavvufî anlayışını aktardıktan sonra, çalışmamızın temel amaçlarından birisi olan onun yazmış olduğu mûnâcâta geçebiliriz. Burada kullanmaya çalışacağımız yöntem, yazmış olduğu mûnâcât hakkında genel bir bilgilendirme verip asıl metni aktarıp daha sonra da transkrip etmek olacaktır.

Aşağıda sunulan beyitlerin Halis Emek'in kendi hattıyla kaleme aldığı, içinde Hz. Ebubekir'in (r.a.) mûnâcât kasidesine yazmış olduğu tahmininin de bulunduğu ve toplam üç varaktan oluştuğunu detaylı bir şekilde yukarıda ifade etmiştik.

Bu mûnâcât toplamda otuz iki beyitten meydana gelmiştir. İçerisinde ayet ve hadislerden iktibas ve telmihler bulunmaktadır. Halis Emek'in mûnâcâtının genel muhtevâsından bahsedecek olursak, o mûnâcâtına tevhid faslı kabilinden Cenabı Hakk'ın zatını, kemal ve cemal gibi sıfatlarını vesile ederek başlamaktadır. Daha sonra na't faslı olarak anlaşılabilir bir üslubla Hz. Peygamber'i ve O'nun değerini ve Risâletinin yüceliğini vesile ederek mûnâcâtına devam etmektedir. Akabinde diğer peygamberleri, evliyalari, hususen dört büyük halifeyi, Hz. Peygamberin torunları Hasan ve Hüseyin'i (r.a.), Ehli Beyti, sahabeleri ve tabiini meşhur sıfatları ile birlikte anarak onları mûnâcâtına vesile etmektedir. Son beyitlerde ise mûnâcâtı Mi'râç Gecesi yazmış olacak ki o gece için ifade edilen ayet ve hadisler hürmeti için mûnâcât etmektedir.

Tevhid (hamdele) ve na't (salvele) ifade eden beyitlerden sonra çoğul ibarelerle günahını itiraf edip bizlerin, anne ve babalarımızın, arkadaşlarımızın ve sevdiklerimizin affı ve cehennem azabından kurtulmak için Allah'ın (c.c.) huzuruna geldiğimizi, amellerimize değil yalnızca Allah'a (c.c.) güvendiğimizi ve sadece O'na muhtaç olduğumuzu ifade etmektedir. Mûnâcâtın devamında, sıkıntısız bir yaşam fırsatı, hevâ ve hevesimizi karıştırmadığımız sahil bir din, sadece Allah'ın (c.c.) rızasının talep edildiği ihlaslı amelleri istemektedir. Cenneti, nimeti ve cennette Cemâl'i hicapsız bir şekilde seyretmeyi hem kendisi hem de bütün ehli iman için Allah'tan (c.c.) talep etmektedir.

Devam eden mısra da “*Dîniñ edü'nî istecib ilâhî, Duâ' ittik kabûl it yâ ilâhî*” ifadesi ile el-Ğâfir Suresi 60. ayetini iktibas ederek İslam dininin temelini ve yapı taşının “*İsteyin icabet edeyim!*”¹⁰¹ müjdesi olduğunu ifade etmektedir.

Bir sonraki beyitte ikinci mısranın başında soy ismini ‘Emek’ derç ederek Allah'ın (c.c.) Kerim olduğunu bu yüzden kendisini rahmet kapısından kovmamasını niyaz edip şu

¹⁰¹ el-Ğâfir 40/60

beyti dizelere dökmektedir; “*Kerem şānısıñ eyā Ḥallāḳ-ı m ‘abūd, Emek kuluñ ḳapūndan ītme maṭrūd*”.

Veciz bir ifade ile Cenabı Hakk’ın ilminin sonunun olmadığı ve bu vesile ile ilminin adedince salat ve selamın O’nun Rasulüne, ashabına, ümmetine ve diğer peygamberlerin hepsine olduğunu vurgulamaktadır.

Münâcâtının sonlarına geldiğini ifade etmek için yirmi beşinci beyitte şu ifadeleri kullanarak “*Münâcât irdi bunda ḥātime bīl, Īmān-ı ehliñ ruhuna fâtiḥa ḳīl*” hem ‘münâcât’ kavramını kullanmakta hem de bu münâcâtı okuyanlardan *Fâtiḥa* talep etmektedir.

Münâcâtın son bölümünde, bir insanın Rabbini tanımaması onun cehenneme girmesini gerektireceğinden, dinini sevip o uğurda yaşayan bir insanın ise ateş azabında ebedi kalıcı olmayacağından, namazı terk etmenin insanı küfre götürebileceğinden, zekatı vermemenin nifaka sürükleyeceğinden, kasten haccı terk edenlerin Müslüman olamayacağından, haram, zina, kumar, yalan, iftira gibi büyük günahların insanı ateşe sürükleyeceğinden ve dünyada da ahirette de insanın yüzünü kara edeceğinden, bütün bu fiilleri yapanların bahtiyar olamayacağından bahsederek insanları tevbeye çağırmaktadır. Münâcâtın sonunda ise rahmet ve merhamet lütfunun ancak ve ancak Hak’tan olacağını ifade etmektedir.

مناجاة مولد النبي

Mevlid-i Nebî Münâcâtı

إلهي ذات پاکک حرمتیچون

جمالک هم صفاتک حرمتیچون

Īlāhī zāt-ı pākiñ hürmetiçün

Cemāliñ hem sıfātıñ hürmetiçün

“Ya Rabbi, senin o pak zatının, cemal ve sıfatlarının hürmeti için”

قدیم اولان کلامک حرمتیچون

کورولجک جمالک حرمتیچون

Kadīm olan kelāmıñ hürmetiçün

Görülecek cemāliñ hürmetiçün

“Kadīm olan kelam sıfatının ve cennette görülecek cemalinin hürmeti için”

دو کونین شاهي احمد حرمتیچون

رسالت ختم أمجد حرمتیچون

Dū kevneyn şāh-ı Ahmed hürmetiçün

Risālet-i hatm-i emced hütmetiçün

“İki cihanın seyyidi, son peygamber Hz. Muhammed’in (s.a.s.) hürmeti için”

کلن خلقه نبیلر حرمتیچون

کچن ناز ولیلر حرمتیچون

Gelen halka nebiler hütmeiçün

Geçen nāz-ı veliler hürmetiçün

“Mahlukata gönderilen peygamberler ve velilerin dua ve niyazlarının hürmeti için”

خصوصا یار غار احمد ایچون

دخي فارق خلیل أمجد ایچون

Hüsusen yār-ı ġār-ı Ahmed içün

Daḥī Fāruḡ ḫalīl-i emced içün

“Özellikle Hz. Peygamberin (s.a.s.) mağaradaki dostu Hz. Ebubekir’in (r.a.) ve o müstesna dost Hz. Ömer’in (r.a.) hürmeti için ”

حیا معدني عثمان حرمتیچون

علي کرار ذیشان حرمتیچون

Hayā m ‘adeni ‘Usmān hurmetiçün

‘Aliyyi kerrār zī-şān hürmetiçün

“Hayâ duygusunun kaynağı Hz. Osman (r.a.) ve şeref sahibi Hz. Ali (r.a.) hürmeti için”

حسن حسین جوانین حرمتیچون

وأهل بیت وعمین حرمتیچون

Hasen Hüseyn civāneyn hürmetiçün

Ve ehl-i beyt ve ‘amīn hürmetiçün

“Hz. Peygamberin iki yiğit torunu Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin’in ve Ehli Beytin hürmeti için”

دیگر اصحاب و آل حرمتیچون

شب معراج مقالی حرمتیچون

Dīger eṣhāb ve āl hürmetiçün

Şeb m‘irāc mekālī hurmetiçün

“Diğer bütün sahabelerin ve M‘irac Gecesi hakkında varid olan mukaddes kelamın hürmeti için ”

کنهکارز همان درگاهه کلنک

عمل یوک یلنکز بر سنی بیلنک

Günahkârız hemān dergâha geldik

‘Amel yok yalnız bir seni bildik

“Günahkarız hemen deghâh-ı ulûhiyetine geldik. Amelimiz yok biz sadece seni bildik”

کناهی اعترافم سکا آنجق

صمد سک احتیاجم سکا آنجق

Günahı ‘itirāfım saña āncaḳ

Şamedsiñ ihtiyācım saña āncaḳ

“Günahlarımı sadece sana itiraf ediyorum. Samed olan sensin ihtiyaçlarımı sadece sana arz ediyorum”

عفوایت جرم خطأمی یا الہی

که سنسک پادشاهلر پادشاهی

‘Afv it cürm-ü ḫatāmı yā ilāhī

Ki sensiñ pādişāhlar pādişāhı

“Ya Rabbi! Günahımı ve hatamı affet. Sen padişahlar padişahısın”

انامزی بابامزی دخي سن

عفوایدوب صوچلرک یارلیغاغیل سن

Anamızı babamızı daḥī sen

‘Afv īdūb şūçlarıñ yārlıgāğīl sen

“Anne ve babalarımızı da bizimle beraber sen affedip suçlarını bağışla”

خواجهامزک دخي عفوايت کنهاک

زیاده ایله کیل عزورفاهک

Hācemiziñ daḥī ‘afvīt gūnāhiñ

Ziyāde īyle gīl ‘uzūr-u fāhiñ

“Hocalarımızın günahlarını ve varsa söyledikleri hatalı ifadeleri de affet”

رفیق شریک احبابمزنسن

قموسک قبردن ازادایله کیلسن

Refīk şerīk aḥbābımızı sen

Ḳamūsuñ ḳabrinden āzādeyle gelsen

“Dostlarımızı ve sevdiklerimizin hepsini kabir azabından kurtar”

بلا سز عیش هو ی سزدین ویره سین

عملمز سکا مخلص ایده سک

Belāsız ‘īş hevāsız dīn vīresin

‘Amelimiz saña muḥliş īdesiñ

“Bizlere sıkıntısız bir geçim ve heva ve hevesimizin karışmadığı din verip, sadece senin rızanı kazandıracak ameller veresin”

قویاسک جنة بزى حسابسز

جمالک کوستره سک هم حجابسر

Qoyasıñ cennete bizī hesābsız

Cemāliñ gösteresin hem hicābsız

“Bizleri yargılamadan cennetine al ve bizlere cemalini apaçık göster”

قمو اهل ایمانه ايله رحمت

حسابسر ويرجنت ايچونده نعمت

Qamū ehl-i imāna eyle rahmet

Hesābsız ver cennet içünde n ‘imet

“Sana inanan bütün müminlere merhamet et ve hesapsızca cennetine alıp nimetinle donat”

ديک ادعوني إستجب إلهي

دعا ايتدک قبول إيت يا إلهي

Dīniñ ed ‘ūnī istecib ilāhī

Du ‘ā ittik kabūl it yā ilāhī

“Senin dinin ‘isteyin icabet edeyim’¹⁰² fermanıdır. Dua ettik kabul et Ya Rabbi!”

کرم شانسلک ایا خلاق معبود

امک قولک قیوندن ایتمه مطرود

Kerem şānısıñ eyā Hallāk-ı m ‘abūd

Emek kuluñ kapūndan itme maṭrūd

“Her şeyin yaratıcısı, yegâne ibadet edilen Rabbim! Kerim olan Sensin. Bu yüzden Emek ‘Halis’ kulunu kapından kovma”

دوام ایتدکجه دنیا ما فیها سبی

¹⁰² el-Ğâfir 40/60

خدانك علميكه يوق إيتهاسي

Devām ettikçe dünyā mā fihāsı

Hudāniñ ‘ilmiñe yok intihāsı

“Dünya (alem) ve içindekiler varlığını sürdürdükçe, Allah’ın (c.c.) ilminin sonu yoktur”

عددنجه صلوتيله سلامي

رسولك روحنه اولسون دوامي

‘Adedince şalātile selamı

Rasūlūñ ruhuna olsun devamı

“Hz. Peygamberin ruhuna Cenabı Hakkın ilmi adedince daima salat ve selam olsun”

دخي أصحاب آلنه دواما

قمو امتنه اولسون تماما

Daḥī eşḥābı âline devamen

Ḳamū ümmetine olsun temāmen

“Sahabeleri ve bütün ümmete de sürekli salat ve selam olsun”

جميع انبيائك روحنه هم

أصحاب وتابعين جمعنه هر دم

Cemî- ‘ienbiyanıñ rûḥuna hem

Eşḥâb ve tâbi ‘în cem ‘ine her dem

“Bütün peygamberlerin ruhuna sahabelerine ve tabiinin hepsine de sürekli salat ve selam olsun”

مناجات ايردي بوزده خاتمه بيل

ایمان اهلك روحنه فاتحه قيل

Münâcât irdi bunda ḥātime bîl

Īmān-ı ehliñ ruhuna fâtiha kıl

“Münâcâtımın burada hitama erdiğini bil ve müminlere Fatiha kıl (oku)”

بر آدم اللهك طاینمز اولسه

نار جهنمدن قورتولمش اولماز

Bir âdem Allahıñ tanıamaz olsa

Nâr-ı cehennemden kurtulmuş olmaz

“Bir insan Rabbini tanımasa, cehennem ateşinden kurtulamaz”

سوسده دینی یوليله کیتسه

آتش غضبنده أبدی قالماز

Sevse de dīnini yoleyle gitse

Āteş gaḍabında ebedī kâlmāz

“Ama dinini sevip o uğurda yaşasa, cehennem ateşinde ebedi kalmaz”

نماز ترک ایتمک کفره کیدن یول

زکاة ورممک نفاقده بریول

Nemāzı terk itmek küfre giden yol

Zekâtı vermemek nifākda bir yol

“Namazı terk etmek kişiyi küfre götürür. Zekâtı vermemek de nifk’a yol açar”

پیغمبر امر ایتمش یهودی اول ئول

حجی ترک ایدنلر مسلمان اولماز

Perğamber emr itmiş yahūdī ol öl

Haccı terk idenler müslümān olmāz

“Kasten haccı terk edenler de Müslüman olmaz”

حرام زنا قوماریلان افترا

بونلر انسانلری تزصوقار ناره

Harām zina kumār yalan iftira

Bunlar insanları tez şokār nāre

“Haram, zina, kumar, yalan, iftira gibi büyük günahlar insanın cehenneme tez girmesine sebep olur”

دنیا و آخری ده یوز ایدر قره

بوافعال صاحبی بختیار اولماز

Dünyā ve uhrāda yüzü īder kara

Bu ef‘āl şāhibi bahtiyār olmāz

“Dünyada ve ahirette yünün kara eder. Bu fiilleri yapanlar mutluluğa eremez”

توبه ایله خالص دون یا راده نه

صیغاک اخلاصیله یلوار رحمانه

Tevbe ile hālīş dön yārādana

Şıgıñ ihlāş ile yalvar Raḥmāna

“Samimi bir şekilde tevbe edip yaratana dön. İhlasla Rahmanın rahmetine sığınıp yalvar”

سکا لطف ایلیه آته جنانه

حقدن لطف اولمازسه کیمسهدن اولماز

Saṇa luṭf eyleye āte cināna

Haḳdan luṭf olmazsa kimseden olmaz

“Ve böylece Allah (c.c.) sana cennetleri lütfetsin ki O’ndan başka kimse lütfedemez”

SONUÇ

Münâcâtın kavramsal boyutu kulun yaratıcıya olan yakarışı ve niyazı olarak değerlendirilmiştir. Bununla birlikte münâcât, hususen mutasavvıfların Allah'ın (cc) yarattıklarına karşı olan rahmetinin ve merhametinin şuuruna varmalarının neticesinde ortaya çıkan bir yakarış üslubudur. Tasavvufta temel hedef nefis terbiyesi ve neticesinde Allah'ın (cc) rıza ve hoşnutluğunu elde etmektir. O'nun rahmetine ve merhametine mazhar olması hasebiyle mutasavvıflar genellikle ruh hallerini ve iç dünyalarını sürekli yaratıcıya yakarma ve niyaz etme eylemiyle şekillendirmişlerdir.

Son devrin âlim ve sûfî şahsiyetlerinden birisi olan Halis Emek'in gerek kendi kaleme aldığı Türkçe manzum münâcâtı ile gerekse Hz. Ebubekirin (r.a.) münâcâtına yazdığı tahmîs ve mevlîd-i nebî münâcâtı tasavvuf edebiyatında münâcât geleneğini devam ettirmesi açısından büyük bir öneme sahiptir.

Halis Emek, kaleme aldığı manzum münâcâtta acziyetini, yaşlılığını ve çaresizliğini vurgulayıp iç dünyasını ve ruh halini Allah'a (cc) ifade etmektedir. Yüce yaratıcının rahmetinin büyüklüğünü ve rahmetinin gazabını geçtiğini vurgulamakta ve O'nu zikredip yücelterek Allah'tan af, merhamet ve bağışanma talep etmektedir. Bu durum bizlere münâcât geleneğinin İslam'ın teşekkül sürecinden günümüze kadar sufilerce aynı usul ve üslup üzere devam ede geldiğini göstermektedir.

Hz. Ebubekir'in (r.a.) münâcâtına yaptığı tahmisle Arapçaya ve edebiyata olan vukufiyeti ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte münâcâtın akışından da anlaşıldığı üzere Hz. Ebubekirin (r.a.) dizelerini vesile edinerek kendi tazarru ve niyazını Hakk'a kabul ettirmeye çalışmaktadır.

Halis Emek *Münâcâtı Mevlîd-i Nebî* diye isimlendirip kaleme aldığı beyitlerinde münâcât yazım geleneğini kendi usulü içerisinde devam ettirerek tevhidle başlayıp Cenâb-ı Hakk'ın zatını, kemal ve cemal gibi sıfatlarını vesile etmektedir. Daha sonra n'at ifade eden beyitlerle Hz. Peygamberi ve onun değerini ve risâletinin yüceliğini vesile ederek münâcâtına devam etmektedir. Akabinde diğer peygamberleri, evliyalrı, hususen dört büyük halifeyi, Hz. Peygamberin torunları Hasan ve Hüseyin'i (r.a.), Ehl-i Beyt'i, sahabeleri ve tabiini meşhur sıfatları ile birlikte anarak onları münâcâtına vesile etmektedir. Son beyitlerde ise münâcâtı M'irâç gecesi yazmış olacak ki o gece için ifade edilen ayet ve hadisler hürmeti için af dileyerek münâcât etmektedir.

İslam kültür ve geleneği çoğunlukla Halis Emek gibi tasavvufla ilmi mezc etmiş şahıslar ve onların eserlerinden mürekkeptir. Yapmış oldukları ilmi hizmetlerin yanı sıra Yüce Allah ile olan seyirlerinde yaşadıkları olgunluk ve kemali gerek ilmi hizmetlerine gerekse

halkla olan münasebetlerine yansıtmışlardır. Bu durum bizlere sadece edebi metinler sunmakla kalmayıp kul ve Rab ilişkisinde ortaya çıkan tecrübeden de istifade etmemizi sağlamaktadır. Yaratıcı hakkındaki bilginin sonsuzluğu kulların O’nu bilme ve bulma çabaları açısından insanlığa sonsuz bir kaynak sunmaktadır. Sufilerin seyirleri bu bağlamda ele alındığında bizlere düşen en büyük iş bu şahsiyetleri ve eserlerini gün yüzüne çıkarıp onlardan yararlanmak, dünyaya bakış açılarını, fikir yürütme usullerini, tasavvufi anlayış ve yaşayışlarını öğrenmektir.

Halis Emek ve onun gibi son devirde yaşamış âlim-sufi şahsiyetleri ve eserlerini günyüzüne çıkarıp literatüre dâhil etmek bizler için büyük bir kazanım olacaktır. Özellikle kadim geleneğimizle asrın gereksinimlerini meczederek ortaya ürün koyabilen Halis Emek gibi âlimlerin varlığından haberdar olmak son derece önemlidir. Onların tasavvufa olan bakış açılarının ilimle yoğurularak çok daha verimli hale geldiğini görmek tasavvufun en doğru şekilde anlaşılmasına yardımcı olacaktır. Bu şahsiyetler, kadim gelenek ve kültürün eskide kalmadığını, o geleneğin usullerine dayanarak bizlerin yeniden üretken hale gelebileceğimizin, İlim ve kültür dünyamızı İslam’ın öğretileri doğrultusunda yeniden şekillendirebileceğimizin göstergeleridir.

منه عصيان ونسيان وسهول بعد سهو منك احسان وفضل بعد اعطاء الجزيل	بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
لم يزود للعاد كان خادما الجسد غرة ابليس مكارها كان عصى للصد ثم ايقظت باطفك ارتجى منك مدد	ان في نياك كبر اكن في السرك عليل قد توغلت في دنيا ليس للرجى سبيل قد غرقت عبدك في بحر جودك الجزيل
قال يارب ذنوبي مثل مهل لا بعد فاعف عني كل ذنب واصف الصغى الجليل	جد بلطفك يا الهى من له زاد قليل مفلس بالصدق ياتى عند بابك يا جليل
ان قصبت نحو بابك عوقى الكسل قد غرقت في بحر الغفلة طول الامس ان اتانى امرك في وقت اتمام الاجل	قد سبقت رحمتك للغضب يا حكيم ان غفار لمن تاب ملجئا يا حليم قد ترجى عبدك للعفو منك يا كريم
كيف حالى يا الهى ليس لي خير العمل سوء اعمالى كثير زاد طاعا قليل	ذنبه ذنب عظيم فاغفر الذنب العظيم انه شخص غريب مذب عبد ذليل
قيد في حب دنيا قد اضلت راحتى ثم غرقت في هوى قد نسيت فاقى كل علة علتنى ليس لها طاقسى	كنت ضيعت في دنيا عمرى في لعب ولهو ان عملت صاحبات قد وضعتها في محو ان تركت بعض ذنب قد تكثرت في هوى
عافنى من كل داء واقض عني حاجتى ان لي قلبا سقيما انت مزيشني العليل	

Fotoğraf 1: Halis Emek'in Hz. Ebubekir'in 'Cūd bi lutfik Yâ İlâhî' kasidesi üzerine yazdığı tahmîs'in kendi kaleminden nüshası.

كل خلق في الشدائد مما علمت تخاف هب لنا ملكا كبيرا نجنا مما نخاف ربنا اذ انت قاضى والمناجى جبرائيل	كلما دخلت ما خرجت سالما ما عرفت نفع نفسي كنت لها ظالما أتبعني منك يا لطيف واقول دائما
تب الى التواب خالص واجعل القلب صروح واستعن بلطف ربك فاجعل النفس صروح يشق الى قول الاكابر لاله كيف ينوح	قل لئن ارى ابردى يارب في حق كما قلت ناز كوني بردا انت في حق الخليل قد ظلمت نفسي يارب ما شرعت في القصور
اين موسى اين عيسى اين يحيى اين نوح انت يا صديق عاصي تب الى المولى الجليل	ما تزودت لقبرى ثم ليوم النشور قد رجوت لطفك يا عالم ما في الصدور انت شافى انت كافى في مجامع الامور
مناجات مولد النبى ﷺ	انت ربى انت حسبي انت لي نعم الوكيل
الهي اذات ياك حرمتي چون قايما ولان كلامك حرمتي چون دوكونين شاهي احمد حرمتي چون كز خلقه نبيل حرمتي چون خصوصا يا رعا احمد حرمتي چون حيما معدني عثمان حرمتي چون حسب حسبي جنان حرمتي چون	قد جعلت كثر دنيا للكفور يا حكيم كلما زاد جموحا زدت جودا يا حليم ما رددت سائلا من باب لطفك يا رحيم رب هب لي كثر فضل انت وهاب كريم اعطني ما في ضميري دلي خيرا دلي انفطرت السماء وانقطعت المطاف نازل كل ملك حول مخلوق صواف

Fotoğraf 2: Mûnâcât-ı Mevlidî'n-Nebî manzum eserinin ilk sayfası.

Fotoğraf 3: Mûnâcât-ı Mevlidî'n-Nebî manzumesinin hâtime ve ketebe kısmı.

KAYNAKÇA

- Abboud, Maroun. “*Edebu’l-Arab*”. Kahire: Müessesetü Hindâvî li’t-T‘alîm ve’s-sekâfe, 2012.
- Âşikkutlu, Emin. “Mehmet Rüştü Âşikkutlu”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Ali b. Hüseyin, Zeynelâbidîn. “*Dîvân-ı İmâmu’s-Seccâd*”. thk. Mâcid b. Ahmed el-‘Atiyye. Beyrut: Müessesetü’l-E‘alemi li’l-Matbu‘ât, 2002.
- Attâr, Ebû Hâmid Feridüddîn. *Pendnâme*. Tahran: Metkebetü Meclisi’siŞûrâ el-İslâmiyye, Yazma Eserler Koleksiyonu Farsça Şiirler, 4561, 3^a-3^b.
- Attâr, Feridüddin *Pendnâme*. çev. M. Ali Özkan, İstanbul: Semerkand Yayınları, 2012.
- Attâr, Feridüddin. “*Tezkiretü’l-Evliyâ*”. thk. Muhammed Edîb el-Câdir. Şam: Dâru’l-Mektebetî, 2016.
- Bağdâdî, Mevlânâ Hâlid Nakşibendî. *Dîvân-ı Mevlânâ Hâlid*. İstanbul: Haşimi Yayınevi, 2014.
- Başar, Ahmed. “Babadereli Seyyid Ahmed Efendi Hazretleri”. *Gülzâr-ı Hâcegân Dergisi* 1/19 (Temmuz 2009), 40-41.
- Bedevî, Abdurrahmân. “*Şehîdetü’l-Işk-ı İlâhî Râbi‘atü’l-Adeviyye*”. Kahire: Mektebetü’n-Nahdatü’l-Mısriyye, 1962.
- Bursevî, İsmail Hakkı. “*Rûhu’l-Beyân*”. İstanbul: Matba‘ayı Dersââder, h. 1330.
- Câmî, Nureddîn Abdurrahmân b. Ahmed. *Dîvân-ı Câmî*. thk. A‘lâhân Efsahzâd. Tahran: Zîr Nazar Yayınları, 1958.
- Çift, Salih. “Yahyâ b. Mu‘âz”. “*Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Çalışkan, Âdem. “Bir Tür Olarak Münâcât ve İbrahim işnâsî Efendi’nin ‘Münâcât’ının Tahlili”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9/43, 2016.
- Emre, Yunus. *Yunus Emre Dîvânı*. thk. Selim Yağmur. İstanbul: Dergah Yayınları, 2012.
- Ensârî, Hâce Abdullah. *Münâcât*. Mumbai: Matbaa-i Safderî, 1884.
- Ensârî, Hâce Abdullah. “*Münâcât-nâme*”. Tahran: Müssese-i Ferhenfî ve İttıla‘-ı Resânî Tebyân, 2001.
- Ersöz, Ahmet. *Alvarlı Efe Hazretleri: Hâce Muhammed Lutfî Efendi*. İzmir: Nil Yayınları, 1993.
- Göktaş Mehmet – Kalkandelen, Hilal – Keleş Reyhan. *Türk-İslam Edebiyatı*. Erzurum: Zafer Medya, 2014.
- Gölpınarlı, Abdalbaki. *Yunus Emre ve Tasavvuf*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1961.
- Gül, Halime. (2008) *İbrahim bin Edhem ve Tasavvuf Tarihindeki Yeri*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi). Yükseköğretim Tez Merkezi’nden edinilmiştir. (Tez No: 219139)
- Haffâcî, Muhammed Abdulmun‘îm. “*el-Edeb fi’t-Turâsi’s-Sûfî*”. Kahire: Mektebetü Karîb.
- Hassân, Abdülhakim. “*et-Tasavvuf fi’s-Ş‘iri’l-Arabî*”. Kahire: Mektebetü’l-Anglo El-

- Mısriyye, 1954.
- Has Hacib, Yusuf. “*Kutadgu Bilig*”. çev. Muzaffer Tunçel. Ankara: Gençlik Spor Yayınları, 2019.
- Hemedânî, Abdullah ibn. Muhammed ‘Aynu’l-Kudât. *Zübdetü’l-Hakâik* =: *Hakikatlerin özü ; Şekva’l-Garîb = Garibin şikâyeti: (eleştirmeli metin - çeviri)*. çev. Ahmet Kâmil Cihan. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2016.
- Hücvirî, Ali b. Osman el-Cüllâbî. “*Hakikat bilgisi = Keşfu’l-mahcûb*”. çev. Süleyman Uludağ. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2014.
- Hüdâyî, Azîz Mahmud. *Azîz Mahmud Hüdâyî Dîvânı*. ed. Adem Erkul. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2016.
- İsfahânî, Ebû Nu‘aym. “*Hilyetü’l-Evliyâ ve Tabakâtü’l-Asfiyâ*”. Kahire: Dâru’l-Fıkr, 1996.
- İbn Fûrak. “*El- İbâne an turuki’l- kâsidîn: tasavvuf ıstılahları (eleştirmeli metin- çeviri)*”. ed. Abdülgaflar Aslan. çev. Ahmet Yıldırım. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2014.
- İbn. Fârız. “*Dîvân-ı İbn. Fârız*”. Beyrut: Dâru’l-Kütübü’l-İlmiyye, 1989.
- İbnu’l-Cevzî, Ebu’l-Ferec. “*el-Müdhiş*”. Beyrut: Dâru’l-Kütübü’l-İlmiyye, 2005.
- İskenderî, Ebû’l-Fazl Tacü’d-Dîn İbn. Atâullah. *Tâcu’l-Arûs el-Hâvî li-Tezhîbi’n-Nüfûs*. thk. Ahmed Ferîd el-Mezîdî. Beyrut: Dâru’l-Kütübü’l-İlmiyye, 2005.
- Karataş, Turan. “*Tahmis*”. *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Perşembe Kitapları, 2001.
- Mevlânâ Hâlid Bağdâdî. *Dîvân-ı Mevlânâ Hâlid*. çev. Abulcebbar Kavak. İstanbul: Semerkand Yayınları, 2013.
- Kelâbâzî, Ebubekir. “*Et-Te ‘arruf li mezhebi Ehli’t-Tasavvuf*”. Kahire: Mektebetü’s-Sekafeti’d-Dîniyye Yayınları, 2009.
- Klavuz, Ahmet Saim. “*Zeynelâbidîn*”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Koçak, Zeki. “*Erzurum Ulemasından Muhammed Halis Emek (Hatıralar ve Dersler)*”. Erzurum: Uzakülke Yayınları, 2015.
- Koçak, Zeki. “*Erzurum’un Yüzleri; Müftü Muhammed Halis Emek*”. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınlar, 2016.
- Koçin, Abdülhakim. *Türk Edebiyatında Münâcât*. Ankara: TDV Yayınları, 2011.
- Köprülü, M. Fuad. *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2013.
- Kuddûsî, Ahmed. *Kuddûsî Dîvânı*. thk. Ahmet Doğan. Ankara: Akçağ Yayınları, 2013.
- Kummî, Ebû c‘afer Muhammed. “*Kâmilü’z-Ziyârât*”. Kum: Neşru’l-Fekâha, 1996.
- Kuşeyrî, Ebû’l-Kâsım Abdülkerîm. “*Risâletü’l-Kuşeyrî*”. Beyrut: Dâru’l-Kütübü’l-İlmiyye, 2001.
- Küçük, Sebahattin. “*Bâkî Dîvânı*”. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2011.
- Küçük, Hülya- Ceyhan Semih. “*Râbi‘atu’l-Adeviyye*”, “*Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*”. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Kıyıcı, Selahattin. “*Alvarlı Muhammed Lütü Efendi*”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm*

- Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.
- Macit, Muhsin. “Münâcât”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Ankara: TDV Yayınları, 2006.
- Mansûr, Hallâc. “*Kitâb-u Ahbârî'l-Hallâc*”. thk. Lois Massignon- Paul Kraus. Şam: Dâru't-Tekvîn, 2006.
- Mısrî, Niyazi. *Dîvân-ı İlâhiyât*. thk. Mustafa Tatçı. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2014.
- Nâcî, Muallim. *Lügât-ı Nâcî*. İstanbul: Asr Matbaası, h.1322.
- Naskali, Esko. “Sâsânîler”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Ankara: TDV Yayınları, 2009.
- Nursî, Said. “*Sözler*”. İstanbul: Sözler Neşriyat, 2004.
- Okumuş, Ömer. “Abdurrahmân Câmî”. “*Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*”. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Ögke, Ahmet. “*Tasavvuf: el kitabı*”. ed. Kadir Özköse. Ankara: Grafiker Yayınları, 2015.
- Özön, Mustafa Nihat. “Tahmis”. *Edebiyat ve Tenkid Sözlüğü*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 1954.
- Öztürk, Mürsel “Rûdekî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Ankara:TDV Yayınları, 2008.
- Rûmî, Eşrefoğlu. *Eşrefoğlu Rûmî Dîvânı*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2014.
- Rumî, Mevlânâ Celaleddîn. *Mecâlis-i Seb 'a*. çev. Abdülbâki Gölpınarlı. Konya: Yeni Kitap Basımevi, 1965.
- Rumî, Mevlânâ Celaleddîn. *Mecâlis-i Seb 'a*. thk. Tevfîk Sübhânî. Tahran: Müessesesi-i Keyhân ,1953.
- Sâlimî, Abdülhay. *Eş 'ârü Ebî Bekri 'ş-Şiddîk*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Nâfiz Paşa, nr. 443.
- Sâmî, Şemseddin. “Münâcât”. *Kâmus-u Türkî*. nşr. Ahmed Cevdet. İstanbul: Dersaadet, 1899. Tahlili”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 9/43. 2016.
- Sâmî, Şemseddin. “*Ali bin Ebî Tâlib Kerremallahu Vechehû ve Radyallahu Anh Efendimizin Eş 'âr-ı Müntehabeleri ve Şerh ve Tercümesi*”. İstanbul: Kütübhanesi Müntehabât, 1318.
- Serrâc, Ebû Nasr Abdullah b. Ali b. Muhammed. “*el-Lum 'a fî Târîhi 't-Tasavvufi 'l-İslâmî*”. thk. Abdulhalîm Mahmud-Tâhâ Abdülbâkî Surûr. Kahire: Dâru'l-Kütübü'l-Hadîsiyye, 1920.
- Sezgin, Fuat. “*Geschichte des arabischen Schrifttums*”. Leiden: Brill, 1967.
- Sühreverdî, Ebû'l-Fütûh Şihâbuddîn. *El-elvâhu 'l-imâdiyye = Hikmet levhaları (metin-çeviri)*. çev. Ahmet Kâmil Cihan vd. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2017.
- Tabersî, Alî b. Şehrâşûb. “*Menâkıb-ı Âl-i Ebî Tâlib*”. Beyrut: Dâru'l-Edvâ, 1991.
- Tenûhî, Ebû Alî el-Kâdî. “*el-Ferec b 'ade 'ş-Şidde*”. Beyrut: Dâr-u Sâdır, 1968.
- Türk, Aburrezzak. *Erzurumun Kandilleri*. İstanbul: Arı Sanat Yayınevi, 2014.
- Uludağ, Süleyman. “Hallâc-ı Mansûr”. “*Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*”.

- İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Yağmur, Selim. "*Yunus Emre Divanı*". İstanbul: Dergâh Yayınları, 2012.
- Yazıcı Tahsin-Uludağ Süleyman. "Hâce Abdullah Herevî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Yesevî, Hoca Ahmed. *Dîvân-ı Hikmet*. thk. Hayati Bice. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2018.

ÖZ GEÇMİŞ

Abdullah Mesut Çınar [REDACTED] İlk ve ortaokulunu mahalle okulunda okuduktan sonra 2010 yılında Aksaray Merkez İmam-Hatip lisesinden, 2016 yılında Erzurum Atatürk Üniversitesi İlahiyat fakültesinden ve 2021 yılında ise Ömer Nasuhi Bilmen Yüksek İhsitas Eğitim Merkezinden mezun olmuştur. Evli ve bir çocuk babası olup görevine Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde vaiz olarak devam etmektedir.

